

2 2 2024

Volume

Issue

Year

# Abant Journal of Translation and Interpreting Studies (AJTIS)

Abant Çeviribilim Dergisi







ABANT JOURNAL OF TRANSLATION AND INTERPRETING STUDIES  
(AJTIS)

ABANT ÇEVİRİBİLİM DERGİSİ

Volume / Cilt: 2

Issue / Sayı: 2

August / Ağustos 2024

Generic / Künye

OWNER / SAHİBİ

**Prof. Dr. Mustafa Alişarlı** – mustafa.alisarli@ibu.edu.tr  
Rector, Bolu Abant İzzet Baysal University, Bolu-Türkiye

SCIENTIFIC PUBLICATIONS AND JOURNALS COORDINATOR

BİLİMSEL YAYIN VE DERGİLER KOORDİNATORLÜĞÜ

**Assoc. Prof. Dr. Mustafa Yiğitoğlu** -mustafayigitoglu@ibu.edu.tr

Coordinator, Bolu Abant İzzet Baysal University, Bolu-Türkiye

**Assist. Prof. Dr. Can Doğan** – can.dogan@ibu.edu.tr

Assistant Coordinator, Bolu Abant İzzet Baysal University, Bolu-Türkiye

**Assoc. Prof. Dr. Fatma Demiray Akbulut** – demiray\_f@ibu.edu.tr

Assistant Coordinator, Bolu Abant İzzet Baysal University, Bolu-Türkiye

EDITOR IN CHIEF / BAŞ EDİTÖR

**Assoc. Prof. Dr. Mesut Kuleli** – mesut.kuleli@ibu.edu.tr

Bolu Abant İzzet Baysal University, Faculty of Arts and Science, Bolu-Türkiye

ASSISTANT EDITOR / EDİTÖR YARDIMCISI

**Assoc. Prof. Dr. Nazan Müge Uysal** – mugeuysal@ibu.edu.tr

Bolu Abant İzzet Baysal University, Faculty of Arts and Science, Bolu-Türkiye

**ISSUE EDITORS / SAYI EDİTÖRLERİ**

**Assoc. Prof. Dr. Mesut Kuleli** – mesut.kuleli@ibu.edu.tr

Bolu Abant İzzet Baysal University, Faculty of Arts and Science, Bolu-Türkiye

**EDITORIAL BOARD / YAYIN KURULU**

**Em. Prof. Dr. Sherry Simon** - Sherry.Simon@concordia.ca

Concordia University, Faculty of Arts and Science, Montreal-Canada

**Prof. Dr. Irena Kristeva** - irena\_kristeva@yahoo.com

Sofia University, Department of Romance Studies, Sofia-Bulgaria

**Prof. Dr. Laura Brignoli** – laura.brignoli@iulm.it

IULM University, Faculty of Interpreting and Translation, Milano-Italy

**Prof. Dr. Mehmet Şahin** - mehmet.sahin5@boun.edu.tr

Boğaziçi University, Faculty of Arts And Sciences, Istanbul-Türkiye

**Prof. Dr. Sündüz Kasar** - skasar@gsu.edu.tr

Galatasaray University, Faculty of Arts and Sciences, Istanbul-Türkiye

**Assoc. Prof. Dr. Didem Tuna** – didem.tuna@yeniuyuzyl.edu.tr

Istanbul Yeni Yuzyil University, Faculty of Sciences and Literature, Istanbul-Türkiye

**Assoc. Prof. Dr. Katrien Lievois** – katrien.lievois@uantwerpen.be

University of Antwerp, Translation, Interpreting and Intercultural Studies, Antwerpen-Belgium

**Assoc. Prof. Dr. Michaela Wolf** - michaela.wolf@uni-graz.at

University of Graz, Graz-Austria

**FIELD EDITORS / ALAN EDİTÖRLERİ**

**Assoc. Prof. Dr. Caner Çetiner** - ccetiner@bandirma.edu.tr

Bandirma Onyedil Eylül University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Balıkesir-Türkiye

**Assist. Prof. Dr. Javid Aliyev**- javid.aliyev@yeniuyuzyl.edu.tr

Istanbul Yeni Yuzyil University, Faculty of Sciences and Literature, Istanbul-Türkiye

**Assist. Prof. Dr. Olcay Şener Erkırtay** - olcaysener@aku.edu.tr

Afyon Kocatepe University, Faculty of Sciences and Literature, Afyon-Türkiye

**LANGUAGE EDITORS / DİL EDİTÖRLERİ**

**Assist. Prof. Dr. Ensa Filazi** - ensa.filazi@istanbul.edu.tr

Istanbul University, Faculty of Letters, Istanbul-Türkiye

**Assist. Prof. Dr. Mehtap Aral Duvan** - mehtapara@kku.edu.tr

Kırıkkale University, Faculty of Arts and Sciences, Kırıkkale-Türkiye

### REFeree BOARD / HAKEM KURULU

Abant Journal of Translation and Interpreting Studies uses double-blind review process fulfilled by at least two reviewers. Referee names are kept strictly confidential. For detailed information, please visit:  
<https://dergipark.org.tr/en/pub/ajtis>

### CONTACT / İLETİŞİM

**Address:** Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, 14030 Gölköy Bolu-Türkiye

**Phone number:** +90 374 254 1000 – (Ext.-Dahili) 7833 / 7837

**e-mail:** translation@ibu.edu.tr

### Indexed in:

(SIS) – Scientific Indexing Services



## Editor's Note

Dear colleagues,

We are proud to publish the Volume 2 – Issue 2 of *Abant Journal of Translation and Interpreting Studies*, hosted by Faculty of Arts and Science, Bolu Abant İzzet Baysal University. As a result of the double-blind review process, three original research articles and a translated article were accepted for publication in this issue. We would like to thank the authors who submitted their original research articles to our journal besides the translator of a valuable paper on translation and interpreting studies. We also would like to thank the reviewers of the issue who reviewed the articles with their valuable comments just in time. We also would like to show our appreciation for our assistant editor, editorial board members, field editors and language editors for their contributions to the issue.

We are looking forward to receiving original research articles, review articles, translations of important articles or book chapters and book reviews for the next issue. We hope that *Abant Journal of Translation and Interpreting Studies* will contribute to the relevant literature on translation and interpreting studies greatly.

Assoc. Prof. Dr. Mesut Kuleli

Editor-in-chief

## Editörden

Sayın meslektaşlarımız,

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi ev sahipliğindeki *Abant Çeviribilim Dergisi* (*Abant Journal of Translation and Interpreting Studies*) ikinci cilt-ikinci sayısını siz değerli okurlarımıza sunuyor olmaktan kıvanç duyuyoruz. Uygulanan çift-kör hakem değerlendirmesi sonucunda üç özgün araştırma makalesi ve bir çeviri makale bu sayıda yayımlanmak üzere kabul edilmiştir. Özgün araştırma makalelerini dergimize gönderen yazarlara ve çeviribilim üzerine değerli bir makaleyi çevirerek dergimizde yayımlatmak üzere gönderen çevirmene, verilen süre içinde değerli yorumları ve yönlendirmeleriyle araştırma makalelerini ve çeviri makaleyi değerlendiren hakemlerimize müteşekkirimiz. Aynı zamanda, sayıya yaptıkları katkılar için yardımcı editörümüze, yayın kurulu üyelerine, alan editörlerine ve dil editörlerine gönülden teşekkür ederiz.

Gelecek sayı için özgün araştırma makalelerinizi, inceleme makalelerinizi, alan için önemli olan kitap bölümleri veya makale çevirilerinizi ve kitap tanıtım yazılarınızı dergimize gönderebilirsiniz. *Abant Çeviribilim Dergisi*'nin (*Abant Journal of Translation and Interpreting Studies*) çeviribilim alanyazınına büyük katkılar yapması umuduyla.

Doç. Dr. Mesut Kuleli

Baş editör

## Table of Contents / İçindekiler

### Research Articles /Araştırma Makaleleri

- 1. Toledo School of Translators and its importance in the history of translation in the West**  
Toledo Çevirmenler Okulu ve Batı'daki çeviri tarihi açısından önemi  
**Barış Can Aydın** .....38-44
- 2. Karanov, Macarov ve Naçov'un İstanbul'u anlatan Bulgarca eserlerinin ve Türkçe çevirilerinin özde çeviri bağlamında incelenmesi**  
Analysing the Bulgarian works of Karanov, Macarov and Naçov on Istanbul and their Turkish translations in the context of watermark translation  
**Sündüz Öztürk Kasar**  
**Sadriye Güneş**  
**Mehmet Sarı** .....45-63
- 3. Stress, vicarious trauma and emotional impact of dialogue interpreters in healthcare settings: An exploratory review of coping strategies and self-care**  
**Mariana Valverde-Vargas** .....64-70

### Translated Article / Çeviri Makale

- 1. Geleceği olmayan yüzyılda çeviri ve dayanışma: Öngörüsül şekillendirmeye (prefiguration) karşı "idealist" çeviri (aspirational translation)**  
Özgün makale başlığı: Translation and solidarity in the century with no future:  
Prefiguration vs. aspirational translation  
**Mona Baker (Çeviren: Şerife Hilde Gülçiçek)** .....71-87

All papers submitted to our journal are checked for similarity index through relevant tools.  
*Dergiye gönderilen tüm makalelerin benzerlik oranları ilgili yazılımlarla kontrol edilmiştir.*

## Toledo School of Translators and Its Importance in the History of Translation in the West

Barış Can Aydın<sup>1</sup>

**APA:** Aydın, B. C. (2024). Toledo School of Translators and its importance in the history of translation in the West. *Abant Journal of Translation and Interpreting Studies*, 2(2), 38-44.

### Abstract

This article aims to accentuate the critical role played by the Toledo School of Translators during the 12th and 13th centuries and explore its journey from its foundation until its decline within the framework of translation history. This institution was instrumental in the transmission of knowledge from the Islamic world to medieval Europe. By translating a broad spectrum of scientific, philosophical, and literary works from Arabic into Latin, the scholars of the Toledo School significantly influenced the intellectual landscape of Europe, paving the way for the Renaissance and the Scientific Revolution. The article delves into the foundation and developmental processes of the Toledo School, highlighting the contributions of key members such as Raymond de Sauvetât and Alfonso X of Castile. It also discusses the broader cultural implications of their work, emphasizing the profound impact these translations had on European thought and culture. In the article, the decline of the Toledo School is attributed to political changes, the rise of new intellectual centers, and the death of key figures. Despite its eventual decline, the Toledo School's legacy endures, having played a crucial role in the history of translation and the development of Western civilization. Through this exploration, the article underscores the lasting significance of the Toledo School of Translators as a beacon of cultural and intellectual exchange.

**Keywords:** Toledo School of Translators, Al-Andalus, Arabic-Latin translation, translation history, translation in Medieval

### Toledo Çevirmenler Okulu ve Batı'daki çeviri tarihi açısından önemi

#### Öz

Bu makale, Toledo Çevirmenler Okulu'nun çeviri tarihi açısından 12. ve 13. yüzyıllarda oynadığı kritik rolü vurgulamayı ve Toledo Okulu'nun kuruluşundan çöküşüne kadar olan yolculuğunu incelemeyi amaçlamaktadır. Bu kurum, bilginin İslam dünyasından Orta Çağ Avrupa'sına aktarılmasında etkili oldu. Geniş bir bilimsel, felsefi ve edebi eser yelpazesini Arapçadan Latinceye çevirerek, Toledo Okulu'nun akademisyenleri Avrupa'nın entelektüel manzarasını önemli ölçüde etkileyerek Rönesans ve Bilimsel Devrim'in yolunu açtılar. Makale, Raymond de Sauvetât ve Kastilyalı Alfonso X gibi kilit üyelerin katkılarını vurgulayarak Toledo Okulu'nun kuruluş ve gelişim süreçlerini ele almaktadır. Makale aynı zamanda, bu çevirilerin Avrupa düşüncesi ve kültürü üzerindeki derin etkisini vurgulayarak, çalışmalarının daha geniş kültürel sonuçlarını da tartışmaktadır. Makalede, Toledo Okulu'nun gerilemesi siyasi değişimlere, yeni entelektüel merkezlerin yükselişine ve önemli şahsiyetlerin ölümüne bağlanmaktadır. Nihai düşüşüne rağmen, çeviri tarihinde ve Batı medeniyetinin gelişiminde çok önemli bir rol oynamış olan Toledo Okulu'nun mirası varlığını sürdürmektedir. Bu inceleme aracılığıyla makale, Toledo Çevirmenler Okulu'nun kültürel ve entelektüel alışverişin bir işaretçisi olarak kalıcı önemini vurgulamaktadır.

**Anahtar Sözcükler:** Toledo Okulu, Endülüs, Arapça-Latince çeviri, çeviri tarihi, Ortaçağ'da çeviri

### Introduction

The region of the Iberian Peninsula, particularly during the Al-Andalus era, stands as a critical intersection for Eastern and Western civilizations, profoundly influencing the history of culture, literature, and translation. Before the Muslim conquest in the 8th century, the Iberian Peninsula had already been a melting pot of diverse civilizations, including the Romans, Vandals, and Visigoths (Safran, 2013). The Muslim invasion in 711 CE, led by Tariq ibn Ziyad, marked the beginning of a new era of cultural and

Araştırma Makalesi (Research Article)

**Sisteme yüklenme tarihi (Submitted on):** 08.07.2024

**Kabul tarihi (Accepted for publication on):** 15.08.2024

<sup>1</sup> Research Assistant, Çağ University, Faculty of Arts and Sciences, Translation and Interpreting Department (Mersin, Türkiye), e-mail: bariscanaydin@cag.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8268-6020

intellectual synthesis, with Andalusia's history becoming intricately linked to the North African coast until the late 15th century (Kennedy, 1996).

This period saw the emergence of a polyglot society where Arabic, Hebrew, Latin, and local Romance dialects coexisted, leading to the creation of new linguistic and literary forms. As Menocal (2002) discusses, the amalgamation of these cultures in Al-Andalus fostered an environment of remarkable intellectual and cultural exchange, giving rise to significant advancements in various fields. This cultural dynamism was particularly evident in the city of Toledo, which, after its reconquest by Alfonso VI in 1085, became a beacon of scholarly activity and a hub for the translation of Arabic texts into Latin (Menocal, 2002).

The establishment of the Toledo School of Translators, a collective of scholars dedicated to translating a vast array of philosophical and scientific works from Arabic to Latin, played a pivotal role in this intellectual renaissance. As Burnett (2001) elaborates, the translations produced in Toledo during the 12th and 13th centuries were instrumental in reintroducing classical knowledge to Europe, thereby laying the groundwork for the Renaissance and the Scientific Revolution. The efforts of the Toledo translators ensured that many scientific and literary works were preserved and integrated into the Western intellectual tradition, which otherwise might have been lost.

Toledo's strategic importance as a center of translation can be attributed to the concerted efforts of figures like Raymond de Sauvetât and Alfonso X of Castile. Raymond, serving as the Archbishop of Toledo, established a library and translation center within the cathedral, where numerous scientific and literary works were translated into Latin (Burnett, 2001). Alfonso X further enhanced Toledo's status by patronizing translation activities and promoting the Castilian language, thus ensuring the continued flow of knowledge between cultures (O'Callaghan, 1993).

In this study, the foundation and development of the Toledo School of Translators, examining its influence on the history of translation and its broader cultural implications are revealed by underlining the importance of Toledo school for the history of translation practice The analysis of the contributions of its key members and the methodologies they employed is to highlight the profound and lasting impact of the Toledo School on both European and global intellectual history.

### **1. Foundation of the Toledo School of Translation and initiation of its activities**

The impact of the Toledo School of Translators extended beyond the preservation of texts; it fundamentally reshaped the intellectual landscape of Europe. As Hasse (2016) points out, the reintroduction of Aristotelian philosophy and other classical works into the European academic sphere challenged the prevailing scholastic dogmas and encouraged a more empirical and rational approach to science and philosophy. This intellectual shift was crucial in paving the way for the Renaissance and the subsequent development of modern scientific thought. It is widely accepted that the region of the Iberian Peninsula (now in Spain) which can be considered as an intersection for the eastern and western civilizations has undeniable importance for the history of culture, literature, and translation, particularly during the Al-Andalus era. Before the Iberian Peninsula was conquered by the Muslims in the 8th Century, numerous different civilizations like Roman rule lasted Vandals and Visigoths used to settle there. In 711 CE Muslims under the rule of Tariq ibn Ziyad crossed the Strait of Gibraltar from Tangier (now in Morocco) and invaded southern Spain, ending Visigothic rule. Henceforward Andalusia's history was closely linked with that of the North African coast until the end of the 15th century. ("History of Andalusia", 2022). After the Umayyads, who captured the Iberian Peninsula in the 8th century, carried this civilization to the Andalusian State they established in the Iberian Peninsula. When the early Arabic-speaking rulers who arrived in 711 merged and married the local populations, the shared existence of Arabic, Hebrew, Latin,



and local Romance dialects proved saw the emergence of new types of pidgin stethoscopes and bilingual song forms, as well as the creation of new literary bodies in Arabic and Hebrew. The environment gave birth to polyglotism. (“Toledo School of Translators”, 2022). When the Umayyads had to leave the Iberian Peninsula altogether in the 15th century, they left behind an endless treasure. (Eruz, 2003 pp. 25-26) In the 12th century, the city of Toledo was now under the rule of the Spanish, they started to translate the books left by the Arabs from Arabic to local languages such as Latin and Catalan. (Eruz, 2003 pp. 25-26)

In 1085, King of Castile VI. Alfonso reconquers Toledo and makes it the capital, Toledo becomes the first city captured by the Christians; however, the three cultures continued to coexist at that time. (Öztunalı, 2017, p. 1323) As Eruz (2003) accentuates, Toledo became a city, where scientists from several different nations and three Abrahamic religions came together for several intensive translation activities, which continued until 1284 and played a crucial for science spread around the Western world. (Eruz, 2003, p. 27)

The importance of the Iberian Peninsula is due to the fact that it is home to the city of Toledo and Toledo School of Translators (Escuela de Traductores de Toledo), which is the group of scholars that translated many of the philosophical and scientific works between Classic Arabic and Latin during the 12th and 13th Centuries. (“Toledo School of Translators”, 2022). The impact of translation activities carried out by the members of the Toledo School of Translators were so profound and efficacious that they made inroads into an enlightenment movement in Europe, which lead the continent to renaissance and reformation. Therefore, what members of the Toledo School of Translation did in the Al-Andalus era can be easily considered as a cultural revolution for not only the Iberian Peninsula but also for the whole of Europe and even humanity itself, since they saved many scientific and literary works from getting lost or perished due to being unrevealed because of the lack translation and scholastic thought that hegemonized Europe during the pre-renaissance Era. (Eruz, 2003, p.27)

As Vasoli (1992) asserts: ‘It is impossible to understand the meaning and historical dimension of the cultural revolution carried out in Europe without considering the contribution and determining the impact of the science and philosophical thought coming from the Eastern culture and spread around Europe between the 12th and the 13th Centuries.’ (Vasoli, 1992, p.39, as cited in Eruz, 2003 p.26)

Another reason for the importance of Al-Andalus at the time was that the Christian rulers of many other parts of Europe considered many of the sciences and theology to be studied by the ancients, and scientists and Arabic-speaking philosophy is heretical. For example, judgments 1210-1277 at the Medieval University of Paris were issued to restrict the doctrines of certain theological works, including Aristotle's treatises on physics and other theological works. the work of Averroes (The Latinized name for Al-Andalus philosopher-physician, Ibn Rushd). (Ridder-Symoens, 2003, p.413)

Raymond de Sauvetât also known as ‘Raymond of Toledo’, who was a Spanish originated French monastic and served as the Archbishop of Toledo between 1125 and 1152 can be considered as the founder and pioneer of the Toledo School of Translators, since he constructed the Cathedral of Toledo and arranged a section of the cathedral as a library and school, where several scientific and literary works, most of them were inherited from the Ancient Roman Civilization were translated into Latin. (“Toledo School of Translators”, 2022).

Works translated by the members of the Toledo School of Translators were written by those who shaped the bases of today's positive sciences like physics, chemistry, geometry, and medicine, as well as philosophy. As an illustration, the most essential works translated by the members of the Toledo School were, ‘The Canon of Medicine’ by Avicenna, ‘On the Measurement of the Circle’, by Archimedes, ‘Elements of Geometry by Euclid, ‘On Algebra and Almucabala’ by al-Khwarizmi and ‘On the Classification of the Sciences’ by al-Farabi. (“Toledo School of Translators”, 2022). Almost all of the aforementioned works are

studied at even today's universities, particularly on the courses related to 'History of Mathematics' or 'History of Medicine, etc. Furthermore, several books by Aristotle and Plato, such as: 'Posterior Analytics', 'Physics', 'On the Heavens and the World', 'On Generation and Corruption, and Meteorology' and 'Nicomachean Ethics' have become accessible for today's readers from all over the world and hundreds of native languages thanks to the efforts of the translators who belongs to the tradition of the Toledo School of Translation. ("Toledo School of Translators", 2022).

Campbell (1926) defines the process of translation from Arabic to Latin, particularly during the translation of medical texts, as the following:

"The main body of the Latin translations were indifferently executed owing to the method adopted; the Latin equivalent was placed over the Arabic, and where the translator was at a loss for the correct Latin interpretation, the Arabic was transcribed bodily, with the result that such terms as alcohol, alchemy, and zero have been passed on to us; the Latinity was subsequently reviewed by a clerk, who usually put his name to the MS. It will thus be seen why the Latin translations failed to convey a true conception of Arabian Medicine ("Sarracenic studies") to the medieval scholastics." (Campbell, 1926, p. xii)

Another important pioneer in the foundation of the Toledo School of Translators is Alfonso X of Castile. Thanks to him, the Toledo School of Translators experienced its golden era and Castalian Language gained greater importance. ("Toledo School of Translators", 2022).

## **2. Decline of the Toledo School of Translators and aftermath**

The Toledo School of Translators, a pivotal intellectual hub during the 12th and 13th centuries, played a crucial role in the transmission of knowledge from the Islamic world to Christian Europe. The decline of this institution was influenced by a confluence of political, cultural, and institutional factors. This analysis will delve into these factors, supported by academic sources, to provide a comprehensive understanding of the reasons behind the school's eventual end.

The Toledo School of Translators was established in the wake of Alfonso VI's capture of Toledo in 1085. This event marked the beginning of a significant cultural and intellectual exchange between the Islamic and Christian worlds. Under the leadership of Archbishop Raymond of Toledo, the school became a center for translating important works from Arabic, Hebrew, and Greek into Latin and later into Castilian. These translations included philosophical, scientific, and medical texts, many of which had been lost to the Christian world since the fall of the Western Roman Empire.

The political dynamics in medieval Spain significantly impacted the Toledo School of Translators. The Reconquista, the Christian campaign to reclaim territories from Muslim rule, changed the political landscape and the priorities of the ruling Christian kingdoms. As Christian forces expanded their territories, the initial urgency and support for translation efforts diminished. According to Charles Burnett, "The coherence of the Arabic-Latin translation program in Toledo in the 12th century was largely due to the efforts of a few dedicated scholars and supportive political conditions" (Burnett, 2001, p. 253).

The shifting priorities of subsequent rulers also played a role. While Alfonso VI and Archbishop Raymond were committed to fostering intellectual exchanges, later rulers were more focused on military conquests and consolidating their political power. This shift in focus led to a decrease in institutional support for the translation activities in Toledo. Shaykha Jum'a emphasizes, "The role of the Toledo School in transmitting Arabic scientific knowledge to Europe was foundational, but without sustained political support, its activities began to wane" (Jum'a, 1994, p. 36).



The rise of new intellectual centers in Europe further contributed to the decline of the Toledo School of Translators. By the 13th century, cities like Florence and Paris began to attract scholars with the promise of better patronage and academic environments. The Medici family's support in Florence, for example, provided a fertile ground for scholarly activities, drawing many intellectuals who had previously worked in Toledo.

The Mongol destruction of Baghdad's library in 1258 also shifted the center of knowledge dissemination back to Europe, reducing Toledo's role as a hub for translations. As a result, scholars who had been drawn to Toledo for its vibrant intellectual environment began to seek opportunities elsewhere. Levi-Provencal notes, "The rise of new intellectual centers in Europe, particularly in Italy, attracted many scholars away from Toledo, leading to its decline as a premier center for translations" (Levi-Provencal, 1990, p. 120).

The translation activities at the Toledo School significantly decreased after the death of key figures like Archbishop Raymond of Toledo. Raymond's leadership and vision had been instrumental in establishing and maintaining the school's activities. After his death, there was a noticeable decrease in translation efforts. Charles Burnett highlights, "After the death of Archbishop Raymond, the translating activity in Toledo decreased considerably, although it continued into the next century" (Burnett, 2001, p. 253).

This transitional period saw fewer new translations and a shift in focus as scholars began to relocate to other parts of Europe where they found better support and opportunities. The lack of a central figure to champion the cause of translations contributed to the gradual decline of the school's activities.

While King Alfonso X the Wise continued to support translation efforts in the 13th century, promoting translations into Castilian to make knowledge more accessible, this was not enough to sustain the school's earlier momentum. Alfonso's efforts to translate texts into Castilian instead of Latin aimed to make these works more accessible to a broader audience. According to Shaykha Jum'a, "By insisting that the texts be 'llanos de entender' ('easy to understand'), Alfonso X ensured that the translated works would reach a much wider audience, both within Spain and in other European countries" (Jum'a, 1994, p. 37).

However, the lack of a formal institutional structure meant that once key patrons and scholars moved on, there was no mechanism to maintain the school's activities at the same level. Bernard Reilly discusses this in the context of Alfonso VII's reign, noting that the shifting political priorities and the lack of continuous support led to the decline of such intellectual endeavors (Reilly, 2003, p. 497).

Despite its decline, the Toledo School of Translators had a lasting impact on European intellectual history. The translations produced in Toledo played a crucial role in the transmission of knowledge from the Islamic world to Christian Europe, laying the groundwork for the Renaissance. Many of the translated works, including those of Aristotle, Avicenna, and Ptolemy, became foundational texts in European universities.

The work of the Toledo School also contributed to the development of the Spanish language. By translating texts into Castilian, the school helped to elevate the status of the vernacular language, which later became the standard language of Spain. Shaykha Jum'a points out, "The translations into Castilian not only made these works accessible to a wider audience but also contributed to the development of the Spanish language" (Jum'a, 1994, p. 37).

The decline of the Toledo School of Translators was the result of a combination of political changes, the emergence of new intellectual centers, a decrease in translation activities, and the lack of institutional continuity. The political shifts brought about by the Reconquista, the rise of new intellectual hubs in Europe, and the death of key figures all contributed to the gradual cessation of the school's activities. Despite its eventual decline, the Toledo School's contributions to European intellectual history remain significant, highlighting the importance of cross-cultural exchanges in the development of knowledge.

### 3. Importance of the Toledo School of Translators from the perspective of the translation history

The main reason behind the importance of the Toledo School of Translators from the perspective of translation history is the fact that it shaped the understanding of the translation's role in the process of 'history writing'. Thanks to the efforts of the members of the school, modern people are familiar with the ancient philosophical works like those of Plato and Aristoteles, which have an undeniably profound influence on modern philosophy. Moreover, it helped Europe for getting rid of the chains of the Scholastic thought and dogmas of Christianity and provided a suitable environment for the development of positive science, which made it superior among the other civilizations of the world.

Yet another importance of the Toledo School of Translators for translation history is translation archeology. Because, when the methods applied by the members of the school are studied, researchers of the translation history can achieve the idea of how translation activities carried on between the 12th and the 13th history.

It is official that, works translated by the members of the Toledo School of Translators were translated over and over again after the termination of the school by the end of the 13th Century since they are all classics for not only the historians or philosophers but also researchers from several different branches of science. Thus, it is undeniable that the methods utilized by the Toledo School of Translators inspired contemporary translators and researchers of translation history.

### References

- Burnett, C. (2001). The coherence of the Arabic-Latin Translation Program in Toledo in the twelfth century. *Science in Context*, 14(1-2), 249-288.
- Campbell, D. (2011). *Arabian medicine and its influence on the middle ages*. Routledge. (First Published 1926)
- Eruz, S. (2003). *Çeviriden çeviribilime: Yüzyılımızın penceresinden çeviribilimsel gelişmelere bir bakış*. Multilingual Yayınları.
- Gutas, D. (1998). *Greek thought, Arabic culture: The Graeco-Arabic translation movement in Baghdad and early 'Abbāsīd Society (2nd-4th/8th-10th Centuries)*. Routledge.
- Hasse, D. N. (2016). *Success and suppression: Arabic sciences and philosophy in the Renaissance*. Harvard University Press.
- History of Andalusia (n.d.) in Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/place/Andalusia-region-Spain/History>
- Jum'a, S. (1994). Dawr Madrasat al-Tarjamah Ṭulaylah fī Naqil al-'Ulūm al-'Arabiyya wa-bi-tālī fī Nahḍat Urūbā. *Majalat Dirāsāt Andalusīyya*, (11), 36-37.
- Kennedy, H. (1996). *Muslim Spain and Portugal: A political history of al-Andalus*. Routledge.
- Levi-Provencal, E. (1990). al-Islām fī al-Maghrib wa-l-Andalus, tr. Al-Sayyid Maḥmūd 'Abd al-'Azīz Sālīm, 120.
- Marenbon, J. (2003). *Medieval philosophy: An historical and philosophical introduction*. Routledge.
- Menocal, M. R. (2002). *The ornament of the world: How Muslims, Jews, and Christians created a culture of tolerance in Medieval Spain*. Little, Brown and Company.
- O'Callaghan, J. F. (1993). *Alfonso X and the Cantigas De Santa Maria: A poetic biography*. Brill.



- Öztunalı, O. (2017). Toledo Çevirmenler Okulu'nda gerçekleştirilen çalışmaların kültürlerarası yeri ve önemi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 57(2), 1323-1339.
- Reilly, B. (2003). Alfonso VII, King of Leon-Castile. In S. G. Armistead, and E. M. Gerli (Eds.), *Medieval Iberia: An encyclopedia*, (497). Routledge.
- Ridder-Symoens, H. (2003). *A history of the university in Europe: Volume 1, Universities in the middle ages*. Cambridge University Press.
- Safran, J. M. (2013). *Defining boundaries in al-Andalus: Muslims, Christians, and Jews in Islamic Iberia*. Cornell University Press.
- Saliba, G. (2007). *Islamic science and the making of the European Renaissance*. MIT Press.
- Toledo School of Translators (n.d.) in Wikipedia.  
[https://en.wikipedia.org/wiki/Toledo\\_School\\_of\\_Translators](https://en.wikipedia.org/wiki/Toledo_School_of_Translators)

## Karanov, Macarov ve Naçov'un İstanbul'u Anlatan Bulgarca Eserlerinin ve Türkçe Çevirilerinin Özde Çeviri Bağlamında İncelenmesi<sup>1</sup>

Sündüz Öztürk Kasar<sup>2</sup>, Sadriye Güneş<sup>3</sup>, Mehmet Sarı<sup>4</sup>

**APA:** Öztürk Kasar, S., Güneş, S. ve Sarı, M. (2024). Karanov, Macarov ve Naçov'un İstanbul'u anlatan Bulgarca eserlerinin ve Türkçe çevirilerinin özde çeviri bağlamında incelenmesi. *Abant Journal of Translation and Interpreting Studies*, 2(2), 45-63.

### Öz

Bir kimsenin anılarını yazması, kendisi ve çevresiyle hesaplaşması ve yaşadığı dönemi yargılaması bakımından önemlidir. Çok amaçlı ve çok ayrıntılı bir yazın türü olan anı; bir kimsenin yaşadığı, tanık olduğu bazı olayları ve bu olaylarla ilgili gözlemlerini anlattığı yazılardır. Edebî bir tür olan seyahatnameler ise bir yazarın gezip gördüğü yerlerden edindiği bilgi ve izlenimlerini anlattığı eserlerdir. Makalenin temel inceleme nesnesini Bulgaristan'dan farklı yıllarda, farklı amaçlar doğrultusunda (eğitim, gezi, miras) gelen Efrem Karanov, Mihail Macarov ve Nikola Naçov'un İstanbul tanıklıklarını konu edinen *Na Bilgarskata Cherkva v Tsarigrad Predi 60 Godini* (1920), *Spomeni na M. Iv. Madjarov Okolo Epohata 1854-1878* (1942), *Na Boji Grob Predi 60 Godini* (1928), *Do Brusa i Nazad* (1934) adlı eserler ile bu eserlerin Hüseyin Mevsim tarafından gerçekleştirilen Türkçe çevirileri oluşturmaktadır. Üç Bulgar yazarın kaleme aldığı kitaplar, her ne kadar Bulgar okura özgün eser gibi sunulsa da aslında Türk kültürüne ait göstergeleri içermektedir ve yazarların zihninde gerçekleşen bir çeviri süreci sonunda yazılmışlardır. Bu nedenle, yukarıda ismi verilen eserler bir tür çeviri metin olarak kabul edilerek Sündüz Öztürk Kasar'ın önerdiği (2012) "özde çeviri" kavramı bağlamında incelenecektir. Bu çalışmanın amacı, öncelikle bütüncede yer alan metinlerdeki kent göstergelerinin özde çeviri eserlerde hangi biçimde sunulduğunu ve nasıl bir İstanbul temsili yarattığını irdelemek, daha sonra da Jean-René Ladmiral'in çevirmen tutumlarını adlandırmak üzere öne sürdüğü "sourciers/ciblistes" (1986) [kaynak odaklılar / erek odaklılar] kavramları üzerinden bu göstergelerin Türkçeye aktarım sürecinde geçirdikleri dönüşümlerin değerlendirilmesini yapmaktır.

**Anahtar sözcükler:** Seyahatname, anı, çeviri göstergebilimi, özde çeviri, Efrem Karanov, Mihail Macarov, Nikola Naçov.

## Analysing the Bulgarian Works of Karanov, Madzharov and Nachov on Istanbul and their Turkish Translations in the Context of Watermark Translation

### Abstract

Writing memoir is important in terms of coming to terms with themselves, surroundings, and judging the period in which they lived. A memoir, which is a multi-purpose and very detailed type of literature, is a writing in which a person describes some events has experienced, witnessed along with observations about these events. Travelogues, as a literary genre, are works in which an author describes the information and impressions gained from the visited places. This study-consists of the works *Na Bilgarskata Cherkva v Tsarigrad Predi 60 Godini* (1920), *Spomeni na M. Iv. Madjarov Okolo Epohata 1854-1878* (1942), *Na Boji Grob Predi 60 Godini* (1928), *Do Brusa I Nazad* (1934), and the Turkish translations of these works completed by Hüseyin Mevsim. Although these books, written by three Bulgarian authors, are presented to the Bulgarian reader as original works, they contain signs of Turkish culture and are written at the final stage of translation process proceeded in the minds of these authors. Thus, the works named above are considered as a kind of translation text and will be analysed within the concept of "watermark translation" proposed by Sündüz Öztürk

Araştırma Makalesi (Research Article)

**Sisteme yüklenme tarihi (Submitted on):** 02.08.2024

**Kabul tarihi (Accepted for publication on):** 23.08.2024

<sup>1</sup> Bu makale, Yıldız Teknik Üniversitesi'nde Prof. Dr. Sündüz Öztürk Kasar danışmanlığında ve Doç. Dr. Sadriye Güneş eş danışmanlığında yazılmakta olan "Çeviri Göstergibilimi ve Kent Göstergibilimi Bakış Açısıyla 'Bulgar Cözüyle İstanbul' Adlı Eserin Özde Çeviri Bağlamında İncelenmesi" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

<sup>2</sup> Prof. Dr., Galatasaray Üniversitesi, Karşılaştırmalı Dilbilim ve Uygulamalı Yabancı Diller Bölümü (İstanbul, Türkiye), e-posta: skasar@gsu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9642-7073

<sup>3</sup> Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, İtalyan Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı (İstanbul, Türkiye), e-posta: sadriye.gunes@istanbul.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1056-0664

<sup>4</sup> Doktora Öğrencisi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diller ve Kültürlerarası Çeviribilim Doktora Programı (İstanbul, Türkiye), e-posta: mhmtsar23@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9324-9750



Kasar (2012). This study aims, first of all, to examine in which form the urban signs in the texts in the corpus are presented in watermark translation works and what kind of Istanbul representation they create, and then to evaluate the transformations these signs undergo in the process of translation into Turkish through the concepts of "sourciers/ciblistes" (1986) [source-oriented translators / target-oriented translators] proposed by Jean-René Ladmiral to designate translator attitudes.

**Keywords:** Travel book, memoir, semiotics of translation, watermark translation, Efrem Karanov, Mihail Macarov, Nikola Naçov.

## Giriş

Seyahat ve yazı, insanlık tarihinin ilk günlerinden bu yana birbiriyle bağlantılıdır. Monga'ya (1996) göre "yolculuk zorlu bir süreçtir. Bu kıymetli tecrübeyi başkalarıyla paylaşmak isteyen yolcu için ise bir gurur nedenidir, çünkü yolcunun asıl amacı nihai gördüklerini anlatmaktır" (s. 43). Uzaklara duyulan özlem ve bilinmeyene duyulan merak yazarların, sanatçıların, kâşiflerin, alimlerin ve tüm dünyayı karış karış dolaşan seyyahların giderek daha uzun yolculuklara çıkmasına, ciltler dolusu seyahatname yazılmasına ve sayısız harita hazırlanmasını sağlamıştır (Löschburg, 1998, s. 8). Löschburg'a göre, "Gezi yazısı edebiyatın kendisi kadar eskidir: biri seyahatini anlatırken, diğerleri de onunla aynı yolculuğa çıkmış kadar olurlar" (1988, s. 8).

Edebiyatta anı türü ise, bir kişinin kendi başından geçen veya kendi döneminde ortaya çıkan olay ve olguları gözlemlerine, bilgilerine dayanarak anlattığı yazı türüdür (Özdemir, 1972, s. 398). Anılar, yaşantıların insan belleğinde bıraktığı izlerdir. Anı yazarları da bu izleri canlandırmak amacıyla geçmiş dil aracılığıyla olabildiğince aktarmaya çalışır. Özdemir'e (1972) göre geçmişe yönelmek, yaşananı değil, yaşanmışı vermek anı türünün en belirgin özelliklerinden biridir (s. 399). Anı yazılarında dikkati çeken en önemli unsurlardan biri, yazarın kendi iç dünyasına yönelmesidir. Anı yazarının asıl amacı yaşadığını anlatmaktır. Bunu da zihninde iz bırakan önemli olay ve olguları anımsayarak yapmaya çalışır. Yaşadıklarını tüm boyutlarıyla anlatmaya yönelir. Yorumları da yarguları da kişiseldir (s. 401).

Bu araştırmanın bütüncesini *Bulgar Gözüyle İstanbul* adlı kitap ile bu derleme çeviri eserin kaynağında yer alan Bulgarca eserler ve bu eserlerin Türkçeye çevirileri oluşturmaktadır. Efrem Karanov, Mihail Macarov ve Nikola Naçov'un İstanbul tanıklıklarını konu edinen *Na Bilgarskata Cherkva v Tsarigrad Predi 60 Godini* (1920), *Spomeni na M. İv. Madjarov Okolo Epohata 1854-1878* (1942), *Na Boji Grob Predi 60 Godini*<sup>5</sup> (1928), *Do Brusa i Nazad*<sup>6</sup> (1934) adlı eserlerden Hüseyin Mevsim tarafından derlenerek oluşturulan *Bulgar Gözüyle İstanbul* başlıklı kitap, 2011 yılında Türk Tarih Kurumu Yayınları tarafından basılmıştır. İstanbul'a farklı amaçlarla (gezi, eğitim ve miras) gelen üç Bulgar yazarın kaleme aldığı ve İstanbul'u konu edinen seyahatname ve anı türündeki bu eserler Osmanlı'nın başkenti İstanbul'un toplumsal, dinsel, kültürel yaşamına dair önemli bilgiler içerir. Kitap, içerisinde yer alan metinler ile okurun kentin farklı yön ve boyutlarını görmesine ve zihninde canlandırmasına olanak sağlar. Osmanlıya ait gerçekliklerin Bulgarca kaleme alındığı, bir başka deyişle "yayınlanmış olduğu yerel dil bağlamında özgün eser olarak üretilen ancak özünde zihinsel bir çeviri işlemi" (Öztürk Kasar, 2020, s. 3) söz konusu olan bu eserler çalışmanın araştırma nesnesi olarak seçilmiştir.

## 1. Kuramsal çerçeve

Göstergebilim ve çeviribilim sosyal bilimlerde iki ayrı disiplin olarak ortaya çıkmış olsa da bu iki disiplinin bir araya getirilerek çeviri ediminde kullanılabileceği ve bu iki özerk alanın birbirinden beslenebileceği

<sup>5</sup> Adı geçen eser, Bulgaristan'daki harf devriminden (1945) önce yayımlandığı için kent göstergelerinin incelenme sürecinde verilen örneklerde yer alan bazı harfler günümüz Bulgar harflerine uyarlanmıştır.

<sup>6</sup> Adı geçen eser, Bulgaristan'daki harf devriminden (1945) önce yayımlandığı için kent göstergelerinin incelenme sürecinde verilen örneklerde yer alan bazı harfler günümüz Bulgar harflerine uyarlanmıştır.

düşüncesi son otuz yılda dünyada kabul görmeye başlamıştır (krş. Gorfée, 1994; Öztürk Kasar, 2001, 2016). Çeviribilim ve göstergebilim arasındaki ilişkiyi ele alan öncül çalışmalardan birinin Bulgar asıllı dilbilimci ve makine çevirisi uzmanı Alexander Ludskanov'un *A Semiotic Approach to the Theory of Translation* [Çeviri Kuramına Göstergebilimsel Bir Yaklaşım] adlı çalışması olduğu söylenebilir (Ludskanov, 1975 s. 5-8). Ludskanov, çalışmasında birtakım önermelerde bulunarak bu iki disiplin arasındaki karşılıklı ilişkiye açıklama getirmeye çalışmıştır. Öncül sayılabilecek bir diğer çalışmanın ise, çevirinin bir gösterge evreni olduğu ve çevirmenlerin bu çeviri sürecinde kilit rol oynadığını belirterek *semiotranslation* kavramını öne süren Dinda L. Gorfée (1994)'ye ait olduğu söylenebilir. Günümüzde ise çeviri göstergebilimi için kullanılan en yaygın İngilizce terim olan *semiotics of translation* kavramını ilk olarak ortaya atan isim Peeter Torop (2000) olmuştur. Çeviri göstergebilimi üzerine araştırmalarda bulunan Sündüz Öztürk Kasar (2001), 30 Ağustos-1 Eylül 2001'de European Society for Translation Studies tarafından Kopenhag'ta düzenlenen 3. Uluslararası Çeviribilim Kongresinde, Paris Göstergebilim Okulu kurucularından Jean-Claude Coquet'nin göstergebilim bakış açısından hareketle sunduğu *La Semiotique Subjectale et la Traduction* [Özne Göstergebilimi ve Çeviri] başlıklı bildirisinde iki bilim dalının birbirinden beslenebileceği görüşünü belirtmiştir. İki yıl sonra 2003'te, Öztürk Kasar Paris'te INALCO tarafından düzenlenen "Théories littéraires et traduction" [Yazın Kuramı ve Çeviri] başlıklı uluslararası kolokyumda özne göstergebiliminin çeviriye nasıl katkı sağlayabileceğini gösteren bir bildiri sunar: "Trois notions-clé pour une approche sémiotique de la traduction: discours, sens et signification dans *Mon nom est Rouge* d'Orhan Pamuk"[Çeviriye göstergebilimsel bir yaklaşım için üç anahtar kavram: Orhan Pamuk'un *Benim Adım Kırmızı* kitabında söylem, anlam ve anlamlandırma] (2005). Elin Sütiste ve Torop (2007), günümüzde çeviri sürecinin sınırlarının genişlediğini bu sebeple yeni yöntem arayışlarına girişildiğini, göstergebilimin çeviribilime yöntem önererek çevirmenlere çeviri sürecinde yardımcı olabileceğini belirtmişlerdir. Ayrıca Magdalena Nowotna (2002, 2005), Ubaldo Steconi (2007), Astrid Guillaume (2015), Evangelos Kourdis ve Pirjo Kukkonen (2015) vd. çeviri göstergebilimine katkı sağlayan öncü çalışmalar yapmışlardır. Yine son yıllarda gerçekleştirilen konferanslarda "Çeviri Göstergebilimi" adı altında oturumlar düzenlenmeye başlanmıştır. Ayrıca, Yunan Göstergebilim Derneğinin yayımlamakta olduğu *Punctum: International Journal of Semiotics* adlı derginin 2015 Aralık sayısında sadece Çeviri Göstergebilimi üzerine makalelere yer verilmiştir.

Öztürk Kasar'a göre (2020) yabancı bir coğrafyayı işleyen özde çeviri olgusu, göstergebilimin bir başka alanı olan kent göstergebilimini de inceleme sahasına dâhil eder. "Çeviri Göstergebilimi ve Kent Göstergebiliminin Bütünleşik Bağlamında Özde Çeviri Kavramının İncelenmesi" adlı çalışmasında Öztürk Kasar, kent göstergebilimi ve önemi üzerine şöyle değinir: "Kent göstergebilimi anlam taşıyan bir mekân olarak kenti okuyabilmek ve çözümleyebilmek için bir model arar kendisine. Üzerinde oturlan bir uzamdan gerçek anlamda bir kent yaratacak göstergeleri aramaya çıkmak söz konusudur; bu kent kendi gösterge birimlerinin oluşturduğu dille anlam üretir" (2020, s. 8). Öztürk Kasar, kentin taşıdığı anlamlılıkla ilgilenen ilk araştırmacıların, göstergebilimcilerden önce şehir planlamacıları olduğuna dikkat çeker (2020, s. 8). Amerikalı şehir planlamacısı Kevin Lynch 1959'da kentin "okunaklılığı" (2018) kavramını ortaya atar ve hem vermiş olduğu derslerinde hem de yazmış olduğu kitaplarında kentin anlamlılığını sorgular. Lynch, 1959 yılında yayınladığı *Kent İmgesi* adlı kitabında, "kent düzeninde okunaklılığın hayati önem taşıdığını" iddia eder. Lynch, ayrıca "kenti sadece kendi içinde değil, kentlilerinin gözünden de değerlendirilmesi gerektiğini" vurgular (Lynch'den alıntılan Öztürk Kasar, 2020, s. 8).

Roland Barthes, çeşitli göstergelerle bezeli kentlerin çeşitli anlamlarla dolu uzamlar olduğu ve her bir kente ait göstergelerin kent sakinleri tarafından farklı biçimlerle yorumlanabileceğini belirtir (1993, s. 179). Barthes, *Göstergebilimsel Serüven* (1993) adlı kitabında yer alan "Göstergebilim ve şehircilik" [Sémiologie et



urbanisme] başlıklı makalesinde, kent göstergeleri aracılığıyla kentlerin okunabilirliğine odaklanır ve bir kent göstergebiliminin ne şekilde mümkün olabileceğini sorgular. Barthes (1993)'a göre bir kent göstergebilimi anlayışının oluşmasının temelinde o kenti anlamlandırmak yatar. Barthes'ın görüşleri temelinde kent okumalarından birini gerçekleştiren ve bunu çeviri alanıyla buluşturan Sündüz Öztürk Kasar, kentin anlam taşıyan pek çok farklı katmandan oluştuğunu belirtir (2020, s. 9) Öztürk Kasar'a (2020) göre "kent birçok katmanda anlam üreten göstergelerin oluşturduğu bir dizgedir, bu katmanlarda, doğal uzam, yönetsel uzam, toplumsal uzam, kültürel uzam, duygu durumsal uzam gibi farklı niteliklerle karşımıza çıkar." (s. 9) "Traduction de la ville sous le point de vue sémiotique: Istanbul à travers ses signes en trois langues" [Göstergebilim bakış açısından kent çevirisi: üç dilde göstergelerinin anlatımıyla İstanbul] adlı çalışmasında Öztürk Kasar (2012) bu katmanları oluşturan ve bir kentin temsilini sağlayan göstergeleri "özel ad göstergeleri", "tarihsel göstergeler" ve "kültürel göstergeler" olmak üzere üç ana başlıkta toplar. Her ana başlık çözümleme bölümünde göreceğimiz gibi kendi içinde alt başlıklara ayrılır (2012, s. 271-282; 2020, s. 10).

Antosa'ya (2018) göre, "seyahat deneyimi sırasında ya da sonrasında yazan özne, gidilen ülkenin kültürü, mekanları, tarihi ve nüfusuyla temas halinde olan bir gerilim alanının merkezindedir. Tüm bu faktörler odağı, üslubu ve edebî kaynakların seçimini değiştirir" (s. 1). Öztürk Kasar (2022) da ister keyfi ister zorunlu olsun, öznenin seyahat esnasındaki temasıyla ilgili şu görüşleri dile getirir:

Yurtdışına seyahat etmek, bir süre için yabancı bir ülkeye yerleşmek, göç etmek ya da sürgüne gönderilmek, bizi genellikle bilinmeyen ya da az bilinen gerçekliklerle nazıkçe ya da acımasızca temasa geçirir. Bu temasın olumlu olduğu durumlarda bireysel zenginleşme söz konusu olurken, temasın bir şok yaratması durumunda, tam tersine, şiddetli bir alt-üst oluş gerçekleşebilir. Her halükârda, başka bir yere varmak ve diğeriyle karşılaşmak birey üzerinde kimi etkilere neden olur; bu etkiler dile dökülür ve onu deneyimleyen kişilerin ürettiği metinlerde yansımalarını bulur. Edebiyat bu deneyime tanıklık etmekten geri kalmaz. (s. 1)

19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul'u konu edinen *Bulgar Gözüyle İstanbul* adlı derleme eser Efrem Karanov, Mihail Macarov ve Nikola Načov adlı yazarların İstanbul tanıklıkları ve kentte geçirdikleri zaman dilimleri ile ilgili önemli bilgiler içerir. Anı ve gezi yazısı (seyahatname) türünde yazılmış *Na Bilgarskata Cherkva v Tsarigrad Predi 60 Godini* (1920), *Spomeni na M. Iv. Madjarov Okolo Epohata 1854-1878* (1942), *Na Boji Grob Predi 60 Godini* (1928), *Do Brusa i Nazad* (1934) adlı bu eserlerde 1860'lı ve 1870'li yıllara ait toplumsal, dinsel, kültürel ve daha birçok alanla ilgili değerli bilgi ve gözlemlerin yer alması okurun İstanbul kentiyle ilgili bilgi sahibi olabilmesine olanak sağlamaktadır. Her üç yazarın da kendilerine ait olmayan topraklarda yaşadıkları ve gözlemledikleri olguları anadillerine aktarmaları, yani bir başka kültüre ait değerleri kendi dillerine taşımaları ve daha sonra bu gözlemlerini kendi toplumları ile paylaşmaları akla Öztürk Kasar'ın Türkçede "özde çeviri" (2012, 2018, 2020, 2021, 2022) kavramını getirmektedir. Bu kavram Öztürk Kasar tarafından ilk olarak 2012 yılında Almanya'da yaptığı bir yayında Fransızca olarak "traduction en filigrane" terimiyle adlandırılmıştır (s. 267-285). Ancak "özde çeviri" kavramının öne sürüldüğü ilk yayından (2012) bu yana, Öztürk Kasar tarafından bu kavramı örnekleyen pek çok inceleme yapılmış ve birçok doktora tezi yürütülmüştür (Çelik, 2021; Öztürk Kasar ve Çelik, 2021; Gülmüş Sırkıntı, 2021; Öztürk Kasar ve Gülmüş Sıkıntı, 2021). Çok çeşitli metinler üzerinde gerçekleşen bu çalışmalar özde çeviri kavramının ne kadar zengin bir kavram olduğunu göstermiştir. Bu zenginliği ve çeşitliliği göstermek adına Öztürk Kasar, 2022 yılında Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi'nde gerçekleşen *Uluslararası Akademik Çeviribilim Çalışmaları Kongresi*'nde özde çeviri için altı kategorili bir tipoloji önerir:

"1. Zihinsel çevirinin çıkış yerine ve doğrultusuna göre: öz bağlamdan yabancı bağlama giden özde çeviri ve yabancı bağlamdan öz bağlama giden özde çeviri.

2. Metinlerin üretim motivasyonlarına göre: olumlayıcı özde çeviri, değilleyici özde çeviri, betimleyici özde çeviri, öykünmeci özde çeviri, düzeltici özde çeviri, öğretici özde çeviri, vb.
3. Metin türüne göre: yazınsal özde çeviri (kurgusal ya da kurgusal olmayan), yarı yazınsal özde çeviri ve yazınsal olmayan özde çeviri.
4. Metnin zamansallığına göre: eşzamanlı özde çeviri, artzamanlı özde çeviri.
5. Metinde bahsedilen mekânların bir ya da birden fazla olması durumuna göre: tekli özde çeviri ve (türdeş ya da ayrışık) çoklu özde çeviri.
6. Kapsamları açısından iki farklı türde özde çeviri: bütüncül özde çeviri, kısmi (kesimsel) özde çeviri". (s. 2)

Öztürk Kasar'ın özde çeviri sınıflandırmasına baktığımızda bu kavramın çok çeşitli metinlere uygulanabileceğini görüyoruz. Özde çeviri kavramının bu içerik zenginliğinin yanı sıra kapsama alanı da çok geniştir zira bu kavram kendisi ile birlikte iki kavram daha getirmiştir; bunlar da Öztürk Kasar'ın yine 2012 yılında yayınladığı makalesinde tanımlanmış ve örneklenmiştir. Özde çeviri odağında diller arası geçişi adlandıran bu iki kavram "dolaylı özde çeviri" ve "aslına çeviri" olarak adlandırılmıştır.

#### 1.1. Özde çeviri bağlamında "dolaylı özde çeviri" ve "aslına çeviri" kavramları

Özde çeviri kavramından yola çıkarak çeviribilim alanına iki yeni kavram daha kazandıran Öztürk Kasar (2012, 2020), bir tür çeviri olarak ele alınan özde çevirinin çıkış dili hariç diğer dillere yapılan çevirilerini "dolaylı özde çeviri" [Fr. traduction en filigrane indirecte] olarak nitelendirerek bu tür çevirilerin neredeyse ikinci dilden çeviriler olduğunu öne sürer (s. 7). Özde çevirilerin çıkış dillerine yapılan çevirileri için de "aslına çeviri" [Fr. rétro-traduction originelle] kavramını önerir (s. 7). Öztürk Kasar'a (2012) göre yabancı bir kitle için kaleme alınan özde çeviri eserlerin çıkış diline ve kültürüne geri dönüşleri bir bakıma aslına dönüşlerinin bir göstergesidir (s. 268).

#### 1.2. Aslına çeviri türleri: aslına öz çeviri, aslına derleme çeviri, aslına ilk çeviri/aslına yeniden çeviri, aslına kısmi çeviri, aslına tam çeviri

Aslına çeviri eserler de kendi içlerinde farklı niteliklere sahip olabilirler. Örneğin, özde çeviri üreten bir yazar bu metnin aslına çevirisini de kendisi gerçekleştirebilir. Bir yazarın kendi eserini çevirmesinin "öz çeviri" olarak adlandırıldığını biliyoruz. Öz çeviri (1976) kavramını ilk tanımlayan Slovak çeviribilimci Anton Popovic'tir. *Dictionary for the Analysis of Literary Translation*<sup>7</sup> (1976) başlıklı eserinde Popovic "öz çeviri" [autotranslation] kavramını "kaynak metnin kendi yazarı tarafından başka bir dile çevrilmesi" olarak tanımlar (s. 19). *The Routledge Encyclopedia of Translation Studies* adlı kitapta "öz çeviri" (autotranslation) başlıklı yazıyı kaleme alan Grutman (1998), "öz çeviri" kavramının hem bir yazarın kendi eserini başka bir dile çevirmesi hem de bu eylem sonucunda ortaya çıkan ürünün tanımlanmasında kullanılabileceğini belirterek öz çevirinin aynı zamanda hem bir ürün hem de bir süreç olduğunu vurgular (s. 17). Halise Gülmüş Sırkıntı'nın Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Diller ve Kültürlerarası Doktora Programında Prof. Dr. Sündüz Öztürk Kasar yönetiminde hazırlamış olduğu doktora tezinden danışmanı ile birlikte üretilen 2021 yılında yayınladıkları ortak makalede ise, Halide Edip Adıvar'ın İngilizce kaleme aldığı *The Clown and His Daughter* adlı yapıtının her ne kadar özgün eser olarak yayımlanmış olsa da oluşturulduğu dil bağlamının (İngilizce) yansıttığı dil ve kültür bağlamından (Türkçe) farklı olduğunu belirtir. Eserde Osmanlı ve Türk kültürüne ait, İngiliz kültürüne oldukça uzak göstergelerin İngilizceye aktarımında zihinsel bir çeviri sürecinden geçtiklerini varsayarak eser çeviri ürün olarak ele alınır ve Sündüz Öztürk Kasar'ın ortaya koyduğu özde çeviri kavramı odağında incelenir. Eserin aynı yıl

<sup>7</sup> Bu eser Suat Karantay ve Yurdanur Salman tarafından *Yazın Çevirisi Terimleri Sözlüğü* başlığıyla dilimize çevrilmiş ve 1987 yılında Metis Yayınlarından basılmıştır.

*Sinekli Bakkal* başlığıyla Halide Edip Adıvar tarafından Türkçeye çevrildiği, ilk olarak tefrika edildiği, ardından da kitap olarak yayımlandığı saptanır. Böylece Adıvar'ın *The Clown and His Daughter* adlı eserinin Türkçe çevirisi *Sinekli Bakkal* 'da tüm göstergelerin özüne (Türk kültürüne) geri döndüğünü belirtilerek *Sinekli Bakkal* 'ın bir aslına çeviri (Öztürk Kasar & Gülmüş Sırkıntı 2021) örneği olduğu vurgulanır. Adıvar'ın eserini Türkçeye bizzat kendisinin çevirmesi durumu ise bir öz çeviri örneği olarak nitelendirilir ve *Sinekli Bakkal* adlı eser için de "aslına öz çeviri" kavramı öne sürülür (s. 120).

Çalışmamızın bütüncesinde yer alan *Bulgar Gözüyle İstanbul* adlı eserin 2011 yılında editör, yazar ve çevirmen Hüseyin Mevsim tarafından derlendiği görülür. Bulgar yazarların kısa yaşam öykülerinin ve Hüseyin Mevsim'in özgün katkılarının da bulunduğu bu eserde Efrem Karanov, Mihail Macarov ve Nikola Naçov'un kaleme aldıkları özde çeviri metinlerden seçilen bölümlerin çevirilerine de yer verilir. Kitabın ön söz kısmında, bu yazarların kaleme aldığı eserlerin Osmanlı dönemi İstanbul'unun farklı yön ve boyutunu görmeye olanak sağladığını belirten Hüseyin Mevsim, aynı zamanda bu eserlerin dönemin koşullarını yansıtan "dolaysız kaynak niteliği taşıdıklarını" (Mevsim, 2011, s. VIII) da belirtir. Buradan hareketle *Bulgar Gözüyle İstanbul* adlı eser için "aslına derleme çeviri" terimini önerebiliriz.

Çalışmada "özde çeviri" eserler olarak ele aldığımız ve bir tür çeviri metin olduklarını hesaba kattığımız, *Na Bulgarskata Cherkova v Tsarigrad Predi 60 Godini* (1920), *Spomeni na M. İv. Madjarov Okolo Epohata 1854-1878* (1942), *Na Boji Grob Predi 60 Godini* (1928), *Do Brusa i Nazad* (1934) adlı kitaplar üzerine yaptığımız incelemelerde her bir eserin aslında çıkış dili olan Türkçeye yapılmış iki çevirisinin olduğunu tespit ettik. Çalışmada adı geçen eserlerden seçilen bölümlerin 2011 yılında Türk Tarih Kurumu Yayınları tarafından derleme eser olarak *Bulgar Gözüyle İstanbul* başlığıyla yayımlandığını, ardından ilgili eserlerin farklı yıllarda farklı yayınevleri tarafından bütünüyle Türkçeye çevrilerek basıldığı dikkatimizi çekti. Bu durum, bizi "aslına çeviri" için yeni kavramlar önermeye teşvik etti. Bütüncede yer alan üç eserin çıkış diline yapılan çevirilerinin "aslına çeviri" kapsamında ele alındığını göz önünde bulundurursak, söz konusu yapıtların zihinsel çeviri sürecindeki çıkış diline -Türkçeye- yapılan ilk çevirilerini "aslına ilk çeviri", farklı yıllarda yapılan daha sonraki çevirilerini ise "aslına yeniden çeviri" kapsamında adlandırmanın mümkün olabileceğine kanaat getirdik. Ayrıca aslına derleme çeviri olarak nitelendirdiğimiz *Bulgar Gözüyle İstanbul* adlı eserde yer alan ve editör Hüseyin Mevsim tarafından bizzat seçilen bölümlerin Türkçe çevirileri için "aslına kısmi çeviri", özde çeviri eserlerin farklı yayınevleri tarafından ayrı kitaplar halinde ve bütünüyle Türkçe yayımlanmasını ise "aslına tam çeviri" olarak nitelendirmenin uygun olabileceğini düşündük.

## 2. Karşılaştırmalı metin incelemeleri yöntemi ve bütüncü metinleri

Fransız filozof, çeviribilimci ve aynı zamanda felsefe çevirmeni olan Jean-René Ladmiral, çeviride kaynak odaklılık ve erek odaklılık yaklaşımlarını temsil eden "sourciers/ciblistes" (1986) kavramlarını öne sürer; bu Fransızca terimler Sündüz Öztürk Kasar tarafından kaynak odaklılar /erek odaklılar olarak Türkçeye çevrilir (2011, s. 2). Aynı terimler 1994'te Ladmiral'den çeviri yapan Mehmet Rifat tarafından kaynak-metinciler/erek-metinciler" olarak çevrilmiştir (s. 143). Ladmiral, kavramların kimi zaman rastlantı sonucu veya acilen oluşabileceğini belirtir. Çevirmenlerin sergilediği karşıt iki tutum olan "kaynak odaklı / erek odaklı" kavramlarını Londra'da (1983) katıldığı bir toplantıda ortaya attığını belirterek çevirmen olarak kendisini erek odaklılar arasında konumlandırır (Ladmiral'den aktaran Öztürk Kasar, 2011, s. 2). Ladmiral, çeviride kaynak metne bağlılık sorununu Henri Meschonnic, Antoine Berman, Walter Benjamin ile olan zıt görüş sonucu yeniden ele alarak iki tür çeviri biçimi tanımlar. Birinci çeviri biçimi kaynak-metincilerin tercihi olup Ladmiral'e göre bu tür çevirmenler dilin gösterenine bağlanırlar ve kaynak dile ayrıcalık tanırırlar. Erek-metinciler olarak adlandırdığı çevirmenler ise "göstereni vurgulamazlar, hatta gösterileni de değil anlamı vurgularlar; dilin değil ama sözün ya da söylemin anlamıdır burada söz konusu olan; ve bu anlam, erek dile özgü olanaklardan yararlanılarak çevrilecektir" (Ladmiral, 1994, s. 143).



Bu bakış açısından hareketle Efrem Karanov, Mihail Macarov ve Nikola Načov adlı yazarlara ait *Na Bilgarskata Cherkva v Tsarigrad Predi 60 Godini* (1920), *Spomeni na M. İv. Madjarov Okolo Epohata 1854-1878* (1942), *Na Boji Grob Predi 60 Godini* (1928), *Do Brusa i Nazad* (1934) adlı eserler ile Türkçe çevirileri karşılaştırılarak söz konusu eserlerde kenti temsil eden göstergeler Öztürk Kasar'ın (2012, 2020) öne sürdüğü sınıflandırma dikkate alınarak derlenecek ve sunulacaktır. Aslına ilk çeviri eserler ile aslına yeniden çeviri eserlerde yer alan kent göstergelerinin Türkçeye çevirileri ise Jean-René Ladmiral'in öne sürdüğü "sourciers/ciblistes" [kaynak odaklılar / erek odaklılar] kavramları üzerinden yorumlanacaktır. Böylece çevirmenin kaynak odaklı ya da erek odaklı bir bakış açısına sahip olup olmadığı rahatlıkla gözlemlenebilecektir.

Çalışmanın bütüncesini oluşturan eserler şunlardır:

Tablo 1. Özde çeviriler

Karanov, E. (1979). <i>Na Bilgarskata Cherkva v Tsarigrad Predi 60 Godini</i> (1920), Otochestven Front.
Macarov, M. (1942). <i>Spomeni na M. İv. Madjarov Okolo Epohata 1854-1878</i> , Hristo Danov.
Macarov, M. (1929). <i>Na Boji Grob Predi 60 Godini</i> , S. M. Staykov.
Donkin, N. (1934). <i>Do Brusa i Nazad</i> , Fakel.

Tablo 2. Aslına derleme çeviri

Mevsim H. (çev. ve yay. haz.). (2011) <i>Bulgar Gözüyle İstanbul</i> . Türk Tarih Kurumu Yayınları
--

Tablo 3. Aslına ilk çeviriler

Karanov, E. (2011). 60 Yıl Önce İstanbul'daki Bulgar Kilisesi (Öğrencilik Anıları). H. Mevsim (çev. yay. haz.) <i>Bulgar Gözüyle İstanbul</i> (s. 1-57) içinde. Türk Tarih Kurumu Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1979).
Macarov, M. (2011). Anılar (1854-1878). H. Mevsim (çev. yay. haz.) <i>Bulgar Gözüyle İstanbul</i> (s. 63-76) içinde. Türk Tarih Kurumu Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1942)
Macarov, M. (2011). 60 Yıl Önce Kudüs Yolculuğu (1928). H. Mevsim (çev. yay. haz.) <i>Bulgar Gözüyle İstanbul</i> (s. 85-97) içinde. Türk Tarih Kurumu Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1929)
Donkin, N. (2011). Bursa Gezisi. H. Mevsim (çev. yay. haz.) <i>Bulgar Gözüyle İstanbul</i> (s. 101-125) içinde. Türk Tarih Kurumu Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1934)

Tablo 4. Aslına yeniden çeviriler

Karanov, E. (2022). <i>Bir Çocuğun Gözüyle Büyük İstanbul Kolerası (1865)</i> . (1. Baskı). (H. Mevsim, Çev.). Yeditepe Yayınevi. (Orijinal eserin yayın tarihi 1979).
Macarov, M. (2015). <i>60 Yıl Önce Kudüs Yolculuğu Edirne, İstanbul, İzmir İskenderiye 1868-1869</i> (2. Baskı). (H. Mevsim, Çev.). Kitap Yayınevi. (Orijinal eserin yayın tarihi 1929)
Načov, N. (2019). <i>Bursa'ya Gidiş ve Dönüş</i> (1. Baskı). (H. Mevsim, Çev.). Yeditepe Yayınevi. (Orijinal eserin yayın tarihi 1934)

Bir alt başlıkta "özde çeviri" niteliği taşıdığını belirttiğimiz eserler ile aslına çevirilerinde İstanbul'un göstergelerle nasıl temsil edildiği, yazarların, hitap ettiği okurlarının hiç bilmediği ya da pek aşına olmadığı bir coğrafyaya ait göstergeleri ne şekilde sundukları örnekler aracılığıyla aktarılacaktır.

### 3. Bütüncede yer alan kent göstergelerinin sınıflandırılması ve incelenmesi

Çalışmada Efrem Karanov, Mihail Macarov ve Naço Donkin [Nikola Načov]<sup>8</sup> adlı yazarlara ait *Na Bilgarskata Cherkva v Tsarigrad Predi 60 Godini* (1920), *Spomeni na M. İv. Madjarov Okolo Epohata 1854-1878* (1942), *Na Boji Grob Predi 60 Godini* (1928), *Do Brusa i Nazad* (1934) adlı eserler ile Türkçe çevirileri karşılaştırılarak söz konusu eserlerde kenti temsil eden göstergeler Öztürk Kasar'ın (2012; 2020) yaptığı

<sup>8</sup> Nikola Načov, *Do Brusa i Nazad* adlı eserini dedesinin adı olan "Naço Donkin" mahlasıyla Sofya'da Fakel Yayınevi'nde kitaplaştırmıştır. (bkz. Hüseyin Mevsim, *Bursa'ya Gidiş ve Dönüş*, s.9)

çalışmalarda öne sürdüğü, ardından doktora tez danışmanlığını yaptığı öğrencileri ile birlikte (Gülmüş Sirkıntı, 2021; Güzel, 2022; Öztürk Kasar ve Güzel, 2022) yürüttüğü çalışmalarda bütüncü özellikleri gereğince güncelledikleri "Kent Göstergeleri Sınıflandırması" çerçevesinde incelenecektir:

### Kent Göstergeleri Sınıflandırması

1. Özel ad göstergeleri
  - a. Yer adları ve su adları
    - a.1) Yer adları
    - a.2) Su adları
  - b. Kişi adları ve lakapları
    - b.1) Kişi adları
    - b.2) Lakaplar, unvanlar
  - c. Kurum ve işletme adları
    - c.1) Kurum adları
    - c.2) İşletme adları
2. Tarihsel göstergeler
  - a. Tarihi anıtlar
  - b. Tarihi olaylar
  - c. Tarihi şahsiyetler
    - c.1) Yerli şahsiyetler
    - c.2) Yabancı şahsiyetler
3. Kültürel göstergeler
  - a. Toplumsal yaşam, günlük alışkanlıklar ve batıl inançlar
    - a.1) Toplumsal yaşam ve günlük alışkanlıklar
    - a.2) Batıl inançlar
  - b. Ev yaşantısı ve düzeni, mobilyalar ve dokumalar
  - c. Yemek kültürü
  - d. Giysiler, şapkalar ve diğer aksesuarlar
  - e. Ulaşım araçları
  - f. Para birimleri
  - g. Dini inançlar ve pratikler
  - h. Aygıtlar, araçlar ve makineler

### 3.1. Özel ad göstergelerinin aktarımı

#### Örnek 1. Yer adları

Özde Çeviri	<i>Na Boji Grob Predi 60 Godini, 1929, s. 21 / Mihail Macarov</i>
İncelenen Bağlam	Храна за единъ денъ бяхме си приготвили още вечеръта <b>въ Родосто.</b>
Aslına İlk Çeviri	<i>Bulgar Gözüyle İstanbul, 2011, s. 89/ çev. Hüseyin Mevsim</i>
İncelenen Bağlam	Bir günlük yemeği daha akşamdan <b>Tekirdağ'da</b> hazırlamıştık.

Aslına Yeniden Çeviri	<i>Kudüs Yolculuğu</i> , 2015, s. 47/ çev. Hüseyin Mevsim
İncelenen Bağlam	Bir günlük yemeği daha akşamdan <b>Rodosto'da</b> hazırlamıştık.

Mihail Macarov, 1868'de anne-baba ve erkek kardeşiyle İstanbul'a doğru yola çıkar. Yolculuk esnasında Tekirdağ'dan İstanbul'a geçiş esnasında yaşadıklarını anlatır. *İstanbul ve Kentteki Yaşantımız* başlıklı anlatıda incelediğimiz "Храна за единъ денъ бяхме си приготвили още вечеръта въ Родосто." cümlesinde bir günlük yemeğin bir gün öncesi akşam saatlerinde Rodosto'da hazırlanmış olduğundan bahsedilir. Ancak anlatıda okurun karşısına farklı anlamlarda çıkan bu kelime bazen yolculuk esnasında kaldıkları hanın adı, bazen liman adı, bazen de şehir adı olarak kullanılır. Macarov, incelenen bağlamda yer alan "Родосто" (Rodosto) kelimesi ile aslında bir gün önce kaldıkları hanı kasteder. Metinde, bir gün önce kaldıkları handa yemek yedikten hemen sonra odalarına çekildiklerini ve sabahleyin kendilerini bekleyen vapura binmek için hazırlık yapmaları gerektiğini anlatır. Farklı yıllarda aynı çevirmen tarafından çevirisi yapılan aslına çeviriler karşılaştırıldığında, "Rodosto" sözcüğünün 2011'deki aslına ilk çeviride çevirmen tarafından "Tekirdağ" olarak çevrildiği dikkati çeker. Ancak Tekirdağ, Osmanlı fethinin ardından "Rodosçuk" adıyla anılır. Osmanlı resmî kayıtlarında mevcut ilk ismi "Tekfurdağı"dır (Ortaylı, 1995, s. 8). Evliya Çelebi ise, vaktiyle Bizans tekfurlarının bağlarının burada bulunması ve şehrin kuzeyini çevreleyen dağlardan dolayı şehre Tekfurdağı adının verildiğini bildirir.<sup>9</sup> Bu ad daha sonra hem şehir hem bölge için kullanılmış olup Tekirdağ ismi de buna dayanır. Buradan hareketle, özde çeviri metinde "Rodosto" şeklinde geçen sözcüğün aslına ilk çeviri (2011) metinde günümüzde kullanılan ismiyle yani "Tekirdağ" olarak aktarılması çevirmenin erek odaklı bir yaklaşım sergilediğini göstermektedir. 2015'te yapılan aslına yeniden çeviride ise bahsi geçen göstergenin aynı çevirmen tarafından Bulgarca metinde olduğu gibi yani "Rodosto" şeklinde, bir tercih yaptığı dikkati çeker. Yapılan bu değişiklik ile çevirmenin kaynaktaki dönem dilini korumaya çalışarak kaynak odaklı bir yaklaşım sergilediği görülür.

## Örnek 2. Kurum adları

Özde Çeviri	<i>Do Brusa i Nazad</i> , 1934 – s.10 / Nancho Donkin (Nikola Naçov)
İncelenen Bağlam	Фетваджиев беше ученик във <b>военно-медицинското училище</b> още отдавна преди миналата война, пак – и с военна униформа, затова аз ...
Aslına İlk Çeviri	<i>Bulgar Gözüyle İstanbul</i> , 2011, s. 108 / çev. Hüseyin Mevsim
İncelenen Bağlam	Fetvaciev, savaştan çok daha <b>önce Askerî Tıp Okulu</b> 'nda öğrenciydi, üstelik şimdi üniformalydı. O yüzden ben ...
Aslına Yeniden Çeviri	<i>Bursa'ya Gidiş ve Dönüş</i> , 2019, s. 23 / çev. Hüseyin Mevsim
İncelenen Bağlam	Fetvaciev, harpten çok daha önce <b>Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane</b> talebesiydi: üstelik şimdi üniformalydı ve o yüzden ben ...

Yukarıda çözümlene ögesi olarak belirttiğimiz ve özde çeviri eserde bir kurum adı olarak geçen "военно-медицинското училище" (voenno-meditsinskoto uchilishte)'nin 2011 yılında yapılan aslına ilk çeviride "Askerî Tıp Okulu" şeklinde çevrildiği görülmektedir. Eserde bahsi geçen eğitim kurumu Osmanlı döneminde Sultan II. Mahmud'un 1839'da tıp eğitimi verilmek üzere Galatasaray'da tesis ettiği Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'dir. Osmanlı'da, 1826'da Yeniçeri Ocağının kaldırılması ile Asakir-i Mansure-i

<sup>9</sup> Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/40/C40016034.pdf>  
Erişim tarihi: 15 Haziran 2024.



Muhammediye Ordusu kurulmuş ve bu orduya hekim yetiştirmek üzere Sultan II. Mahmud'tan bir Tıphane talep edilmiş, bunun üzerine 1827'de "Tıphane-i Amire ve Cerrahhane-i Mamure" adlı Tıphane açılmıştır. 1839'da Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile da Tıphane reforme edilmiş, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane (Ecole Impériale de Médecine)<sup>10</sup> adıyla anılmaya başlanmıştır. Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile bu kurumda gayrimüslimlerin de eğitim görmelerine olanak sağlanmıştır (krş. Tuğlacı, 1984; Ülman, 2017) İncelenen bağlamdan hareketle, 2011 yılında yapılan aslına çeviride kurum adının erek metne "Askerî Tıp Okulu" şeklinde aktarılması çevirmenin çeviri sürecinde kaynağın güncel diline yakın bir sözcük seçimi yaparak "kaynak odakçı" bir yaklaşım sergilediğini göstermektedir. Özde çeviri eserin aynı çevirmen tarafından 2019'daki aslına yeniden çevirisinde, bahsi geçen söz öbeğinin çevirmen tarafından "Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane" şeklinde değiştirilerek kaynaktaki dönem dilinin yansıtıldığı dikkati çeker. Böyle bir değişim ile çevirmenin "erek odakçı" bir yaklaşım sergilediği söylenebilir.

## Örnek 3. Kişi adları

Özde Çeviri	<i>Na Bilgarskata Cherkva v Tsarigrad Predi 60 Godini (1920), s. 38 / Efrek Karanov</i>
İncelenen Bağlam	Учителѝ през това време бяха: дякон Григорий (Немцев), дякон Симеон, отпосле митрополит Преславски, дяконът на <b>Панарета Пловдивски</b> под прякора Гвадалкивир ...
Aslına İlk Çeviri	<i>Bulgar Gözüyle İstanbul, 2011, s. 37 / çev. Hüseyin Mevsim</i>
İncelenen Bağlam	Öğretmenlerimiz arasında ise Diyakoz Grigoriy (Nemtsev), daha sonra Preslav Metropoliti olan Simeon, <b>Panayot Plovdivski'nin</b> Gvadalkivir takma adlı diyakozu ...
Aslına Yeniden Çeviri	<i>Bir Çocuğun Gözüyle Büyük İstanbul Kolerası (1865), 2022, s. 56 / çev. Hüseyin Mevsim</i>
İncelenen Bağlam	Muallimlerimiz arasında ise Diyakoz Grigoriy (Nemtsev), daha sonra Preslav Metropoliti olan Simeon, <b>Filibeli Panaret'in</b> Gvadalkivir takma adlı diyakozu ...

Yukarıda çözümleme ögesi olarak belirttiğimiz ve özde çeviri eserde kişi adı olarak geçen "Панарета Пловдивски"nin 2011 yılında yapılan aslına ilk çeviride "Panaret" sözcüğünü "Panayot" şeklinde verildiği görülmektedir. 2022 yılında yapılan aslına yeniden çeviride, çevirmenin kişi adında yer alan ve aitlik bildiren son eki (-ski) dikkate alarak çözümleme ögesini "Filibeli Panaret" şeklinde değiştirdiği göze çarpar. Buradan hareketle, çevirmenin 11 yıl aradan sonra yaptığı çeviride "erek odakçı" bir tutum sergilediği söylenebilir.

## 3.2. Tarihsel göstergelerin aktarımı

## Örnek 4. Tarihi şahsiyetler

Özde Çeviri	<i>Do Brusa i Nazad, 1934 – s. 10 / Nancho Donkin (Nikola Načov)</i>
İncelenen Bağlam	... отнесох до портата прощението им до посланика <b>княз Лобанова</b> и някои други тяхни свидетелства, но от посолството ...
Aslına İlk Çeviri	<i>Bulgar Gözüyle İstanbul, 2011, s. 112 / çev. Hüseyin Mevsim</i>
İncelenen Bağlam	Dış kapıya kadar <b>elçi Knez Lobanovskiy'e</b> yazdıkları dilekçeyi ve bazı belgeleri götürdüm. Ancak elçilik ...

<sup>10</sup> Sağlık Bilimleri Üniversitesi [https://www.sbu.edu.tr/FileFolder/Dosyalar/eb408a43/2023\\_8/mektebitibbiyekitap-861b51a3.pdf](https://www.sbu.edu.tr/FileFolder/Dosyalar/eb408a43/2023_8/mektebitibbiyekitap-861b51a3.pdf)  
Erişim tarihi: 05 Şubat 2024.

Aslına Yeniden Çeviri	<i>Bursa'ya Gidiş ve Dönüş</i> , 2019, s.38 / çev. Hüseyin Mevsim
İncelenen Bağlam	Dış kapıya kadar, <b>sefir Prens Lobanovskiy</b> 'e yazdıkları arzuhali ve bazı evrakları götürdüm, ancak sefaret, ...

Yukarıdaki örnekte çözümlenmeye çalıştığımız "княз Лобанова" (knyaz Lobanova) söz öbeği metin içerisinde belirli bir göreve sahip saygın bir kişi adı olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerçek ismi Aleksey Borisovich, Prince Lobanov-Rostovsky olan bu kişi aslında bir Rus sefiri prenstir.<sup>11</sup> 1878'deki Osmanlı-Rus savaşının sonunda, II. Aleksandr tarafından İstanbul'a büyükelçi olarak gönderilmiş ve bir yıldan fazla görev yapmıştır.<sup>12</sup> "Knyaz" sözcüğü Bulgarca'da "prens"<sup>13</sup> anlamına gelir. 2011'de yapılan aslına ilk çeviride "poslanika knqz" söz öbeğinin çevirmen tarafından "elçi Knez" şeklinde çevrildiği görülmektedir. Türk Dil Kurumu Sözlüğüne baktığımızda "elçi" sözcüğünü Türkçe kökenli bir sözcük olduğu ve "bir devleti başka bir devlet katında temsil eden kimse; sefir"<sup>14</sup> anlamının olduğu dikkati çekmektedir. Ancak eserin kaleme alındığı tarih 1879'dur ve o dönemde İstanbul, Osmanlı İmparatorluğu'nun başkentidir, devletin resmi dili de Osmanlıcadır. O dönemde "büyükelçi" görevinde bulunan kişiler için de Arapça kökenli "sefir"<sup>15</sup> sözcüğünün kullanıldığı görülmektedir. Çevirmenin aslına ilk çeviri eserde "sefir" sözcüğü yerine "elçi" sözcüğünü tercih ederek "kaynak odakçı" bir tutum sergilediği söylenebilir. 2019 yılında yapılan aslına yeniden çeviride ise aynı çevirmen tarafından "elçi" sözcüğü yerine "sefir"; "knez" sözcüğü yerine "prens" sözcüğünün kullanılmasıyla "erek odakçı" bir yaklaşımın sergilendiğini gösterir.

#### Örnek 5. Tarihi anıtlar

Özde Çeviri	<i>Na Bılgarskata Cherkva v Tsarigrad Predi 60 Godini (1920)</i> , s. 25 / Efrem Karanov
İncelenen Bağlam	Срещу черквата на отвъдния бряг беше терханата- арсеналът, наляво от терханата – махалата Хасъкюй, а надясно се виждаше <b>Венецианската кула</b> ...
Aslına İlk Çeviri	<i>Bulgar Gözüyle İstanbul</i> , 2011, s. 24 / çev. Hüseyin Mevsim
İncelenen Bağlam	Kilisenin karşı kıyısında tersane bulunuyor, bunun solunda Hasköy Mahallesi, sağında ise Galata'daki <b>Venedik Kulesi</b> görünüyordu.
Aslına Yeniden Çeviri	<i>Bir Çocuğum Gözüyle Büyük İstanbul Kolerası (1865)</i> , 2022, s.39./çev. Hüseyin Mevsim
İncelenen Bağlam	Kilisenin karşı kıyısındaki tersanenin solunda Hasköy mahallesi, sağında ise Galata'daki <b>Ceneviz Kulesi</b> görünüyordu.

Yukarıda çözümlenme ögesi olarak belirttiğimiz ve özde çeviri eserde "Венецианската кула" (Venetsianskata kula) şeklinde geçen söz öbeği ile tarihi bir anıt tarif edilmektedir. Özde çeviri eserde geçen "Venetsianska"<sup>16</sup> sözcüğü Bulgarca'da "Venediklilere ait olan" anlamına gelmektedir. "Kula" sözcüğü ise Bulgarca'da "kule" anlamına gelir. Söz öbeğinin, eserin 2011'de yapılan aslına ilk çeviride çevirmen tarafından "Venedik Kulesi" şeklinde çevrildiği görülmektedir. Pek çok tarihi kaynakta kulenin Cenevizliler tarafından inşa edildiği açıkça yazılmaktadır. Bulgarca kaleme alınan özde çeviri eserde ise kulenin "Venediklilere ait" bir yapı olduğu belirtilmektedir. Buradan hareketle, kule ile ilgili Bulgarca kaynaklarda yaptığımız araştırmalarda kulenin özde çeviri eserde bahsedildiği şekilde isimlendirildiği

<sup>11</sup> Encyclopædia Britannica <https://www.britannica.com/topic/ambassador>

<sup>12</sup> Wikipedia. [https://tr.wikipedia.org/wiki/Aleksey\\_Lobanov-Rostovski](https://tr.wikipedia.org/wiki/Aleksey_Lobanov-Rostovski) Erişim tarihi: 02.02.2024.

<sup>13</sup> Rechnik na Bılgarskiq Ezik <https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/%D0%BA%D0%BD%D1%8F%D0%B7/> Erişim Tarihi: 03.07.2024.

<sup>14</sup> Türk Dil Kurumu Sözlükleri. <https://sozluk.gov.tr/> Erişim tarihi: 02.02.2024.

<sup>15</sup> Türk Dil Kurumu Sözlükleri. <https://sozluk.gov.tr/> Erişim tarihi: 02.02.2024.

<sup>16</sup> OnlineRechnik.com.

<http://talkoven.onlinerechnik.com/duma/%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D1%86%D0%B8%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8>  
Erişim Tarihi: 09.02.2024.

karşımıza çıktı. Mario Levi'nin *İstanbul Bir Masaldı* adlı eserinin Bulgarcaya çevirisinde [Истанбул Беше Една Приказка] "Kuledibi'nde Yidiş Konuşabilmek" başlıklı bir anlatının yer aldığını ve bu anlatının Bulgarcaya "Да Можеш Да Говориш Идиш Край Венецианската Кула" şeklinde aynen çevrilmiş olduğunu tespit ettik. Yine bir başka kaynaktan, Bizans döneminden itibaren Ceneviz ve Venedikliler'in Galata semtine konuşlanma istedikleri ve birbirleri ile sürekli savaş halinde oldukları belirtilmektedir. Buradan hareketle, çevirmenin çözümleme ögesini aslına ilk çeviride (2011) "Venedik Kulesi" şeklinde çevirdiği, sözcüğün orijinaline mümkün olduğunca yakın kalmasını sağlamaya çalışarak "kaynak odakçı" bir tutum sergilediği görülmektedir. Ancak aynı çevirmenin 2022'de yaptığı aslına yeniden çeviride çözümleme ögesini o dönemki bilenen adıyla "Ceneviz Kulesi" şeklinde aktardığı ve böylece "erek odakçı" bir tutum sergilediği söylenebilir.

### 3.3. Kültürel göstergelerinin aktarımı

Örnek 6. Toplumsal yaşam ve günlük alışkanlıklar

Özde Çeviri	<i>Na Boji Grob Predi 60 Godini</i> , 1929, s.25/ Mihail Macarov
İncelenen Bağlam	Ние в Копривщица не знаехме що е зима кал- там почвата е песьчлива, всички почти улици се послания с камъни и тесни <b>тротоари</b> .
Aslına İlk Çeviri	<i>Bulgar Gözüyle İstanbul</i> , 2011, s.93./çev. Hüseyin Mevsim
İncelenen Bağlam	Biz Avratalan'da kışın çamur nedir bilmeyiz. Bizim orada toprak kumsaldı, neredeyse bütün sokaklar taşla kaplıydı ve dar da olsa <b>trotuarımız</b> vardı.
Aslına Yeniden Çeviri	<i>Kudüs Yolculuğu</i> , 2015, s.52./çev. Hüseyin Mevsim
İncelenen Bağlam	Biz Avratalan'da kışın çamurun ne olduğunu bilmeyiz- bizim orada toprak kumluydu ve neredeyse bütün sokaklarımız taş döşeliydi üstelik dar da olsa <b>yaya kaldırımımız</b> vardı.

Yukarıda çözümleme ögesi olarak belirttiğimiz ve özde çeviri eserde "камъни и тесни тротоари" (kamını i tesni trotoari) şeklinde geçen söz öbeğinde Avratalan'ın sokaklarındaki kaldırımların betimlenmesi yapılmaktadır. Çözümleme ögesinde yer alan "trotoar" sözcüğü Fransızca (trottoir) kökenli bir kelime olup "yaya kaldırımı"<sup>17</sup> anlamına gelmektedir. Ancak sözcüğün 2011'deki aslına ilk çeviride çevirmen tarafından "trotuar" şeklinde aktarıldığı görülmektedir. Ancak "trotuar" sözcüğü Türkçede pek yaygın kullanılmayan ve erek kültür tarafından bilinme oranı düşük bir sözcüktür. Üstelik Türkçe karşılığı TDK'nın belirlemiş olduğu "tretuvar" sözcüğüdür. Dolayısıyla aslına ilk çeviride (2011) yabancı kökenli bir sözcük olan "trottoir" in herhangi bir açıklama yapılmadan erek dile seslendirildiği gibi aktarılması çevirmen tarafından "kaynak odakçı" bir tutum sergilendiğini göstermektedir. 2015 yılında yapılan aslına yeniden çeviride bahsi geçen "trotuar" sözcüğünün aynı çevirmen tarafından değiştirilerek Türkçe karşılığının (yaya kaldırımı) verilmesi "erek odakçı" bir tutum sergilendiğini göstermektedir.

Örnek 7. Ulaşım araçları

Özde Çeviri	<i>Na Boji Grob Predi 60 Godini</i> , 1929, s. 25 / Mihail Macarov
İncelenen Bağlam	Оставаше ни като евтино и удобно съобщително средство морето — каиците и <b>малките параходи</b> , които по установени тарифи плаваха из Златния рог и се спираха на двадесетина скели.
Aslına İlk Çeviri	<i>Bulgar Gözüyle İstanbul</i> , 2011, s. 93-94 / çev. Hüseyin Mevsim
İncelenen Bağlam	Ucuz ve uygun ulaşım aracı olarak belirli tarifeyle Haliç'te 20'ye yakın iskeleye uğrayan kayak ve <b>küçük gemiler</b> kullanılıyordu.

<sup>17</sup> Türk Dil Kurumu Sözlükleri. <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 20.02.2024.



Aslına Yeniden Çeviri	<i>Kudüs Yolculuğu</i> , 2015, s. 52 / çev. Hüseyin Mevsim
İncelenen Bağlam	Ucuz ve uygun ulaşım aracı olarak belirli tarifeye Haliç'te 20'ye yakın iskeleye uğrayan kayak ve <b>küçük vapurlar</b> kullanılıyordu.

Özde çeviride çözümleme ögesi olarak belirlediğimiz “малките параходи” (malkite parahodi) söz öbeği ile anlatıda bir tür ulaşım aracı olan “küçük vapurlar”dan bahsedilmektedir. Aslına ilk çeviriye (2011) bakıldığında, tekil biçimi “параход” (parahod) olan sözcüğün “gemi” olarak aktarıldığı görülmektedir. TDK Sözlüğe göre gemi “Su üstünde yüzen, insan ve yük taşımaya yarayan büyük taşıt”<sup>18</sup> anlamına gelmektedir. Ancak yük gemisi, yolcu gemisi, savaş gemisi gibi birçok türde gemi vardır; dolayısıyla gemi/vapur ikiliğinde sözlükbilimsel açıdan üstadlık/altadlık bağıntısı söz konusudur. Ayrıca gemiler hareket enerjisi açısından da farklılık gösterir. Nasıl ki yelkenli gemiler rüzgârın gücüyle yol alıyorsa buharlı gemiler de gücünü su buharından alır. Dolayısıyla “parahod” sözcüğü Bulgarcada her hangi bir gemi değil “buhar gücüyle hareket ettirilen gemi”<sup>19</sup> anlamına gelmektedir. Bu durumda, anlatıda bahsedilen şey gemi değil de vapurdur. TDK sözlüğe göre de “vapur” sözcüğü Fransızca kökenli bir kelime olup “su buharı gücüyle çalışan gemi”<sup>20</sup> anlamına gelmektedir. 2015 yılında çevirmen tarafından yapılan aslına yeniden çeviride “parahod” sözcüğünün buharla çalışan bir gemi olan “vapur” şeklinde aktarılmasıyla “erek odakçı” yaklaşımda okurun gözünde İstanbul'a özgü bir deniz ulaşım aracı olan vapur imgesinin oluşmasını sağlamaktadır; böylece gösterge yerleştirilmiştir. Zira yolcu ve araba taşıyan ve günümüzde artık akaryakıtla çalışmasına rağmen hâlâ vapur diye adlandırılan bu gemi türü İstanbul'a özgü bir simgedir. Çevirmen buharlı gemi de deseydi göstergeyi doğru tanımlamış olurdu ama vapur sözcüğünü seçerek göstergeyi en isabetli biçimde varış bağlamına taşımış ve İstanbul silüetinin bir parçası olan bu deniz ulaşım aracının yerel adını vererek erek odaklı bir seçim yapmıştır. Zira İstanbul sakinlerinin gündelik yaşamının bir parçası olan bu deniz taşıtı için tüm kent sakinleri vapur sözcüğünü kullanır; Boğaz'ı geçmek isteyen hiçbir İstanbullu “Karşıya geçmek için gemiye bineceğim” demez; aynı cümle “Karşıya geçmek için vapura bineceğim” biçiminde söylenir. İstanbul Şehir Hatları'nın sayfasına baktığımızda da vapurların şehir su yolunda kullanımı ve tarihçesi hakkında bilgi alabiliriz: “Marmara hattında faaliyet gösteren işletme; 1844' te Bahriye Nezareti'ne bağlı olan Hazine-i Hassa Vapurları İdaresi'nin, İstanbul, İzmit, Gemlik ve Tekirdağ iskelelerinin yanı sıra, İstanbul'da Sirkeci-Adalar, Sirkeci-Pendik, Sirkeci-Yeşilköy arasında vapur işletmeye başlamasıyla oluştu”<sup>21</sup>. Böylece, bütüncemizde İstanbul'u anlatan Bulgar yazarların kentte yaşadıkları dönemde vapur işletmeciliğinin mevcut olduğunu da kesinleyebiliriz.

## Örnek 8. Ev yaşantısı ve düzeni, mobilyalar ve dokumalar

Özde Çeviri	<i>Na Bilgarskata Cherkva v Tsarigrad Predi 60 Godini</i> , 1920, s. 25/ Efreim Karanov
İncelenen Bağlam	Там на Кеят хана имаше множество <b>кухни</b> , в които стотици готвачи готвеха всякакви ястия и кой искаше да се нахрани добре и даром, отиваше на Кеят хана.

<sup>18</sup> Türk Dil Kurumu Sözlükleri. <https://sozluk.gov.tr/>

<sup>19</sup> <https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%85%D0%BE%D0%B4/> Erişim Tarihi: 24.01.2024

<sup>20</sup> Türk Dil Kurumu Sözlükleri. <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 24.01.2024.

<sup>21</sup> <https://sehirhatlari.istanbul.tr/kurumsal/tarihce-58#:~:text=Marmara%20hatt%C4%B1nda%20faaliyet%20g%C3%B6steren%20i%C5%9Fletme,aras%C4%B1nda%20vapur%20i%C5%9Fletmeye%20ba%C5%9Flamas%C4%B1yla%20olu%C5%9Ftu.>

Erişim Tarihi: 23.08.2024.

Aslına İlk Çeviri	<i>Bulgar Gözüyle İstanbul</i> , 2011, s.25./çev. Hüseyin Mevsim
İncelenen Bağlam	Kâğıthane'de birçok <b>mutfak</b> vardı, bunlarda yüzlerce aşçı her tür yemeği hazırlıyor ve karnını bedava tıka basa doyurmak isteyen orasının yolunu tutuyordu.
Aslına Yeniden Çeviri	<i>Bir Çocuğun Gözüyle Büyük İstanbul Kolerası</i> (1865), 2022, s. 39/ Efrem Karanov
İncelenen Bağlam	Kâğıthane'deki birçok <b>lokantada</b> yüzlerce aşçı her türlü yemek hazırlıyor ve karnını bedava tıka basa doyurmak isteyen herkes oranın yolunu tutuyordu.

Çözümleme ögesi olarak belirlediğimiz “кухня” (kuhnya) sözcüğü Bulgarca “mutfak”<sup>22</sup> anlamına gelmektedir. Ancak anlatıda, “kuhnya” sözcüğü ile evin bir bölümü olan “mutfak” değil de “dışarıda yemek yemeğe gidilen mekân” dan bahsedilmektedir. Dolayısıyla, aslına ilk çeviride (2011) çevirmenin anlatıda sözcüğün birinci anlamı olan “mutfak” sözcüğünü tercih etmesi “kaynak odakçı” bir tutum sergilediğini göstermektedir. Aynı çevirmen tarafından “mutfak” sözcüğünün 2022’de yapılan aslına yeniden çeviride “lokanta” şeklinde düzeltilmesi ise “erek odakçı” bakış açısını göstermektedir.

#### Örnek 9. Dini inançlar ve pratikler

Özde Çeviri	<i>Na Bılgarskata Cherkva v Tsarigrad Predi 60 Godini</i> , 1920, s. 57/ Efrem Karanov
İncelenen Bağlam	На Водици хвърляха кръст в морето, като се нареждаха цяло отделение войници в двора да следят, както се приказваше, да не би някой от <b>бунтовните афоресани владици</b> да вземе участие...
Aslına İlk Çeviri	<i>Bulgar Gözüyle İstanbul</i> , 2011, s.53./çev. Hüseyin Mevsim
İncelenen Bağlam	Haç Çıkarma Yortusu’nda denize haç atılıyor ve avluya bir bölük asker diziliyordu. Konuşulanlara göre, <b>devrimci ve lanetlenen papazlardan</b> biri haccın <sup>23</sup> denize atıldığı sahnede yer almaması içinmiş.
Aslına Yeniden Çeviri	<i>Bir Çocuğun Gözüyle Büyük İstanbul Kolerası</i> (1865), 2022, s. 83/ Efrem Karanov
İncelenen Bağlam	Haç Çıkarma yortusunda denize haç atılıyor ve avluya bir bölük asker diziliyordu. Konuşulana göre, <b>afroz edilen dik başlı papazlardan</b> biri haçın denize atıldığı sahnede yer almaması içinmiş.

Çözümleme ögesi olarak belirlediğimiz “бунтовните афоресани владици” (buntovnite aforesani vladitsi) söz öbeğinde yer alan “афоресан” sözcüğü Bulgarca “kilise tarafından aforoz edilen kişi” anlamına gelmektedir.<sup>24</sup> Özde çeviri metinde “dini inançlar ve pratikler” kategorisinde sınıflandırdığımız bu sözcüğün aslına ilk çeviride (2011) çevirmen tarafından “lanetlenen” şeklinde aktarıldığı görülmektedir. TDK Sözlüğe göre<sup>25</sup> “lanetlenmek” sözcüğü Tanrı’nın merhametinden yoksun kalmak anlamına gelmektedir. Ancak anlatıda Tanrı tarafından değil de kilise tarafından gerçekleştirilen bir eylem söz konusudur. Dolayısıyla böyle bir sözcük seçimiyle çevirmenin “erek odakçı” bir tutum sergilediği söylenebilir. Göstergenin 2022’de yapılan aslına yeniden çevirisinde aynı çevirmen tarafından “afroz edilen” şeklinde aktarılması ise “kaynak odakçı” bir bakış açısı sergilediğini göstermektedir.

<sup>22</sup> Onlinerechnik.com <https://www.onlinerechnik.com/duma/%D0%BA%D1%83%D1%85%D0%BD%D1%8F> Erişim Tarihi: 14.07.2024.

<sup>23</sup> Metinde bu şekilde yazılmıştır.

<sup>24</sup> Rechnik na Bılgarskiq Ezik <https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/%D0%90%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%B0%D0%BD/> Erişim Tarihi: 14.07.2024.

<sup>25</sup> Türk Dil Kurumu Sözlükleri. <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 22.08.2024.

## Örnek 10. Meslekler

Özde Çeviri	<i>Na Bılgarskata Cherkva v Tsarigrad Predi 60 Godini, 1920, s. 22/ Efrem Karanov</i>
İncelenen Bağlam	Поп Георги често пишеше писма на <b>даскал Теодосий</b> и му съобщаваше цариградски новини, пращаше разни книжки за сина си, ...
Aslına İlk Çeviri	<i>Bulgar Gözüyle İstanbul, 2011, s. 21. /çev. Hüseyin Mevsim</i>
İncelenen Bağlam	Papaz Georgi sıkça <b>öğretmen Teodosiy'e</b> mektup yazıyor, ona İstanbul'dan haberler aktarıyor ve oğluna ...
Aslına Yeniden Çeviri	<i>Bir Çocuğun Gözüyle Büyük İstanbul Kolerası (1865), 2022, s. 35/ Efrem Karanov</i>
İncelenen Bağlam	Papaz Georgi sıkça <b>muallim Teodosiy'e</b> yazdığı mektuplarda İstanbul'dan haberler aktarıyor ve oğluna ...

Çözümleme ögesi olarak belirlediğimiz örnekte yer alan “даскал Теодосий” (daskal Teodosiy) söz öbeğinde yer alan “daskal” sözcüğü Bulgarca’da “öğretmen”<sup>26</sup> anlamına gelmektedir. Özde çeviri eserin 2011’deki aslına ilk çevirisinde bahsi geçen sözcüğün “öğretmen” olarak çevrildiği görülür. Ancak eserde Osmanlı dönemi İstanbul’u (1860) anlatılmaktadır. Dolayısıyla çevirmenin aslına ilk çeviride (2011) “öğretmen” kelimesini kullanarak kaynaktaki güncel dili koruyup “kaynak odaklı” bir tutum sergilediği söylenebilir. Ancak 2022’de yapılan aslına yeniden çeviride aynı çevirmenin “öğretmen” sözcüğü yerine Osmanlı dönemindeki “muallim” sözcüğünü kullandığı dikkati çeker. Böylece çevirmenin varış kültüründeki dönem dilini koruduğu ve “erek odaklı” bir tutum sergilediği görülür.

İncelediğimiz bu on örnekten elde ettiğimiz verileri aşağıdaki tabloda özetleyebilir ve sonuçları değerlendirebiliriz:

Tablo 5. Bütüncedeki göstergelerin aktarımında kaynak odaklılık / erek odaklılık ilişkisi

Örnekler	Özde çeviride yer alan göstergeler	Aslına ilk çevirideki aktarım	Aslına yeniden çevirideki aktarım	Kaynak odaklılık/ Erek odaklılık ilişkisi
1	Родосто	Tekirdağ	Rodosto	Erek odaktan kaynak odağa dönüş
2	военно-медицинското училище	Askerî Tıp Okulu	Mekteb-i Tibbiye-i Şahane	Kaynak odaktan erek odağa gidiş
3	Панарета Пловдивски	Panayot Plovdivski	Filibeli Panaret	Kaynak odaktan erek odağa gidiş
4	княз Лобанова	elçi Knez Lobanovskiy	sefir Prens Lobanovskiy	Kaynak odaktan erek odağa gidiş
5	Венецианската кула	Venedik Kulesi	Ceneviz Kulesi	Kaynak odaktan erek odağa gidiş
6	тротоар	trotuar	yaya kaldırımı	Kaynak odaktan erek odağa gidiş
7	параход	gemi	vapur	Erek odakta yerelleştirme
8	кухня	mutfak	lokanta	Kaynak odaktan erek odağa gidiş
9	афоресан	lanetlenmek	aforoz edilmek	Erek odaktan kaynak odağa dönüş
10	даскал	öğretmen	muallim	Kaynak odaktan erek odağa gidiş

<sup>26</sup> Rechnik na Bılgarskiq Ezik <https://rechnik.chitanka.info/w/%D0%B4%D0%B0%D1%81%D0%BA%D0%B0%D0%BB>



Tabloda görüldüğü üzere, Efrem Karanov, Mihail Macarov ve Nikola Naçov'un 1860-1870'li yıllardaki İstanbul şehrini anlatan eserlerinden örnek olarak seçtiğimiz on gösterge bağlamında Türkçedeki ilk çevirilerin çoğunlukla kaynak odaklı olduğu, daha sonraki yeniden çevirilerde ise çevirmenin erek odaklılığa yöneldiği söylenebilir.

## Sonuç

Kent göstergelerinin betimleyici bir bakış açısıyla ele alındığı bu çalışmada, Bulgaristan'dan farklı yıllarda, eğitim, gezi, miras gibi farklı amaçlar doğrultusunda İstanbul'a gelen Efrem Karanov, Mihail Macarov ve Nikola Naçov'un 1860-1870'li yıllarda Osmanlı'nın başkenti olan İstanbul'u anlatan metinleri "özde çeviri" örnekleri olarak kabul edilmiştir. Bu üç Bulgar yazar İstanbul'u bir gösterge okuru gibi gözlemleyerek kentin toplumsal, dinsel, kültürel yaşamı ve birçok başka alan ile ilgili değerli bilgileri Bulgar okurlara sunmak üzere Bulgarca anlatılara dönüştürmüşlerdir. Karanov, Macarov ve Naçov, Sündüz Öztürk Kasar'ın (2020) belirttiği gibi, "bir kavram dünyasına ait olan bir olguyu, bir varlığı ya da bir nesneyi başka bir kavram dünyasına" taşımış; "bir kültür-dilden bir başka kültür-dile" (s.21-22) aktarım sağlayarak özde çeviri örnekleri ortaya koymuşlardır.

Öztürk Kasar'ın tanımlamasıyla "yabancı bağlamdan öz bağlama giden özde çeviriler" (Öztürk Kasar, 2020: 4) kapsamında ele alınan bu eserlerde yer alan kent göstergeleri incelenirken, yazarların anlatılarında bir başka kültüre ait göstergelerin aktarımında pek zorluk çekmedikleri veya birtakım farklılıklardan kaynaklı açıklamalarda bulunmadıkları gözlemlenmiştir. Söz konusu özde çeviri eserlerin 1900'lü yıllarda yayınlanmış olmalarına karşın 1860-1870 yılları içerisinde kaleme alındıkları düşünüldüğünde, o dönemde Bulgaristan'ın da Osmanlı himayesinde yer alan bir ülke olması ve her iki ülkenin de birbirleri ile kültürel etkileşim içinde bulunması bu geçişin sorunsuz olmasını sağlamış olabilir. Bu eserler Bulgaristan'da özgün bir metin olarak basılmış ve yayımlanmış olsalar da bu anlatılarda yer alan göstergelerin incelenmesi sonucunda, söz konusu metinlerde zihinsel bir çeviri işleminin gerçekleştiği gözlemlenmektedir.

Bulgarca oluşturulan bu özde çevirilerin Türkçeye geri çevrilmesiyle ortaya çıkan "aslına çeviri" metinler incelendiğinde, özde çeviri metinlerinin aynı çevirmen tarafından farklı tarihlerde, farklı yayınevleri tarafından birden fazla çevirisinin yapıldığı görülmektedir. Özde çeviri olarak ele alınan metinlerde yer alan göstergelerin aslına dönüş(tür)ümü esnasında çevirmen Hüseyin Mevsim'in zamanla çeviriye bakış açısının değiştiği gözlemlenmiştir. Metin incelemeleri esnasında, ele aldığımız örnekler çerçevesinde göstergelerin aslına ilk çevirilerinde çevirmenin "Askerî Tıp Okulu, Panayot Plovdivski, elçi Knez Lobanovski, Venedik Kulesi, trotuar, mutfak, öğretmen" gibi sözcük seçiminde bulunmasından kaynak odaklı çeviri anlayışını benimsediği saptanmıştır. Ancak çevirmen Mevsim'in özde çeviri olarak ele aldığımız eserleri belli bir zaman diliminden sonra yeniden çevirdiği görülür. Aslına yeniden çeviri olarak nitelediğimiz yeni metinlerde aynı göstergelerin "Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane, Filibeli Panaret, sefir Prens, Ceneviz Kulesi, yaya kaldırımı, lokanta, muallim" olarak aktarıldığı dikkat çeker. Göstergelerin aktarımı esnasında yapılan değişikliklerden, çevirmenin çeviriye bakış açısının zaman içerisinde evrildiği ve bu örneklerde olduğu gibi genel olarak erek odaklı bir anlayışa yöneldiği düşünülebilir. Ancak birinci örnekte Tekirdağ'dan Rodosto'ya geçerek, dokuzuncu örnekte ise önce lanetlenmek daha sonra afroz edilmek tercihini yaparak çevirmenin "kaynak odaklı" bir tutum sergilediği de görülmektedir. Yedinci örneğe gelince, burada İstanbul'un simgesi haline gelmiş olan bir deniz taşıtını önce gemi olarak adlandıran çevirmen daha sonra erek kültür bağlamında yerelleştirmeye giderek vapur sözcüğünü seçmiş ve bu isabetli seçimle İstanbul'un simgelerinden biri olan ulaşım aracının Türkçede bu kente özgü adını vermiştir.

Disiplinlerarası alandaki değişiklikler beraberlerinde yeni ilişkisellikleri de getirirler, bir başka deyişle, disiplin tarihini değiştirebilirler. Çeviribilim ile göstergebilimin bir başka alanı olan kent göstergebilimi arasındaki temaslarla gelişen özde çeviri kavramının birlikte getirdiği aslına çeviri kavramı da zaman içerisinde aslına öz çeviri, aslına derleme çeviri, aslına ilk çeviri, aslına yeniden çeviri, aslına kısmi çeviri ve aslına tam çeviri gibi yeni birtakım kavramlar doğurmuştur. Bu yeni bakış açısının araştırmacılara farklı inceleme yöntemleri sunarak çeviribilim alanında yapılacak yeni çalışmalara zemin hazırladığı düşünülmektedir.

### Kaynakça

- Antosa, S. (2018). Frances Elliot and Italy: Writing travel, writing the self (Vol. 1), *Mimesis*, 1-154.
- Barthes, R. (1993). *Göstergebilimsel serüven*. (Çev. M. Rifat ve S. Rifat). Yapı Kredi Yayınları.
- Çelik, K. (2021). *19. yüzyıl İstanbul'unun Julia Pardoe'nun gözünden özde çeviri kavramıyla okunması ve aslına çevirilerinin değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Donkin, N. (1934). *Do Brusa i nazad*. Fakel.
- Gorlée, D. L. (1994). *Semiotics and the problem of translation: With special reference to the semiotics of Charles S. Peirce*. Rodopi.
- Guillaume, A. (2015). The intertheoricity: Plasticity, elasticity and hybridity of theories. *Human and Social Studies*, 4(1), 11-29. <https://doi.org/10.1515/hssr-2015-0002>
- Gülmüş Sırkıntı, H. (2021). *Çeviri göstergebilimi bağlamında özde çeviri: Halide Edib'in The Clown and His Daughter başlıklı eserinin ve çevirilerinin yeni kavramlar ışığında incelenmesi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Güzel, O. E. (2022). *Ayşe Kulin'in Nefes Nefese adlı romanının ve İngilizce çevirilerinin kent göstergebilimi ve çeviri göstergebilimi bağlamında çözümlenmesi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Karanov, E. (1979). *Spomeni*. Izdatelstvo na Otechestvenia Front.
- Karanov, E. (2022). *Bir çocuğun gözüyle büyük İstanbul kolerası (1865)*. (Çev. H. Mevsim). Yeditepe Yayınevi. (Orijinal çalışma 1979'da yayımlandı)
- Kourdis, E., ve Kukkonen, P. (2015). Introduction: Semiotics of translation, translation in semiotics. *Punctum. International Journal of Semiotics*, 1(2), 5-10. <https://doi.org/10.18680/hss.2015.0012>
- Ladmiral, J. R. (1986). Sourciers et ciblistes. *Revue d'esthétique*, (12), 33-42.
- Ladmiral, J. R. (1994). Genel çeviribilim sorunları. M. Rifat (Haz.), *Çeviri seçkisi II Çeviri(bilim) Nedir?* (2. Baskı) (ss. 137-148) içinde. Sel Yayınları.
- Löschburg, W. (1998). *Seyahatin kültür tarihi*, (Çev. J. Traub) Dost Kitabevi. (Orijinal çalışma 1979'da yayımlandı).
- Ludskanov, A. (1975). A semiotic approach to the theory of translation, *Language Sciences*, (35), 5-8.
- Lynch, K. (2019). *Kent imgesi*. (Çev. İ. Başaran). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Orijinal çalışma 1960'da yayımlandı).
- Macarov, M. (1968). *Spomeni*. Bilgarski Pisatel.

- Macarov, M. (2015). *60 yıl önce Kudüs yolculuğu Edirne, İstanbul, İzmir, İskenderiye 1868-1869* (2. Baskı). (Çev. H. Mevsim). Kitap Yayınevi. (Orijinal çalışma 1929'da yayımlandı).
- Mevsim, H. (2011). *Bulgar gözüyle İstanbul*. Türk Tarih Kurumu.
- Monga, L. (1996). Travel and travel writing: An historical overview of Hodoeporics. *Annali d'italianistica*, (14), 6-54.
- Naçov, N. (2019). *Bursa'ya gidiş ve dönüş* (1. Baskı). (Çev. H. Mevsim). Yeditepe Yayınevi. (Orijinal çalışma 1934'te yayımlandı).
- Nowotna, M. (2002). *Le sujet, son lieu, son temps: Sémiotique et traduction littéraire*. Éditions Peeters.
- Nowotna, M. (2005). Le Sujet dans tous ses étas. M. Nowotna (Ed.), *D'une langue à l'autre* içinde (pp. 23-46). Aux lieux d'être.
- Ortaylı, İ. (1995). 16. yüzyılda Rodosçuk. *Dünü ve Bugünüyle Toplum ve Ekonomi Dergisi*, (8), 5-12.
- Özdemir, E. (1972). Anı ve anı dilimiz üzerine. *Türk Dili Dergisi Anı Özel Sayısı*, (246), 398-402.
- Öztürk Kasar, S. (2001). La sémiotique subjectale et la traduction. *Abstracts of the Third International Congress on Claims, Changes and Challenges in Translation Studies*, Copenhagen, Danemark, 30 August-1 September 2001 (pp. 24-25). Copenhagen Business School.
- Öztürk Kasar, S. (2005). Trois notions-clé pour une approche sémiotique de la traduction: discours, sens et signification dans *Mon nom est Rouge* d'Orhan Pamuk. M. Nowotna (Ed.), *D'une langue à l'autre* içinde (pp. 47-70). Aux lieux d'être.
- Öztürk Kasar, S. (2009). Pour une sémiotique de la traduction. C. Laplace, M. Lederer ve D. Gile (Eds.), *La Traduction et ses métiers* içinde (pp. 163-175). Lettres Modernes Minard.
- Öztürk Kasar, S. (2012). Traduction de la ville sous le point de vue sémiotique: Istanbul à travers ses signes en trois langues. N. Rentel ve S. Schwerter (Eds.), *Défis et enjeux de la médiation interculturelle* içinde (pp. 267-285). Peter Lang.
- Öztürk Kasar, S. (2016). Interaction entre la sémiotique et la traduction littéraire. P. M. Phillips Batoma ve F. X. Zhang (Eds.), *Translation as Innovation. Bridging the sciences and the humanities* içinde (pp. 243-260). Dalkey Archive.
- Öztürk Kasar, S. (2018). Çeviribilimde yeni bir kavram: Özde çeviri. 1. Uluslararası Rumeli Sempozyumu Bildiri Özetleri, Kırklareli Üniversitesi, 39-40.
- Öztürk Kasar, S. (2020). Çeviri gösterebilimi ile kent gösterebiliminin bütünleşik bağlamında özde çeviri kavramının incelenmesi. *Dünya Dilleri, Edebiyatları ve Çeviri Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 1-25.
- Öztürk Kasar, S. (2021). Traduire la ville en filigrane: Istanbul par Georges Simenon dans *Les Clients d'Avrenos*. C. Gravet ve K. Lievois (Eds.), *Vous avez dit littérature belge francophone? Le défi de la traduction* içinde (pp. 235-266). Peter Lang.
- Öztürk Kasar, S. (2022). Çeviri gösterebilimi merceğinden özde çeviri metinlerin sınıflandırılması/Typologie des traductions en filigrane au prisme de la sémio- traductologie/A typology of watermark translations through the prism of semio-translation studies. *BAIBU-ICASTIS Book of Abstracts*, RumeliYA: 1-8.

- Öztürk Kasar, S. ve Gülmüş Sırkıntı, H. (2021). Çeviri göstergebilimi bağlamında bir özde çeviri örneği: *The Clown and His Daughter*. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* (23), 1042-1057. <https://doi.org/10.29000/rumelide.949995>
- Öztürk Kasar, S. ve Çelik, K. (2021). Bir özde çeviri örneği *The City of the Sultan and Domestic Manners of the Turks in 1836* ve aslına çevirilerinde kenti temsil eden göstergelerin aktarımı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (23), 1067-1084. <https://doi.org/10.29000/rumelide.950011>
- Öztürk Kasar, S. ve Güzel, O. E. (2022). Ayşe Kulin'in *Nefes Nefese* adlı romanı ile İngilizce çevirilerinin kent göstergebilimi ve çeviri göstergebilimi odağında çözümlenmesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (27), 869-890. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1106171>
- Stecconi, U. (2007). Five reasons why semiotics is good for translation studies. Y. Gambier, M. Shlesinger ve R. Stolze (Eds.), *Doubts and directions in translation studies* içinde (pp. 15-26). John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/btl.72.05ste>
- Sütiste, E., ve Torop, P. (2007). Processual boundaries of translation: Semiotics and translation studies. *Semiotica*, 2007(163), 187-207. <https://doi.org/10.1515/sem.2007.011>
- Torop, P. (2000). Towards the semiotics of translation. *Semiotica*, 128(3-4), 597-610. <https://doi.org/10.1515/semi.2000.128.3-4.597>

#### Elektronik Kaynaklar

- <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/40/C40016034.pdf>
- [https://www.sbu.edu.tr/FileFolder/Dosyalar/eb408a43/2023\\_8/mektebitibbiyekitap-861b51a3.pdf](https://www.sbu.edu.tr/FileFolder/Dosyalar/eb408a43/2023_8/mektebitibbiyekitap-861b51a3.pdf)
- <https://www.britannica.com/topic/ambassador>
- [https://tr.wikipedia.org/wiki/Aleksey\\_Lobanov-Rostovski](https://tr.wikipedia.org/wiki/Aleksey_Lobanov-Rostovski)
- <https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/%D0%BA%D0%BD%D1%8F%D0%B7/>
- <https://sozluk.gov.tr/>
- <http://talkoven.onlinerechnik.com/duma/%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D1%86%D0%B8%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8>
- <https://www.onlinerechnik.com/duma/%D0%BA%D1%83%D1%85%D0%BD%D1%8F>
- <https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/%D0%90%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%B0%D0%BD/>
- <https://lugatim.com/s/L%C3%82NETLENMEK>
- <https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%85%D0%BE%D0%B4/>
- <https://rechnik.chitanka.info/w/%D0%B4%D0%B0%D1%81%D0%BA%D0%B0%D0%BB>



## Stress, Vicarious Trauma and Emotional Impact of Dialogue Interpreters in Healthcare Settings: An Exploratory Review of Coping Strategies and Self-care

Mariana Valverde-Vargas<sup>1</sup>

**APA:** Valverde-Vargas, M. (2024). Stress, vicarious trauma and emotional impact of dialogue interpreters in healthcare settings: An exploratory review of coping strategies and self-care. *Abant Journal of Translation and Interpreting Studies*, 2(2), 64-70.

### Abstract

This exploratory research deals with the stress, vicarious trauma, and emotional impact experienced by dialogue interpreters in healthcare settings while emphasizing the critical need for preventive coping strategies and self-care. Although technology and globalization have made communication faster and more accessible, language barriers persist, placing significant emotional and psychological demands on interpreters. Existing literature predominantly highlights the challenges and trauma interpreters face, but it falls short in providing practical and preventive solutions, particularly in the context of self-care tailored to the interpreting practice. Traditional coping strategies, often generalized and post-event focused, are insufficient for addressing the acute stressors health care interpreters face. This paper highlights the need for more nuanced and preventive self-care practices which includes journaling, participation in support groups, and ongoing professional training. These strategies aim to enhance interpreters' resilience, mental well-being, and long-term professional sustainability. The research also calls for a deeper exploration of self-care within the field of dialogue interpreting, with an emphasis on developing specialized training programs that integrate self-care into the interpreter's professional development. By doing so, interpreters can better prepare for both predictable and unpredictable stressful scenarios, ultimately improving their performance and safeguarding their mental health. The findings suggest that a more comprehensive approach to self-care, tailored specifically to the challenges of dialogue interpreters in healthcare settings, is essential for mitigating the risks of vicarious trauma and ensuring the long-term well-being and sustainability of interpreters in this demanding field.

**Keywords:** Interpreting, vicarious trauma, dialogue interpreting, stress coping techniques

### Introduction

Globalization has dismantled numerous longstanding cultural and regional barriers, fostering unprecedented interconnectedness across the globe. Technology has made communications more immediate and accessible than ever, while faster and more efficient means of transportation have shortened most physical distances. Additionally, Artificial Intelligence is quickly becoming a part of our daily life, and social media continues to shape people's perception of reality. However, despite all these new technologies and developments, language remains an untamed tool, a final obstacle and a complex system of signs impregnated by culture, tradition, and ideologies. When it comes to talking with people and understanding each other, humanity becomes a requirement, but it also takes a toll on those responsible for such interaction.

Even though there is vast literature regarding the emotional impact that dialogue interpreting entails, few studies explore the solutions for this problem. Some of those studies focus on determining the validity of the claims, while others explore the effects that such impact has on interpreters (e.g., vicarious trauma). The few studies that examine self-care as a solution fail to define it within the interpreting experience, but instead tend to implicitly use the concept from a general perspective: one that applies to all kinds of jobs.

---

Araştırma Makalesi (Research Article)

**Sisteme yüklenme tarihi (Submitted on):** 05.08.2024

**Kabul tarihi (Accepted for publication on):** 27.08.2024

<sup>1</sup> Professor and researcher, University of Costa Rica, School of Modern Languages (San José, Costa Rica), e-mail: mariana.valverdevargas@ucr.ac.cr, ORCID: 0009-0005-2683-6054

Preventive self-care is also omitted from all these studies since it is approached from a post-activity perspective, meaning how to deal with the consequences of what already happened on the job.

There is no doubt that stress is an ever-present force in the life of a dialogue interpreter. This can be particularly observed within the healthcare industry because the interpreting events that occur in medical settings are, by nature, dialogic and very human; thus, these can be quite stressful. However, preventive self-care may be a solution to avoid the negative effects that the literature describes. The aim of this paper is to explore dialogue interpreter's preventive self-care in the healthcare industry to provide them with tools and mechanisms to prepare for both predictable and unpredictable stressful scenarios, keeping stress and vicarious trauma under control.

### **1. Dialogue interpreting and stress in the healthcare industry**

Dialogue interpreters face occupational stress daily. Dialogue interpreting, a term proposed by Wadensjö (1992) and encouraged by Tipton and Furmanek (2016), refers to the interpreting that happens in community or public services contexts. This term is preferred because it "indicates a certain emphasis on equal, balanced, respectful communication and has broad appeal since it does not imply a specific setting or service" (Tipton & Furmanek, 2016, p. 6). The type of stress that medical dialogue interpreters face can be categorized as occupational stress, defined as the type of stress in "which the characteristics of the work environment or events related to being in the workplace generate intense or cumulative levels of stress that lead to physical or psychological ill health" (Bontempo & Malcolm, 2012, p. 105). This definition applies to the healthcare context normally charged with urgent and highly sensitive matters.

Dialogue interpreters in healthcare settings deal with unique challenges that test their own empathy, mental sanity, and soft skills to carry on with their ethical duty of remaining as neutral as possible. Although stress management and neutrality are essential when interpreters communicate highly anticipated or unexpected good news, more stressful scenarios may occur when interpreters must deliver bad news because they witness the patient's pain and frustration directly. Some of the context-based challenges that increase occupational stress in healthcare settings are described by Bontempo and Malcolm (2012) in the following excerpt:

Interpreters often lack the contextual information to make sense of an interaction; they have limited control over the workload and the pace of information delivery. Assignments that conflict with personal goals, values, or beliefs can cause intense stress, and the management of complex message transfer among parties can often be challenging. The individuals involved are frequently medically compromised and emotionally vulnerable and are likely to be experiencing high levels of physical and or psychological distress. (p. 107)

The challenges described above are common, forcing the interpreter to quickly adapt to settings that include such working conditions, oftentimes with little to no preparations or briefings for what they are about to face. Coping with stressful situations with such frequency can dramatically impact the interpreter's performance and well-being. In other words, if interpreters are incapable of dealing with the intrinsic stress of the job, their performance will be compromised regardless of their linguistic competences.

Therefore, interpreters must develop high levels of stress tolerance, and a well-rounded awareness of self-care to put up with the demands of the healthcare field. Without these, the interpreter's ability to remain in the profession will decrease considerably. The human factor in interpreting is not only a blessing in terms of understanding the cultural nuances and human communication in ways that machines will never

be able to, but it also puts them at risk of developing vicarious trauma, as well as physical and mental burn-out syndromes. After all, interpreters are human beings who are vulnerable to emotions.

## **2. Impact of emotional and psychological factors on dialogue interpreters**

Several studies show that interpreters are susceptible to emotional and psychological factors, as well as stress, resulting from their work activities. Carmen Valero (2015) in her article “The Impact of Emotional Psychological Factors on Public Service Interpreters Preliminary Studies” compiles the most important literature regarding this matter up to 2015. Her article presents the sound corpora that scholars have built around the environmental impact on community interpreters and their emotional well-being. This author guides us through meaningful research and provides her insights on such studies.

According to Valero, one of the most important results from research done by L. Louton, T Farinelli and S. Pampallona (1999) is the recurrent symptomatology of interpreters, including “nightmare depression and insomnia” (p. 91). This study suggested that informative sessions before and after the interpreting event will be beneficial. The second study that Valero refers to is the one done by Baistow (2000). In this study, the results suggest that interpreters identified their main challenges as follows: “maintaining neutrality, discomfort with the topic at hand, being affected by the distress in anxiety after service users in, [and] feeling powerless to be able to help clients directly” (Valero, 2015, p. 91). Later, she mentions Westermeyer’s work (1990), which concludes that medical interpreters are more vulnerable to developing mental disorders. Even when Valero notes that these studies are incipient, she highlights the fact that dialogue interpreters’ emotional well-being is at risk.

In addition, Valero provides a summary of several master theses on this topic by students in the European Masters in Intercultural Communication, Public Service Interpreting and Translation. Her main insight regarding these works is that they concur with and validate the main claim of the previous studies: there is a psychological impact on dialogue interpreters. Finally, she discusses the studies from Boskovic (2010), Navarro Moreno (2010) and Marquez Olalla (2013), which deal with stress and interpreting. Boskovic focuses on stressors during simulations, Navarro Moreno compares how stressors affect dialogue interpreters and conference interpreters, while Marquez Olalla examines stress and its relationship with different settings. These studies support the idea that stress levels during dialogue interpreting are unique and insufficiently explored. Valero’s compilation is extensive, but it focuses mostly on providing evidence that dialogue interpreters are subject to stress and emotional/psychological factors. However, there is no mention of self-care as a tool to deal with potential outcomes. In other words, Valero’s main contribution to the field is clear: she not only provides evidence that dialogue interpreters are subjected to emotional impacts and distress as a result of their interpreting activities, but she also shows how limited literature is about self-care for interpreters.

## **3. Vicarious trauma**

Witnessing a traumatic event can make one feel traumatized, and this is known as vicarious trauma (VT). Psychologists Laurie Anne Pearlman and Karen Saavitne (1995), and Costa et al. (2020) clearly define vicarious trauma as “a transformation of the helper’s inner experience, resulting from accumulative empathic engagement with a clients’ trauma material over time” (p. 38). This empathic reaction is expected of some interpreters because of the occupational stress they are exposed to. VT in medical personnel, including interpreters, has been widely explored. Even when it is true that not all interpreters suffer from vicarious trauma, authors such as Bontempo and Malcom (2012) acknowledged that VT is likely to happen

to interpreters because they are working in the same stressful environment as doctors, nurses, and other healthcare professionals.

Costa et al. (2020) elaborate on the reasons why interpreters are so susceptible to vicarious trauma: interpreters “hear, engage empathically, and give voice to distressing and horrific personal testimonies, they are also often in a bystander position-witnesses to horror and unable to do anything about it” (p. 40). The fact that interpreters use the first-person pronoun for their renditions makes them internalize the traumatic situation, and with this, the overflow of emotions and empathy may cause a symptomatic episode. Although interpreters must remain neutral and impartial, sometimes clients, practitioners, and even interpreters themselves are unaware that such neutrality carries a cost for the interpreter. The reason behind this phenomenon is that human beings are not designed to suppress emotions and empathy; on the contrary, a healthy human being is expected to show empathy and will be more prone to get involved.

Costa et al. (2020) agree with Bontempo and Malcom (2012) on the premise that because of the nature of dialogue interpreting in the healthcare setting, interpreters are at risk, and they may suffer VT just as any other healthcare professional. However, Costa et al. (2020) also highlight the only disadvantage that interpreters have compared to other healthcare personnel: specialized training on the matter. Therefore, not only inexperienced interpreters, but also seasoned interpreters could find themselves helpless dealing with traumatic scenarios due to insufficient preparation and/or a lack of training that other healthcare workers receive.

#### **4. Coping strategies for stress, vicarious trauma, emotional and psychological impacts**

The above-reviewed literature also mentioned and proposed a series of coping strategies that interpreters have taken or may consider taking when faced with stressful experiences. Nevertheless, as humans, not all interpreters will react in the same way to stress, VT, emotional, and psychological impact. All possible reactions can be summarized as discouraged, general or recommended strategies.

Discouraged coping strategies include, but are not limited to, quitting interpreting altogether, refusing assignments, isolating, and denying the existence of the problem (Costa et al., 2020). Similarly, Bontempo and Malcom (2012) dedicate an entire section of their article to the negative practices that interpreters have undertaken over the years. The most important insights regarding those practices can be summarized as follows:

- overuse of alcohol and drugs,
- overwork,
- isolation, denial, avoidance,
- trivializing the situation,
- inappropriate blaming of oneself (Bontempo & Malcom, 2012, pp. 117-118)

Unfortunately, all these negative strategies are quite common because they stem from the misconception of interpreting as an activity that requires mostly linguistic competences. Valero (2015) also mentions some of these discouraged outcomes in her compilation of literature as part of the results of previous studies. There is a fine line in determining whether these actions are intentional, unintentional or just a logical aftermath of VT and occupational stress.

The second category refers to the general strategies that are “prescribed” to any person, interpreter or not, under stress. These recommendations include “doing yoga, eating healthy, balancing your work and



personal life, exercising, mediation, engaging in hobbies, relaxation techniques, self-care, acceptance, journaling, sharing feelings, mentoring, positive thinking, taking control, appealing to humor, forgiving mistakes, debriefing, and taking a holiday” (Bontempo & Malcom, 2012, pp. 118-119). While these are without doubt good suggestions, they are still too general and not clearly fleshed out (including the concept of self-care), so they fail to address the intricacies of the occupational stress and VT risks that dialogue interpreters are exposed to specifically in healthcare settings. Using only these general suggestions as coping mechanisms for healthcare interpreters does not sufficiently address the severity of the issue and will end up underestimating it.

Finally, Bontempo and Malcom (2012) mention some recommended coping strategies that are specific for interpreters in the healthcare industry. The following list summarizes their main recommendations:

- drafting a discourse map to help prepare for a challenging assignment,
- journaling and reflecting on the assignment,
- practicing visualization as part of an exercise to separate oneself from the traumatic content,
- allowing time to transition between work and home,
- allowing a determined amount of time to complain about the assignment,
- ensuring that there is enough time between assignments,
- developing relationships with co-workers,
- becoming a member of a local professional interpreting association,
- attending professional development seminars, (pp. 121-122)

Most of these recommendations deal with the aftermath of the interpreting event and may fall short at the precise moment an interpreter is in a highly stressful scenario. The applicability of these suggested strategies can be insufficient because, as the authors admit, they may depend on external factors such as the interpreter’s contract, availability of associations and the specific dynamics among interpreters of certain regions. Despite how all those recommendations are relevant because they show the current state of the matter, further analysis is required to provide more accurate preventive strategies for dialogue interpreters in the healthcare industry.

## **5. Preventive self-care**

The concept of self-care has been implicitly studied in the literature. However, the actual coping strategies focus on specific actions that interpreters have taken, as well as recommended actions (mostly post-interpreting event), and/or discouraged outcomes and consequences. For example, in the article “Self-care as an Ethical Responsibility,” Costa et al. (2020) fail to provide a clear definition of self-care despite having the concept on their title. These authors choose to describe self-care as a strategy to deal with vicarious trauma by stating that it “requires the deliberate practice of activities which keep a person healthy, engaged, and well-functioning” (p. 40). This lack of clarity points to the conclusion that self-care is one of those terms that are taken for granted, and it is generally applied to all fields because many jobs, if not all, could benefit from the self-care activities they describe. These authors also state that self-care is a component of the interpreter’s ethics and that it has been included in many codes of ethics (p. 40). However, self-care should be approached as a preventive and specific goal targeting dialogue interpreters in the healthcare field, rather than a series of general actions or strategies to deal with a negative aftermath.

Self-care for an interpreter should be defined as the preventive actions that interpreters take to avoid and properly handle the risks associated with their daily occupational stress. In other words, it should not be understood only as a series of activities (even when they are necessary) that a person does as a response to a traumatic interpreting experience. In dialogue interpreting, self-care should be understood as the ability to protect emotional responses by anticipating stressful situations and having a plan beforehand.

Continuous exposure to vicarious trauma is well-documented, and even when not every interpreter experiences it, having a plan in case it happens could only improve the interpreter's ability for self-care. Some of the recommendations that will help interpreters be successful in their self-care may be found in the responses that interpreters have had to stressful events. First, self-care strategies should be built through the awareness of the risks that come with the job. This awareness should start in academic and professional programs that train future dialogue interpreters. Having discussions about VT, stress and emotional impact is a first step in the right direction. Bontempo and Malcom (2012) certainly point out the idea of demystifying the profession. The interpreting community should turn down the idea that an interpreter equals a machine and recognize the human side as a strength instead of a flaw. Therefore, academic programs are responsible for starting an ongoing discussion about VT and occupational stress in all interpreting fields.

Second, support groups should be conceived as prevention hubs rather than a rapid solution to a specific traumatic event. Support groups that work only on the aftermath of a particular event fail to recognize the occupational stress and the VT risk that interpreters face daily, and this may contribute to the misconception that interpreters are external agents of the healthcare setting. Frequent conversations about hypothetical scenarios and a diverse brainstorming of possible ways to deal with them will improve dialogue interpreters' preparation for their everyday tasks. Listening to other interpreters' experiences (while keeping confidentiality) will allow less-experienced interpreters to visualize themselves in each situation. This will also allow them to plan and define the best course of action should they ever be in that position.

Third, ongoing training and learning the skills required for healthcare settings should be an integral part of the interpreters' self-care activities. Formal medical training for interpreters, as well as reading and researching about the most recent medical developments and challenges are fundamental to the profession. However, interpreters should also develop soft skills that are specific to the medical field. This can be a good strategy to anticipate potential stressful situations dealing with angry, desperate, sad and/or frustrated patients and relatives. It is important to remember that healthcare settings are impregnated with social factors and denying or overlooking them will result in loss of accuracy and poor performance.

Finally, another recommendation that will let the interpreter achieve self-care is journaling. Keeping a personal journal can help interpreters keep track of their emotions and how they respond to specific scenarios. Having a detailed record of past experiences can aid interpreters in determining to what extent they are at risk of VT or occupational stress. Sometimes, interpreters get caught up in their job and lose track of their own feelings. An uncensored journal serves three purposes: debrief each day, keep an eye on one's mental health, and avoid past errors in similar future scenarios. Furthermore, sharing these experiences in the support groups mentioned above will help interpreters vent and develop a stronger sense of community. The recommendations provided in this section aim at guiding interpreters to understand that self-care is a preventive and never-ending process, as opposed to a prescriptive tool to deal with negative experiences.

## Conclusion

The successful incorporation of preventive self-care for dialogue interpreting will require a lot of joint efforts from both academia and professional interpreters. However, the fact that there is literature discussing emotions, stress and the impact of VT on dialogue interpreters opens the door to further studies that could bring light to an overlooked and underestimated reality. There is clarity regarding the following terms: occupational stress, vicarious trauma, and emotional and psychological impact. However, the term self-care remains ambiguous and too broad to be effectively applied to the interpreting field. Thus, further research and deeper theorization of the concept seem pertinent.

The proposed coping strategies found in the literature are relevant, but they lack the precision that the dialogue interpreting field requires, especially for healthcare interpreters. However, they can serve as a basis for rethinking and evaluating the efficacy of more accurate coping strategies that focus on prevention, such as the ones proposed in this paper. Finally, acknowledging personal differences and how each interpreter reacts to difficult scenarios is crucial not only to determine the most effective strategies but also to share valuable experiences and develop a sense of community where preventive discussions can happen inside and outside of the academia.

## References

- Bontempo, K. & Malcolm, K. (2012). An Ounce of prevention is worth a pound of cure: educating interpreters about the risk of vicarious trauma in healthcare settings. In L. Swabey, & K. Malcolm (Eds.), *In our hands: educating healthcare interpreters* (pp. 105-130). Gallaudet University Press.
- Cohen, K. & Collens, P. (2013). The impact of trauma work on trauma workers: A metasynthesis on vicarious trauma and vicarious posttraumatic growth. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 5(6), 570-58. <https://doi.org/10.1037/a0030388>
- Costa, B. & Lázaro, R. & Rausch, T. (2020). Self-care as an ethical responsibility: A pilot study on support provision for interpreters in human crises. *Translation and Interpreting Studies*, 15(1), 36–56. <https://doi.org/10.1075/tis.20004.cos>
- Ndongo-Keller, J. (2015). Vicarious trauma and stress management. In H. Mikkelsen & R. Jourdenais (Eds.), *The Routledge handbook of interpreting* (pp. 349–363). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315745381-31>
- Tipton, R. & Furmanek, O. (2016). *Dialogue interpreting: A guide to interpreting and public services and the community*. Routledge
- Valero, C. (2015). The impact of emotional and psychological factors on public service interpreters: Preliminary studies. *The International Journal of Translation and Interpreting Research*, 7(3), 90–102. <https://doi.org/10.12807/ti.107203.2015.a07>

## Geleceği Olmayan Yüzyılda Çeviri ve Dayanışma: Öngörüşel Şekillendirmeye (Prefiguration) Karşı "İdealist" Çeviri (Aspirational Translation)<sup>1</sup>

Mona Baker

Çeviren : Şerife Hilde Gülççek<sup>2</sup>

**APA:** Baker, M. (2020). Geleceği olmayan yüzyılda çeviri ve dayanışma: Öngörüşel şekillendirmeye (prefiguration) karşı "idealist" çeviri (aspirational translation) (Ş. H. Gülççek, Çev.). *Abant Journal of Translation and Interpreting Studies*, 1(1), 71-87.

### Öz

Gelecek ve geleceğe dair düşünce ve öngörülerimiz bir süredir özellikle de siyaset kuramcıları, beşeri coğrafya uzmanları ve antropologlar tarafından akademik ilgi gören bir konudur. Bu makalede öncelikli olarak İtalyan Marksist kuramcı ve aktivist Franco 'Bifo' Berardi'nin olmak üzere alana ait literatürdeki çalışmaların bir kısmından yararlanılarak son zamanlarda çeviribilimcilerin dikkat çektiği iki aktivist stratejinin, öngörüşel şekillendirme (prefiguration) ve "idealist" çeviri (aspirational translation), etkileri ve sonuçları değerlendirilerek ortaya konan çıkarımlar incelenecektir. Geleceğe dair konumlanmalar hakkında farklı çıkarımlarda bulunan bu iki strateji üzerinde durarak, öngörüşel şekillendirme ve "idealist" çevirinin gördüğü ilginin Berardi'nin "geleceği olmayan yüzyıl" olarak adlandırdığı semiyokapitalizmin yükseliş noktasından ve dünyanın farklı yerlerindeki aktivistlerin çeşitli tecrübelerinden etkilendiğini öne sürmektedir. Çevirinin ve çevirmenlerin kendilerini geleceğe yönelik nasıl konumlandıkları, semiyokapitalizmin insan hayatının her alanı üzerinde artan hakimiyetine rağmen günümüzde hâlâ yeri olan olası durumların süregelen aşımını tersine çevirmeye de durdurma yolunda önemli bir rol oynayabileceği savunulmaktadır.

**Anahtar sözcükler:** Öngörüşel şekillendirme, "idealist" çeviri, çeviri stratejileri, semiyokapitalizm, aktivizm

### Giriş

Bu makalenin çıkış noktasında zaman ve mekân algımız da dahil olmak üzere dünyadaki yaşantımızı araçlar yoluyla algılıyor olmamız yatar. Makalenin devamında, özellikle de zaman kavramına ve 20. yüzyılda ve bu yüzyılın başlarında desteklenen ve kabul gören aktivist stratejilere karşı Franco Berardi'nin (2011) 21. yüzyıl için kullandığı "geleceği olmayan yüzyıl" ifadesinin aktivist çeviri stratejilerine ilişkin çıkarımlarına odaklanacağım. Öngörüşel şekillendirme ve öngörüşel şekillendirme odaklı çeviri ilerlemeye ve dünyayı radikal şekillerde değiştirme olasılığına karşı duyulan inançla şekillenen bir dönemin ruhunu yansıtırken, içinde bulunduğumuz çağın birtakım faktörlerin değişime etki edebileceğimize dair yeterliliğimizin aşınmasına ve genel bir umut kaybına yol açtığı bir çağ olduğunu öne süreceğim. Çaresizlik ve yabancılaşmanın hâkim olduğu bu yeni şartlar altında, Gaber'ın (2016) idealist çeviri olarak adlandırdığı strateji, pek çok kişinin yüzü hâlihazırda geleceğe dönük bir şekilde yaşadıkları değişimlere karşı daha duyarlı ve daha verimli bir yaklaşıma olanak sunabilir.

Burada sunulan argüman, yeni veri toplama ve analizi açısından doğrudan ampirik araştırmaya dayanmasa da Mısır devriminde faaliyet gösteren aktivist grupların siyasi hedeflerine ulaşmalarında çevirinin oynadığı destekleyici veya zorlaştırıcı role dair yapılan önceki araştırmaların bulgularına

Çeviri Makale (Translated Article)

Sisteme yüklenme tarihi (Submitted on): 14.09.2023

Kabul tarihi (Accepted for publication on): 24.08.2024

<sup>1</sup> Bu çalışma, Mona Baker tarafından kaleme alınan ve *Palgrave Communications* tarafından yayınlanan 'Translation and solidarity in the century with no future: Prefiguration vs. aspirational translation' başlıklı makalenin Türkçe çevirisinden oluşmaktadır. Makale ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Baker, M. (2020). Translation and solidarity in the century with no future: Prefiguration vs. aspirational translation. *Palgrave Communications*, 6(23), 1-10. <https://doi.org/10.1057/s41599-020-0400-0>

Çeviri için yazar Mona Baker'dan gerekli izinler çevirmen Şerife Hilde Gülççek tarafından alınmış ve yazarın 'kendi izni dışında dergi kurulu veya yayımcıya izin için başvurmanın gerekli olmadığı' ifadesi makale gönderimi esnasında belgelenmiştir. [Reprinted with kind permission from the author Mona Baker].

<sup>2</sup> Community content specialist, ByteDance-TikTok (İstanbul, Türkiye), e-posta: s.hildegulcicek@gmail.com, ORCID: 0009-0002-6242-5648



dayanmaktadır (Baker, 2016a, 2016b). Önceki çalışmaların kapsamında, o zamanlarda Mısır'da faaliyet gösteren aktivistler ve aktivist çevirmenler ile gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmeler, elde edilen kapsamlı çıktıların analizleri ve 2011-2015 yılları arasında Mısır sokaklarında yaşanan olayların özellikle altyazılı belgesel görüntüleri bulunmaktadır (Baker, 2016a). Başka bir veri kaynağı da aynı proje kapsamında yazarın editörlüğünü yaptığı bir ciltte yer alan aktivistlerin deneyimleridir (Baker, 2016b).

Makalenin devamında, zamana dair farklı yaklaşımların siyasi ve çeviri odaklı stratejiler ile ilgili seçimleri ne şekilde etkileyebileceği ve aynı zamanda da aktivistlerin faaliyet gösterdiği ve dünyanın her köşesinde büyük ölçüde farklılık gösteren belirli koşullardan nasıl etkilenebildiklerine odaklanarak aktivist çevirmenlerin ayaklanmalar ve protestolardaki yeri ile ilgili konuları incelemeye devam edeceğim. Siyasal aktivizmin üzerinde duruluyor olması bir yana, bahsi geçen argümanın tıp alanıyla da bağlantısı dile getirilmeli. Engebretsen ve diğerlerinin bilgi çevirisi pratiğinde, "“orijinal bilimsel mesajı” etkilemesi kaçınılmaz olan, maddi, metinsel ve kültürel boyutların iç içe geçtiği bir süreç" (2017, s. 2) olarak çevirinin daha detaylandırılmış kuramsal düşüncenin dahil edilmesine yönelik çağrının kapsamını genişleterek, bu sürecin aynı zamanda farklı yaklaşımların ilgisini gerektiren, dünya çapında uzamsal bir bağlama iyice gömülü bir süreç olarak görülmesi gerektiğini düşünüyorum.

Nitekim, sanat ve dil ile artan etkileşimi sayesinde "hem dünya hem de kendi bedeni ile yeniden bağ kurabilmesine" (Kristeva vd., 2018, s. 57) olanak sağlayan yaratıcı bir sürecin sonunda iyileşmiş olan, genç yaşta radikalleşen Müslüman Souad'ın durumu bu düşünceye örnek olarak sunulabilir. Souad'ın hastalığı da hastalığına sunulan tedavi de dünya çapında deneyimlenen dönemsel bir anın sonucu olarak var olmuştur. Dünya çapında deneyimlenen bu an, Souad'ın ve parçası olduğu neslin bireylerinin geçmişe, bugüne ve geleceğe dair kendilerini nasıl konumlandıklarını etkileyip hem Souad'ın radikalleşmesinde hem de sunulan tedavinin başarılı veya başarısız olmasında rol oynamış olacaktır.

Özellikle de geleceğe gerektiği önemi vermemek gibi geleceğe dair yönelimlere ilişkin problemler kronik rahatsızlıkları olan hastaların uzun süreli tedaviye bağlı kalmamalarında önemli bir faktör olarak kabul edilir (Reach, 2019). Hautamäki'nin klinik deneyimleri yapılandıran ve hasta bakım mantığının iki yönünü yansıtan iki zaman çerçevesine dair tartışması da aynı şekilde tedavinin başarılı olmasında zamansallığın etkisinin anlaşılmasının önemine dikkat çeker.

Klinik sürece ayrılan zaman, kanıta dayalı tıbbın ideallerine bağlı kalır ve şifa bulmada "tanı ve tedaviyi, çizgisel ve görev odaklı bir yol olarak ifade eder" (2018, s. 43). Deneyimlenen zaman ise "ilgi ve kişisel bakımın makullüğü ve aktörlerin benimsediği deneyimler ... [ve] hastanın duygu değişimlerine dair deneyimlerindeki farklılıkların, yapılan müdahalelerde değişikliklere gidilmesine sebep olduğu süreçsel bir zaman çerçevesi ile ilgilidir" (Hautamäki, 2018, s. 44). Bu nedenle gerek bilgi çevirisinde gerek ise hastalar ve doktorlar arasında yapılan diller arası çeviri bağlamında çeviri ile ilgili yapılan her türlü kavramsallaştırılma yalnızca "hastanın bireysel biyografisi ve yaşam şartları" (Kristeva vd., 2018, s. 56) açısından değil, aynı zamanda kuşaklar boyunca hastaların geçmişe, günümüze ve geleceğe dair kendilerini nasıl konumlandıkları açısından da zamansallık sorunu ile ilgilenmelidir. Başka bir deyişle, "insanların içinde bulunduğu hastalık ve iyileşme süreçlerinin aslında aynı anda gerçekleştiği karmaşık zamansal süreç" ile ilgili olmalıdır (Kristeva vd., 2018).

### **Zaman ve çeviri**

Zaman nesnel olarak saniye, dakika ve saat gibi birimler ile ölçebildiğimiz somut bir olgudur. Bu birimler de gün doğumu ve gün batımı gibi başka somut olgular ile ölçülür. Bu somut düzeyde bile zamana dair deneyimlerimize takvimler, günlükler ve saatler gibi vasıtalar aracı olur ve ortak bir zaman algısı oluşmasını sağlayan da büyük ölçüde bu tür araçlardır. Asıl önemli olan, somut olsa da olmasa da zaman ve zaman algısının nihayetinde öznel bir açıdan deneyimlenen ve yorumlanan olgular

olmasıdır. Bu durum, başta aşğıdaki örnekte olduğu gibi, farklı kişilerin önemli olayları nasıl yorumladığına ve o olaylar hakkında ne düşündüklerine bakıldığında daha iyi anlaşılabilir.

Kahire'de yaşayan aktivist film yapımcıları Basma Alsharif ve Philip Rizk ile üzerinde çalışmaya başladıkları 'This World Is Strange (Şu Garip Dünya)' (Alsharif ve Risk, 2019a, 2019b) adlı yeni projeleri hakkında Şubat 2019 tarihinde röportaj yapıldı. Projenin adı Sun Ra'nın 'Trying to Put the Blame on Me (Suçu Bana Atmak İstiyorlar)' adlı şarkısına bir göndermedir, şarkıda dokunaklı şu dizeler yer alır: "This world is strange (Şu garip dünya)/Strange to me (Bana garip şu alemde)/What is its meaning?, I feel alone (Nedir anlamı? Ne bu hissettiğim yalnızlık)/So all alone (Yapayalnız)/Like a different kind of being (İnsan bile değilmişim sanki)". Projenin içeriğinde yabancı radikal filmlerin ve başka materyallerin Arapçaya toplu ve eleştirel çevirilerini üretmek için farklı yerlerde atölye çalışmaları düzenlemek ve ardından "çevrilmiş olan materyaller hakkında tartışmalar, gösterimler ve okumalar" (Alsharif ve Rizk, 2019a) gerçekleştirmek bulunmaktadır. Proje, bölgedeki birçok kişi için moral bozucu olan, halkın güçsüzleştiği devrim sonrası dönemde, Mısır'daki rejimin yeni herhangi bir girişime fırsat vermediği ve binlerce aktivistin tutuklandığı, eziyet gördüğü veya 'kaybolduğu' bir zamanda yürütülmektedir. Çalışmaları hep "özellikle de Mısır ve Filistin'de, mücadele içindeki topluluklar arasındaki dayanışmaya olan ihtiyaç tarafından yönlendirilmiş" (Alsharif ve Rizk, 2019a) olan aktivist film yapımcıları olarak kendilerine çizdikleri yolda bu yeni projenin nasıl bir rol oynadığına dair sorulan bir soruya cevap olarak Gazzeli Filistin vatandaşı Basma Alsharif, içinde bulunduğumuz bu dönemde, bilhassa Kahire'de yeni bir radikal kültür projesinin başlatılmış olmasını şöyle savundu:

Bu sefer beni Kahire'de kalmaya iten hususlardan biri, Gazze'de yaşadığım benzer bir durum ile alakalı. İnsana en zor gelen, saldırıların bitmesinin hemen ardından yaşanan o an oluyor. Savaşın kendisinden daha zor. Hayatta kalmanın, adrenalinin, felaketin ortasında başınıza gelenleri tüm dünyanın izlediğini biliyor olmanın insana güven veren bir yanı var. Felaket sona erdiğinde veya ortalık sakinleştikten sonra, molozları toplayıp hasarı değerlendirmekten başka yapacak bir şey kalmadığı o an dahil olmak istenen bir şey değil, çekici değil. Gazetecilerin Gazze'den ayrılışını ve dikkatlerin bir sonraki felakete, atılacak bir sonraki manşete çevrileceğinin çok net olduğunu hatırlıyorum, saldırıdan geriye kalanları toplamak zorunda olup Gazze'yi terk edemeyenlerin omuzlarındaki yükün aslında ne kadar ağır olduğunu gördüm. Kahire de şu an benzer bir durumda. *Bunun bir durgunluk anı, insanın kendini bırakıp içinde kaybolacağı bir depresyon halinden ziyade harekete geçilmesi gereken bir dönem olduğunu düşünüyorum.*<sup>3</sup>

Zamansal boyutta yaşanan herhangi bir ana veya zamanın herhangi bir boyutuna nasıl anlam yüklediğimiz ve nasıl tepki verdiğimiz nihayetinde öznel. Kişinin elinin kolunun bağlı olduğunu düşündüğü bir an, başka bir kişi için olanaklar ile dolu ve umutsuzluğa kapılmak ve hareketsiz kalmak yerine eyleme geçilmesini gerektiren bir andır. Mısır'daki devrim sonrası dönem gibi özel an ve alanların ötesinde, zamana dair öznel deneyimlerimiz, varoluşumuzu tayin eden üç zamansal boyuta karşı kendimizi nasıl konumlandığımızla da ilgidir. Bu üç boyut, geçmişimiz, günümüz ve geleceğimizdir. Makalenin devamında, kendimizi bu üç boyuta göre konumlandırma şeklimizin çeviride olduğu kadar siyasi stratejiler için de sonuçları olduğunu ve bunun yalnızca kişisel deneyimlerimizde değil, daha da önemlisi, nesillerin topluca yaşadıkları deneyimler açısından da sonuçları olduğunu savunuyorum.

Liberal demokrasilerde istenmeyen geleceklerin önüne geçmek adına benimsenen, örneğin gelecekte öngörülen bir tehdidi önlemek için Irak ve Afganistan'ın bombalanması veya bir kuş gripi salgınını engellemek için kuş popülasyonlarının itlafı gibi önlemlere zemin hazırlayan çeşitli öngörü süreçlerine dair bir makalede Anderson (2010, s. 780) bize "gelecek olgusu dahilinde Dünyanın kaçınılmaz/yüce bir Sonu olduğu düşüncesi, tek tanrılı inancın sahip olduğu otoritenin merkezinde yer alıyordu ...; insanlığın ilerleme kaydetmesini sağlayan asıl husus geleceğin bilinemez, olasılıklara ve gelişime açık bir olgu olmasıdır ... [ve] ikonoplast ütopyacılığın temelini oluşturan da geleceğin barındırdığı bu belirsizliktir" diye anımsatır. Yalnızca sözü edilen fikirlerle sınırlı olmamakla birlikte, bu düşüncelerin

<sup>3</sup> Vurgu, yazar tarafından eklenmiştir.

her biri "geleceğin" belirli zaman dilimlerinde ve belirli yerlerde yaşayan insanlar tarafından nasıl algılandığı ve geçmiş ve günümüz ile bir bağlantısı olduğu varsayımıyla ilgilidir.

Bütün sosyal aktörlerde de olduğu gibi aktivistlerin ve aktivist çevirmenlerin şimdiki zaman hakkında ne düşündükleri ve geleceği algılama biçimleri, hayattaki çeşitli hedeflerine doğru ilerlerken benimsedikleri stratejileri etkilemektedir. "This World Is Strange (Şu Garip Dünya)" (Alsharif ve Rizk, 2019b) başlıklı projenin taslağında, "anadilden yapılan çevirilerin [yapılması planlanan atölyelerde] katılımcılara hem pratik hem de ideolojik bir uğraş olarak sunulacağı" belirtilmektedir. Yukarıda bahsi geçen röportajda (Alsharif ve Rizk, 2019a), Philip Rizk eğitim görmüş Araplar tarafından resmi ortamlarda kullanılan Modern Standart Arapça yerine bölgede konuşulan çeşitli lehçelerin benimsenmesi kararını desteklemek için şu açıklamayı sunmuştur:

Pan-Arabizm hayali cemaatinin paradigması için şu ... söylenebilir ... dünyadaki son sömürgecinin de amacı ortak dile erişimi engelleyerek Araplar arasındaki topluluk bağı koparmak olacaktır ... Günümüzde Arap devletlerinin birbirlerinin kuyusunu kazmakla meşgul olduğunu ve Pan-Arabizm efsanesinin çoktan açığa alındığını göz önünde bulundurursak, buna aslında gerek kalmamıştır.

Rizk'in yaptığı açıklama, bölgenin gerçeklerine ve 1950-60'lı yıllarda Mısır'daki Nasır rejiminde altın çağını yaşayan fakat şimdilerde geçerliliğini yitirmiş Pan-Arabizm ve Arap birliği ile bölgede şu anda hüküm süren gerçekler arasındaki devasa kopukluk bağlamında anlam kazanıyor. Tüm Araplar tarafından kullanılacak ortak bir dil olarak Modern Standart Arapçanın benimsenmesine duyulan ihtiyaç, Pan-Arabizm hareketinin önemli noktalarından biriydi. Atölyenin düzenlendiği ülkelerde (Ürdün, Cezayir, Irak veya Mısır gibi) kullanılan lehçenin benimsenmesinin ve film altyazılarının o lehçede hazırlanmasının gerekçesi "ulusları bölmek" değil, farklı lehçelerin kullanımının bölgenin mevcut gerçeklerini yansıtıyor olmasıdır. Pan-Arabizm bölgede geçerliliğini yitirmiştir, bölge halkı (?) gerçekten de farklı lehçelerde konuşmaktadır. Dahası, Modern Standart Arapça "Küçük bir azınlık dışında Arapça konuşanların birçoğu için ciddi manada ulaşılmaz olmaya devam etmektedir, konuşabilenler arasında da bu lehçeye tam olarak hâkim olduklarını söyleyebilenler azınlıktadır." Bu bağlamda, Rizk "yerel dilde yapılan çeviriler dayanışma meselesini bölgeler halinde ele alabilir, [çünkü] bu çeviriler bölgede baskın olan altyazı ve çeviri uygulamaları ile dayanışma hareketlerine eş benzeri görülmemiş bir destek sağlanabilir" argümanını öne sürmektedir (Alsharif ve Risk, 2019a).

Bu argüman, makalenin kalan bölümlerinde daha ayrıntılı açıklamaya çalışacağım geçmiş, günümüz ve geleceğe dair konumlandırmalara dair belirli bir yönelime ters düşer. Kısaca, geçmişin geçmişte kaldığını, geleceğin son derece belirsiz olduğunu ve şu anın omuzlarımıza bindirdiği yükün üstesinden ancak yaşadıkça gelebileceğimizi, bununla gerçek olabileceğini umduğumuz veya düşündüğümüz bir ütopya fikrinden ziyade günümüz gerçeklerine dayanarak başa çıkmamız ve mümkün gördüğümüz değişikliklere etki etmemiz gerektiği algısını yansıtmaktadır. Aşağıda "'idealist' çeviri" başlığı altında da bahsettiğim gibi, öngörüsöl şekillendirme ve "idealist" çeviri arasındaki temel fark budur. Bu noktada, her iki stratejinin de (radikal materyallerin altyazı ve çevirilerinde yerel lehçeyi veya Modern Standart Arapça kullanımının) sonuçlarının tamamen olumlu olmadığını kabul etmek önemlidir. Tüm aktivist stratejiler, özellikle de gerginliğin hâkim olduğu siyasi ortamlarda, kaçınılması mümkün olmayan gerilim ve tutarsızlıklara sebep olur. Özellikle de bahsi geçen bu örnekte, konuşulan lehçelerin altyazıda kullanımını benimsemek ve hatta yazılı metinleri konuşulan Arapçaya<sup>1</sup> çevirmek yerel halkı güçlendirebileceği gibi bölgede bulunan parçalanmayı da yansıtmaktadır. Aynı zamanda hala böyle bir Arap topluluğu olduğu iddiasına girmekten kaçınmasıyla bu manada daha dürüst bir yaklaşımdır. Ancak, tartışmaya açık olsa da bu bölgede mücadele içinde olan topluluklar arasında bağ kurma hedefini daha ulaşılabilir kılmamaktadır. Örneğin, Mısırlı biri için Fas veya Yemen Arapçası ile yazılmış altyazıları takip etmek çok zordur, bu durum tam tersi için de geçerlidir. Bu gerilimler çeviriye özgü değildir, hayatın her alanında görünen niteliklerdir. Aktivistlerin faaliyet gösterdiği zamansal ve uzamsal boyuta kök salmış ve bu boyut tarafından kısıtlanmışlardır. Nitekim, örneğin dünyanın farklı yerlerinde mücadele içinde bulunan topluluklar internet ve sosyal medya aracılığıyla eş benzeri

görülmemiş bir şekilde bağlantı kurabilmiş ve harekete geçebilmiş olsa da kullanımdaki bu teknolojilerin zamansal boyutu, katılımcı karar verme süreci gibi küresel hareketliliklerin temel ilkelerinden bazılarının sarsılmasına sebep olabilmektedir. Bu ilkeler, aktivistlerin dünyanın farklı bölgelerinde bulunması ve içinde oldukları zaman dilimleri yüzünden aralarına 12 saati bulan saat farklarının girebiliyor olması nedeniyle daha uzun ve esnek zaman aralıklarının varlığını gerektirmektedir (Polletta, 2002; Kaun, 2020). Dolayısıyla sosyal medyanın ve internetin zamansal boyutu, bahsi geçen platformlar toplulukların daha önce hiç görülmemiş şekillerde bağlantı kurmasını mümkün kılıyor olsa da müzakere ve katılım süreçlerinde zorluklar çıkarmaktadır.

Bu gerilim, Alsharif ve Rizk'in filmlerin altyazılarında Arapçanın çeşitli konuşma dillerini kullanma fikrine geri dönerek tüm bağlamlarda uygulanacak tek ve sabit bir çeviri stratejisi benimsemek yerine zamansal anın zorluklarına karşılık verebilmek için bir dizi tamamlayıcı stratejiler kullanarak kısmi bir çözüme ulaştırılabilir. Örneğin, Mısır ayaklanması sırasında Mosireen gibi topluluklar tarafından benimsenen ve hemen hemen tüm Arapça belgesellerin altyazılarında baskın dil olan İngilizcenin öncelikli bir lingua franca olarak kullanılmasını eleştirirken, Etiyopya, Keşmir ve Sri Lanka gibi bölgelerde mücadele eden toplulukların dayanışmaya ekseriyetle ihtiyaç duyduğunu ve bu toplulukların çoğunun gözler önüne serilmekte olan karmaşık bir siyasi ayaklanmanın nüanslarını anlamak için yeterli düzeyde İngilizceye sahip olmaması durumuyla karşı karşıya kaldığını vurguladım (Baker, 2016a). Bununla beraber, Mart 2015 tarihinde Kahire'de düzenlediğim aktivist konferansta (The Only Thing Worth Globalizing Is Dissent: Translation and the Many Languages of Resistance [Küreselleştirmeye Değer Tek Şey Muhalefettir: Çeviri ve Direnişin Dilleri]), çoğunlukla İngilizce olmakla birlikte, İngilizce ve Arapça etkinliğin resmi dilleri olarak kabul edilmiş, mali kısıtlamalardan dolayı ise simültane çeviri yalnızca genel oturumlarda sağlanabilmişti. Konferansa aynı baskın dile ayrıcalık gösterdikleri için eleştirdiğim topluluklardan birçok üye ve aynı zamanda Türkiye, Tayvan, Hindistan, İtalya ve Birleşik Krallık da dahil olmak üzere dünyanın dört bir yanından birçok aktivist ve aktivist çevirmen katıldı. Konferans yalnızca Arapça veya Arapçanın yanında Türkçe ya da Kürtçe gibi başka bir dilde yapılmış olsaydı bahsi geçen aktivistlerin katılım sağlaması mümkün olmayacaktı. Bu durumun olumlu sonuçlarından biri, konferansa katılan Türk, Hintli, Tayvanlı ve diğer uluslardan aktivistlerin kendi topluluklarına dönünce Mısır ayaklanması hakkında Hintçe, Urduca ve Türkçe gibi çeşitli dillerde daha önce mevcut olmayan altyazılı videoların üretimini başlatıp dağıtılmasını sağlamalarıydı. Dayanışma, başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, her durumda dogmatik bir şekilde tek bir stratejiye bağlı kalınarak teşvik edilemez, çünkü zaman ve mekân olguları değişmez veya nesnel algılar değildir; aktivistler ve çevirmenler de dahil olmak üzere insanoğlunun eylemlerini etkilemekte ve eylemlerinden etkilenmektedirler.

Değişime etki etmeye yönelik çabaların etrafını saran gerilimlerden ve anın gerçeklerinden kaçmak mümkün olmasa da bu gerçeklikleri değerlendirmek, aktivist stratejileri belli başlı problemlerle başa çıkabilecek ve anın fırsatlarından istifade etmek şeklinde uyarlamak mümkündür. Aktivistlerin daha çok güncel gerçeklere mi yoksa hayata geçirmek istedikleri daha iyi bir gelecek fikrine mi odaklandıkları sorusu, makalenin sonraki kısmında ele alacağım öngörüşel şekillendirme ile "idealist" çeviri arasındaki temel farklardan birisidir.

### **Örgüşel ve göstergesel boyutta öngörüşel şekillendirme**

Pek çok destekleyici tanımı bulunan, çok eleştiri alan ve siyasi bir strateji olan öngörüşel şekillendirme başta sosyal hareket çalışmaları olmak üzere geniş bir literatüre konu olmakla birlikte (Maeckelbergh, 2009a, 2009b, 2011; Rohgalf, 2013; Luchies, 2015; Yates, 2015; Ishkanian ve Peña Saavedra, 2019), aynı zamanda da siyaset psikolojisi (Trott, 2016) ve örgüt kuramı çalışmaları (Reinecke, 2018) gibi alanlara tabidir. "İdealist" çeviri ise hala tanımlanmayı bekleyen, açık bir şekilde çeviriye hem metaforik hem de somut olan metinsel açıdan odaklanıyor olmasına rağmen herhangi bir bilim dalı ile sıkı sıkıya bağlı olmayan bir kavramdır. Bu şekilde tanımlanmadan, Mısır Devrimi (2011-2013) sırasında aktif olan film

yapımcılarının bulunduğu Mosireen topluluğunun bir üyesi olan Sherief Gaber'ın bir makalesinde (Gaber, 2016) "idealist" çeviri üzerinde durulmuştur. Gaber çeviri üzerine yazısı olmayan, meslek olarak şehir plancılığı yapan biridir. Dolayısıyla bu kavramın ayrıntılanıp açıklanması konusunda bir katkıda bulunması pek beklenemez. Benim çabam, kendisinin "İdealist" Çeviri başlığı altındaki kısa tartışmasından bir tanım elde etmek ve şu an yaşanan tarihsel ana ilişkin içerimlerini ortaya çıkarma yönündedir. Başlangıç noktam içinde bulunduğumuz zamana ait farklı deneyimler ve bu deneyimlerin geleceğin kavramsallaştırılması üzerindeki etkileri bağlamında "idealist" çeviri ile karşılaştırmak istediğim öngörüşel şekillendirme stratejisi hakkında bir tartışmadır.

Sosyal hareketler ile ilgili literatürde öngörüşel şekillendirme genellikle anarşizm ile bağdaştırılır ve "toplumsal hareketlerin toplum için ulaşılmasını arzuladıkları bir hedef veya vizyonu o vizyonu *bizzat kendi günlük hayat örgütlenmelerinde* hayata geçirerek ve ortaya koyarak gerçekleştirdikleri siyasal bir uygulama" (Maeckelbergh, 2020; vurgu yazar tarafından eklenmiştir) olarak tanımlanır. Verilen tanımdan da açıkça anlaşıldığı üzere, toplumsal hareketler ile ilgilenen araştırmacılar için öngörüşel şekillendirme, tamamen genel anlamda ayrımların bulunmadığı ve hiyerarşiden uzak düzenlerde birlik içinde çalışarak ulaşılacak istenen geleceği hayata geçiren örgütsel ve yapısal süreçleri somutlaştırmakla ilgilidir. Maeckelbergh'ün (2020) de doğruladığı gibi öngörüşel şekillendirme, temeli aslında toplumsal hayattaki güç hiyerarşilerini reddetmeyen anarşist düşünceye dayansa da "özellikle günümüzde hiyerarşiye daha az dayalı bir toplum oluşturma fikrini ve hedefini yansıtan, toplum içi örgütsel hareket yapılarının oluşumunu ifade etmektedir. Uygulamada, eşitlikçi karar verme mekanizmasını sağlama almak için karmaşık düzenlerin detaylarıyla incelenmesi" anlamına gelir. Bu tanım, öngörüşel şekillendirmenin aktivistler tarafından hayata geçirilmek istenen geleceğin söze dökülmesine vesile metinsel veya göstergesel araçlara genişletilmesine fırsat sunmamaktadır. Çeviribilim alanında ise Baker (2016a, 2016b), Moisereen ve Words of Women from the Egyptian Revolution (Mısır Devrimindeki Kadınların Düşünceleri) gibi toplulukların ve videolarına birçok dilde altyazı sunan gönüllü çevirmenlerin çalışmalarından örnekleri alıntılararak 2011 yılında yaşanan Mısır ayaklanması bağlamında öngörüşel şekillendirmenin metinsel ve göstergebilimsel bir strateji olarak olası uygulanabilirliğini tartışmıştır. Taviano (2016), Sudan'da aktivist hiphop sanatçılarının öngörüşel çeviri yöntemi olarak benimsediği çok sayıda sözlü ve sözsüz stratejileri açıklamaya çalışır. Fakat öngörüşel şekillendirme stratejilerinin göstergebilimsel ve metinsel varlığına dair en kapsamlı ve çözümsel tartışmayı Buts (2019a, 2019b) ortaya koymuştur. Örgütsel ve göstergebilimsel olarak iki tanımın da kilit noktası, öngörüşel siyasetin temelinde yatan deneyselliğe verilen önemdir. Örgütsel açıdan öngörüşel şekillendirme, sosyal hareketlerin "farklı şekillerde hayal etmenin ve yaşamının deneyimleneceği laboratuvarlar" (Haiven ve Khasnabish, 2013, s. 479) olarak algılanmasını savunur; göstergebilimsel bir uygulama olarak ise "diğer seçenekleri de değerlendirme, yeniden yaratma, alışılmış düzenlerden ayrılma ve onları bozma isteğine sahip olmayı" (Baker, 2016a, s. 6) gerektirir.<sup>4</sup>

Anderson'ın (2010) türlü beklentisel eylemler ve bunların geleceği nasıl canlandırıp şekillendirdikleri hakkında yaptığı çalışma, örgütsel ve göstergebilimsel öngörüşel şekillendirme stratejilerinin uygulandığı farklı yöntemlere ışık tutabilir. Özellikle ilgi çekici olan, "varlığından söz edilemeyen geleceğin şimdiki zamanda var olması" olarak öne sürdüğü üç uygulamadır (Anderson, 2010, s. 783): hesap yapmak, hayal etmek ve icra etmek. Hesap yapmak "gerçekleşecek bir geleceğin sayısal hale getirilmesiyle gelecekteki karışık yapıları eyleme geçebilir kılar" (Anderson, 2010, s. 784), bu bizi şu noktada ilgilendirmemektedir. Diğer iki uygulama olan hayal ve icra etmekse toplumsal hareket araştırmaları, öngörüşel şekillendirmenin örgütsel açıdan anlaşılması ve bu anlaşılabilirliği çeviribilimdeki metinsel ve göstergebilimsel alana yaymaya yönelik yapılan yeni girişimler arasındaki farkı açıklığa kavuşturmada yardımcı olabilir. Toplumsal hareket alanında çalışan akademisyenler için öngörüşel şekillendirme yalnızca "geleceği deneysel yollarla bugüne getirmek" (Anderson, 2010, s. 786) noktasında Anderson'ın modeli olan somutlaşma ile icra etme yöntemi olarak görülmektedir. İcra etme yoluyla geleceğe başvurmak sıkça görülen teknikler arasında simülasyonlar ve alıştırmalar bulunur,



bunlar da "olası belirli bir geleceği (canlı olarak veya yapay zaman içerisinde) sahnelemeyi ve sonrasında da katılımcıların belirli rolleri gerçekleştirmesini veya oynamasını içerir" (Anderson, 2010, s. 786). Toplumsal hareket aktivistleri, geleceğin ideal toplumunun örgütlenme biçimlerini ve karar verme mekanizması yöntemlerini günümüzde simüle ederek uygulamaya sürer. Maeckelbergh bu nedenle "öngörüsül şekillendirmenin insanlar tarafından *yapılan* bir şey" (2011, s. 3; vurgu orijinalindeki gibidir) olduğu fikrinde ısrarcıdır, dolayısıyla da "yataylık" ve 'çeşitliliğin' nasıl icra edildiği kelimeler ile ifade edilmesi zor" olsa da "deneyimleyenler için açık ve nettir" (Maeckelbergh, 2011; vurgu yazar tarafından eklenmiştir). Benzer bir şekilde, Occupy hareketinde yer almış aktivistler üzerine bilgi verirken Taleb (2014), "katılımcı demokrasinin nasıl bir şey olduğunu *deneyimlemek* istediler. ... Sosyal bilgiler dersinde kendilerine hiç öğretilmeyen bu kavramın nasıl bir şey olduğunu görmek istediler. Mütalaa etmenin ne olduğunu, nasıl bir '*his*' olduğunu bilmek istediler. Kısacası, bunları bizzat *yapabilmek* istediler." (Vurgu yazar tarafından eklenmiştir). Öngörüsül şekillendirme proje örnekleri arasında, aktivistlerin "gençler tarafından yine gençler için hazırlanan yayınları toplu bir şekilde üretip dağıtmak için bir araya geldikleri hem fiziksel hem de dijital dünyada *kendileri için öngörüsül bir alan yarattıkları*" (Kulick, 2014, s. 367; vurgu orijinalindeki gibidir) medya kuruluşu YMA (Youth Media Action) bulunmaktadır.

Buna karşın, çeviribilim akademisyenleri öngörüsül şekillendirme kavramına Anderson'ın deyişiyle "geleceği günümüzde mümkün kılmanın, etkili bir şekilde aşılınmış harekete geçirici temsiller yaratma meselesi haline gelmiş" (2010, s. 784) bir hayal ürünü olarak yaklaşmaktadır. Bu temsiller görseller, semboller ve anlatılarla şekil bulur (Anderson, 2010, s. 785).

**Görsel I** Words of Women from the Egyptian Revolution (Mısır Devrimindeki Kadınların Düşünceleri), 1. Bölüm: Aya Tarek; ekran görüntüsü Words of Women projesinin kurucusu Leil Zahra-Mortada'nın izniyle alınmıştır.



Taviano (2016, s. 286) alışılmış adlandırma düzenini bozan ve "'devrim' terimini sahiplenip çözümleyerek kapsamı kendi deneyimlerine dayanan yerel bir yorum getiren" Sudanlı hiphop grupları üzerinden örnekler vermektedir. Baker (2016a) Words of Women from the Egyptian Revolution videolarına İspanyolca altyazı ekleyen çevirmenlerin kullandığı ilgi çekici bir stratejiden bahseder, bu stratejide dilde dilbilgisel izlem yoluyla diretilen ikili cinsiyet algısını alt üst etme çabasıyla İspanyolcadaki eril ve dişil son ekleri olan os ve as yerine (belirsizlik zamiri otros, otras'ta olduğu gibi) devamlı xs (otrxs) eki (Görsel I) kullanılmaktadır.

Öngörüsül siyasetin göstergebilimsel boyutuna ilişkin literatürün kısıtlı olduğu göz önünde bulundurulduğunda, eldeki örnekler yetersiz olsa da geleceğe müdahale etmede benimsenen bu yaklaşım ile toplumsal hareket çalışmalarındaki örgütsel vurgu arasındaki fark ortadadır. Sonuç olarak, nasıl ortaya çıkmış olursa olsun, öngörüsül şekillendirme stratejisi geleceğin bugünkü eylemlerimiz aracılığıyla şekil alabileceğini ve hem kişisel hem de toplumsal olarak şekil verme gücünün bizde olduğuna işaret eder. Birazdan da bahsedeceğim üzere, daha parlak bir geleceğe duyulan bu sarsılmaz güven ve tüm dikkati üzerinde bulduran bu geleceğin nasıl hayata geçirileceği sorusu Gaber'ın (2016) "idealist" çeviri tartışmasında eksik kalmaktadır. Ancak öncelikle, öngörüsül şekillendirme ve "idealist" çeviri yaklaşımları arasındaki farkın, Berardi'nin çalışmalarında da (2011, 2012a, 2012b, 2017/2019) üzerinde durduğu gibi geleceğe yönelik yaklaşımlar bağlamında anlaşılması gerekmektedir.

## Geleceği olmayan yüzyılda öngörülsele şekillendirme

"Geleceği olmayan yüzyıl" ifadesini Franco Berardi'nin *After the Future (Gelecekten Sonra)*<sup>4</sup> (Berardi, 2011) başlıklı kitabından alıyorum. Berardi bu ifadeyi, "geleceğe güven duyulan yüzyıl" olarak nitelendirdiği (Berardi, 2011, s. 12), 'çağdaşlığın', "geçirdikleri vakti mükemmelliğe veya en azından gelişime, zenginliğe ve gerçekçiliğe doğru ilerleme kaydetmek için kullanılan bir alan olarak görenlerin" (Berardi, 2011, s. 18) yüzyılı olarak tanımladığı 20. yüzyılın karşısında 21. yüzyılı tarif etmek için sürekli kullanır. 20. yüzyılın geleceğe duyduğu güven, "geleceği öngören bilim insanlarına ve mantıklı kararlar alabilen politika belirleyicilere olan güveninden" (Berardi, 2011, s. 39) kaynaklanıyordu. Buna karşın, 21. yüzyıl yayılan panik haline ve daha aydın bir gelecek olasılığına dair güvenin aşınmasına sebep olan hızın, yoğunluğun, sanallığın, yönelim bozukluğunun, yabancılaşmanın, bağ kaybının ve somutlaşma eksikliğinin yüzyılıdır.

Berardi'nin geleceği olmayan yüzyıl olarak adlandırdığı kavram geniş kapsamlı ve günümüz toplumlarının işleyişinin birçok yönüne değinen bir kavramdır. *After the Future*'ın editörleri, Berardi'nin ana tartışma konusunu önsözde şu şekilde özetlemektedir:

20. yüzyıldaki devrimci siyaset analitik, psikolojik ve libidinal yapısını geleceğin zamansal boyutuna borçluymuş, hatta ilk avangart akımı olan fütürizme bile adını veren buydu. Gelecek, devrimden yanaydı. Ulu ve güçlendirici bir mitti, fakat şimdi buna inanan çok az kişi kaldı. Geleceğin sonu geldi<sup>5</sup>.

Yaşanan tüm trajedilere ve yıkımlara rağmen eski solcu yaklaşım zamanında gücünü daha iyi bir geleceğe dair olan umut ve vizyonlardan alıyordu. Günümüzde, bunun gibi tüm gayelere sırt çevrilmiştir. Franco 'Bifo' Berardi'nin dirayetle ifade ettiği gibi, gelecek feshedilmiş ve kapitalizm sonrası tahayyülünden kopan solculuk, umutsuzca bir şekilde bu sürecin akıntısına kapılmıştır.

Berardi'nin 21. yüzyılın geleceğe ve içinde bulunduğumuz çağa şekil veren ürpertici karamsarlık ve depresyonun temelinde dair bakış açısına ilişkin analizi bir hayli ayrıntılıdır. Asıl üzerinde durduğu konu, "esasında göstergelerin yani 'semiyö'nün üretimine odaklanan toplumsal bir üretim biçimi" (2012a) anlamına gelen semiyökapitalistdir. *After the Future*'da, semiyökapitalist üretimin "kişisel olmayan zamanın hücrelere bölünmüş parçalarını toplayıp birbirine bağladığını; ... insanların zamanlarından parçalar alıp, ağ içerisinde tekrar bir araya getirdiğini" (2011, s. 26) savunmaktadır. Semiyökapitalizm maddi mallar değil, olağanüstü bir hız ve yoğunlukta "göstergeler, figürler, görseller, yansımalar, beklentiler" (Berardi, 2011, s. 77) ve "ruhani uyarım" (Berardi, 2011, s. 73) biçiminde göstergesel ürünler üretir, öyle ki insan zihni bunalır ve maruz kaldığı bilgi tufanını işleyemez hale gelir (Berardi, 2011). Burada siyasi eylem olasılığına ilişkin ele alınabilecek birbiriyle bağlantılı en az iki çıkarım vardır.

İlki, devrimci eylemin dayanağının genellikle toplum düzeninde yaşanan aksamalar olmasıdır. Ancak bu yeni hız ve aşırılık döneminde yaratılan aksamalar artık devrimci sonuçlar üretmemektedir. Tam aksine, "bilgi yoğunluğu ve hızı devrimci bir grup tarafından işlenip sapıtılamayacak kadar arttığı için, yaşanan bozulmalar yalnızca aksamaların kendisine sebep olan modeli güçlendirerek morfostatik olma eğilimindedir." (Berardi, 2012b, s. 143). Hamilton'ın Mısır ayaklanması sonrasına da atıfta bulunarak yaptığı açıklamada belirttiği gibi, devrim ve devrimci semboller göstergebilimsel mallar halinde tekrar şekillendirilip satılabilen bir emtia haline gelmiştir (2016, ss. 242-243):

İkiyüzlülükte kimsenin altında kalmayan Obama, "çocuklarımıza genç Mısırlılar gibi yetişecek şekilde eğitim vermeliyiz" diyor. Vodafone, sözlerini gururla Kahire havaalanında sergiliyor. Devrim bir emtiadır artık. Bize Pepsi, banka hesapları ve geleceğin başkanlarını satmaktadır. Devrimci gençliğin dili ve imajı sömürülmüş, ticarileştirilmiş ve arındırılmıştır, Mübarek'in Düşüşü sindirilmiş; kolayca anlaşılabilir, 'iyi', geçmişte kalmış ve bitmiş gitmiş bir şey olarak çevrilmiş ve aktarılmıştır.

<sup>4</sup> Franco "Bifo" Berardi, *Gelecekten Sonra*, Otonom Yayıncılık, İstanbul, 2014

<sup>5</sup> Eserin Türkçe çevirisine stoklarda olmamasından dolayı erişim sağlayamadığım için burada kendi çevirimi bırakıyorum. (Ç. N.)

Hız ve yoğunluk "başkalarını bedensel yapıya sahip, canlı organizmalar olarak algılamamızda" da etkilidir (Berardi, 2011, s. 40). Bu etki, semiyokapitalizmin siyasi eylem konusunda ele alınacak ikinci sonucu olan "maddelerin" "kapitalist değer kazancının ana nesnesi" olarak "maddi olmayan göstergeler" (Berardi, 2011, s. 77) ile değiştirilmesiyle bağlantılıdır. Bu değişim, dijital ortamda "maddi olmayan emeğin bedensel boyutta yeniden oluşması" (Berardi, 2012a) sebebiyle özneliliği etkilemektedir. Dayanışma, fiziksel ve bölgesel temelini kaybederek gerçekleşmesi imkânsız hale gelir. "Zaman kesitlerinde dayanışma sağlanamaz; insanlara, bedenlere ihtiyaç vardır. [Semiyokapitalizm tarafından] parçalara ayrılmış ne varsa, ihtiyaç duyulan da odur." (Berardi, 2012a). Bunlar yaşanırken zaman durmaz, ilerlemeye devam eder, ancak daha iyi bir geleceğe dair toplu ve bireysel inancımız yok olarak yerini aşırı hız, yoğunluk ve sanallığın tetiklediği korkunç bir panik, yabancılaşma ve umutsuzluk duygusu alır. Geleceğe yönelik bu yeni konumlandırma ve arzularımız doğrultusunda geleceğe şekil verme olasılığına olan güven eksikliği, aktivizm ve aktivist çeviri stratejileri bağlamında ne anlama gelmektedir? Öngörüsül şekillendirme ve "idealist" çevirinin olası tanımıyla nasıl bir bağlantısı vardır?

Öngörüsül şekillendirme, gelecek için olumlu yollarda,<sup>6</sup> yani herkes için daha adil bir düzenin ve eşitliliğin sağlanabileceği şekilde harekete geçebileceğimizi varsaymaktadır. Genellikle adaletsiz ve yıkıcı bir düzen ile kendi amaçları peşinde koşan güç sahibi kurumlar ve bireyler, aynı anda günümüzde de harekete geçerek geleceği şekillendirmeye çalışır. Fakat bunu, çok farklı sebeplerle ve değişimi engelleyen yollara başvurarak yaparlar. Başvurdukları yollar, özellikle geleceği yeni yönlerde tasavvur etmek veya daha geniş olasılıklara açık hale getirmek yerine nihayetinde gelecekte geçmişten yeniden yaşatacak ve güçlendirecek yaklaşımları benimsemektedir. Resmîyette stratejik olarak profil çıkarma gibi politikaların dayalı olduğu önalım, özünde muhafazakâr bir dünya görüşü benimseyerek bireyin geçmişte nasıl davrandığının, doğduğu çevrenin veya yerin muhakkak gelecekteki davranışları üzerinde etkisi olacağını varsayar. Önalım dolayısıyla da yerleşik dünya görüşlerini pekiştirerek bu görüşleri geleceğe yansıtır ve bu temele dayanarak o geleceğin gerçekleşmesini sağlayacak şekilde günümüzde harekete geçer. Gelecek ile ilgili olası her türlü tasavvuru engeller. Berardi (2017/2019), önalımın günümüzde daha kötü niyetli ve daha ciddi, geri dönüşü olmayan etkilerinin olduğunu öne sürer. "Gelecekte yapılacak davranışları otomatikleştirmeye" sahip bir bakış açısıyla "Organizmanın gelecekteki şeklini biyoteknik veya tekno-sosyal mutasyonların eklenmesi yoluyla belirleyici bir şekilde öngören" (Berardi, 2017/2019, s. 12) siyasi bir stratejidir.

Geleceği öngörme ve değiştirebilme ihtimaline yakın düzeylerde güven duymalarına rağmen öngörüsül şekillendirme, kurumsal önalım stratejisinin hedeflerinin tersini amaçlamaktadır. Deney yapmaktan ve yaratıcılıktan yanadır, ancak aktivistlerin karşı çıktığı kurumlar tarafından uyulacak birtakım talepler dahi oluşturmayarak özellikle geleceği düzeltmek için hiçbir çaba sarf etmez. Aynı zamanda da geçmişten bırakır ve geleceğe döner, geçmişten kalan modelleri güçlendirmekten ziyade daha iyi bir geleceğe ait belli bir fikri gerçekleştirebilecek şekilde günümüzde harekete geçer. Dolayısıyla, öngörüsül şekillendirme günümüze bağlı kalırken kendini geleceğe yönelik bir şekilde konumlandırır. Daha iyi bir geleceğin ortaya konulabilmesi için bir dayanak noktası olmak dışında geçmişle neredeyse hiçbir bağlantısı yoktur. Bu bağlamda, yirminci yüzyılın kalkınma tasvirinden pay alır ve Berardi'nin (2011, p .13) modern kapitalizmin yükselişine, ekonominin gelişmesine ve bilimsel devrime atfettiği daha iyi bir gelecek inancını veya gelecek mitini yansıtır. Berardi, modern siyaset kuramının, öngörüsül şekillendirmenin çoğunlukla bağdaştırıldığı anarşizm de dahil olmak üzere, tüm öğelerinin "bugün görülen karanlığa rağmen, geleceğin parlak olduğuna dair ortak bir kesinliğe sahip olduğunu" öne sürer (Berardi, 2011). Daha parlak bir gelecek hayalinin güven verici iki niteliğinden ilki, bilimin daha fazla doğa kanunu keşfetmede ve kontrol altına almada gerekli araçları geliştirmesine güvenebildiğimiz için geleceği biliyor ve geleceğe dair tahminler yapabiliyor olmamızdır. İkincisi ise "geleceğin insan iradesiyle, endüstriyle, ekonomik tekniklerle ve siyasi eylemle değiştirilebileceği" (Berardi, 2011, s. 39)

inancıdır. Gelecek üzerinde bir etkiye sahip olma becerimize olan bu güven günümüzde belirli şekillerde harekete geçerek gelişebileceğimizi ifade eden öngörüsül şekillendirme fikrinde görülebilir.

Ancak Berardi, "post-fütürist ruh halimizin, geleceğin parlak olmadığı bilincine dayandığını" (2011, s. 17) ve bu bağlamda gelecek algısının zamansal bir açılım veya doğrultu değil, psikolojik bir algı, bir ruh hali olduğunu öne sürer. "Geleceğin sonu gelmiştir" (Berardi, 2011, s. 13). Sonunun gelmesinin sebebi "şimdiki zamandan sonra bir zamanın geleceğini bilmemizdir ... gelmekte olan bu zamanın günümüz beklentilerini karşılama beklemez" (Berardi, 2011, s. 17). Berardi haklıysa öngörüsül şekillendirme kavramı, potansiyel olarak daha iyi bir gelecek fikrinin ve bu gelecek için harekete geçebileceğimiz inancına dayandırılan güvenin çöküşüyle kısmen bile olsa çekiciliğini kaybeder. Artan güvensizlik, güvencesizlik, sanallık ve kendi hayatlarımız üzerindeki egemenliğimizin azalıyor olması hissi bizi gelecekte ziyade geçmişte huzur bulmaya itiyor, dolayısıyla da nostaljiyi daha çekici bir hale getiriyor olabilir. Günümüzün zorlu şartlarıyla başa çıkmakta geçmiş daha güvenli, daha huzur verici bir ortam haline gelebilir. Bu, Alsharif ve Rizk'in (2019a), düzenledikleri çeviri atölyeleriyle "daha önce bu yollardan başka yerlerde geçmiş kişilerden ders çıkararak odağı şu anki zamana kaydırmayı" umduklarını söyledikleri açıklamada açıkça görülmektedir.

Bu alıntıdan da anlaşılacağı gibi, günümüzün endişeleri bizi şimdiki zamanda hayatta kalmaya odaklanmak ile meşgul etmektedir. Bugünün ağırlığı hayal gücünü aşarak gelecek hakkında düşünmeye yer bırakmamaktadır. İnsanlar daha iyi bir hayat (veya başka bir hayatta bunun telafisinin) hayalini kurmadan, adaletsizliğin şiddeti dayanılmaz hale geldiğinde isyan etmeden duramıyor olsa da özellikle sömürgeciliğin geride bıraktığı miras ve devlet baskısı yüzünden insanların kendilerini güçsüz hissettikleri dünyanın bazı bölgelerinde, değişime etki edebilmek için hayatlarını riske atsalar bile, Berardi'nin şu anki anı yansıtan tasvirinin birçok kişi tarafından paylaşılan bir fikir olduğunu düşünüyorum. Bu makalede daha önce alıntılanan Mısırlı aktivist, yazar ve film yapımcısı Hamilton (2016, s. 242), geleceğe dair Berardi'nin fikrine benzer bir görüşü ifade etmektedir:

Kimsenin hayal kurmadığı bir zamanda, ihtimallerin ortadan kalktığı küresel bir anda yaşıyoruz. Ahir zamanda, uç noktada, dorukta, düşüşe hazırlanarak yaşıyoruz. İmhanın eşliğinde yaşıyoruz. İmkanların tükendiği yerde, yolumuzu kaybetmiş bir şekilde yaşıyoruz.

Bu durumda, öngörüsül şekillendirmeyi savunanlar için, semiyokapitalizm yüzünden ortaya çıkan yabancılaşma hissi ve kendini konumlandırılmama durumuna ek olarak altında buldukları ağır baskı ve aşırı mağduriyetle başa çıkmak zorunda olan aktivistler için ideal bir gelecek hayali kurmanın veya bu geleceği gerçekleştirmek için farklı yollar denemek için zamana veya aslında iştaha sahip olmanın pek mümkün olmadığını akılda tutmak önemlidir. Eğer şu anın üstümüzde yarattığı ağırlık tüm enerjimizi onunla başa çıkmaya harcamamıza sebep olacak kadar büyükse, bu durum bakış açımızı kısıtlayarak deney yapmak için bir zemin hazırlamaz. Deney, bireylerin farklı bir gelecek hayal edebildiğini varsayar. Ancak, Abdalla'nın (2016, s. 42) yine Mısır'daki devrim sonrasına dayanan deneyimlere atıfta bulunarak belirttiği gibi,

Eğer olabilecekleri göremiyor veya inanmıyorsanız, siyasi ilginizin odağı ancak günümüze bakarak tasavvur edilebilecek yapılara daha da dayalı hale gelir ve böylece bu gidişata boyun eğme noktasına da bir o kadar yaklaşmış olur. Ama eğer bu gidişatta gerçekten yaşanması mümkün değil ise ve daha da ötesinde bu gidişat geleceğin günümüzdeki tasviri ise, nihayetinde patlamaktan başka bir seçeneğiniz kalmaz. ... çünkü dayanılmaz bir halde içinde bulunduğumuz şu an gelecek nesilleri de kapsar, yalnızca sizin hayatınızı veya çocuklarınızınkini değil, muhtemelen çok daha ötesini de.

Bu düşünceler, genel anlamda öngörüsül şekillendirme ile bağdaştırılan Occupy, 15-M/Indignados ve "meydan hareketleri" olarak bilinen diğer hareketler gibi Avrupa ve ABD'deki protesto dalgalarının bağlamlarından uzak deneyimlere dayanır. Bahsedilen protesto dalgaları, özellikle Tunus ve Mısır başta olmak üzere Arap dünyasında başlamıştı. Bununla birlikte, protestoları tetikleyen unsurlar ve bastırılma sürecinde kullanılan şiddet, bu bölgede Avrupa ve ABD'den çok daha ciddi boyutlarda ve

hatta Kuzey'deki bilim insanlarının yoğun ilgi gösterdiği protestoların ana tetikleyicisi olan kemer sıkma politikalarını bile aşan ölçüdeydi. (Razsa ve Kurnik, 2012; Rohgalf, 2013; Flesher Fominaya, 2014; Sharma, 2014; Reinecke, 2018; Kayada ve Tréré, 2019; ve diğer çalışmalar). Berardi'nin geleceği olmayan yüzyıla dair açıklaması belirli bir bölge veya sınıf ile kısıtlanmış olmasa da dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan insanların deneyimlerindeki farklılığın öngörüsül düşünme yetilerine, şayet gelecek hakkında düşünülecek ise, daha fazla aracılık ettiğini düşünüyorum. Appadurai'nin (2013, s. 299) belirttiği gibi, "gelecek kesinlikle tarafsız ... bir ortam değildir". "Yoksullukla, dışlanmayla, yerinden edilmeye, şiddetle ve baskıyla yaşayan" insanlar için, haklı olarak "geleceğin bir lüks, kâbus, belirsizlik veya azalan bir olasılık olarak görüldüğünü", "her türden krizin yaşanmasıyla günümüzde bir travma" olarak deneyimlendiğini söyler.

### "İdealist" çeviri

Gaber (2016) tarafından ileri sürülen "idealist" çeviri stratejileri ve Gaber'ın bu çeviri türü hakkındaki söylemleri, Berardi tarafından özetlendiği ve Mısır gibi ülkelerde son zamanlarda yaşanan şiddet olaylarını bizzat deneyimlemiş Hamilton ve Abdalla gibi aktivistlerin düşüncelerinde sert ifadeler ile yansıtıldığı üzere, günümüzdeki atmosferi ve geleceğe yönelik konumlandırmaları ortaya sunmaktadır. Şehir plancısı Gaber, şehirler hakkında konuşulurken yalnızca Kuzey'den gelmiş kelimelerin kullanılmasındansa, New York, Londra veya Paris'teki yaşamdan çok uzak olan Mısır başkentinin gerçeklerine dayanan bir terminoloji geliştirmekte kararlıdır. "İdealist" çeviri için yapılabilecek bir tanıma en yakın sözleri makalenin son iki paragrafına kadar karşımıza çıkmıyor olsa da bu tanım "idealist" çeviriyi öngörüsül şekillendirmeye oldukça yakın göstermektedir. Bu kavramın net, resmi bir tanımı olmadığı göz önünde bulundurulduğunda sözleri eksiksiz alıntılanmalıdır (2016, s. 105):

Kamusal alanlar kelime dağarcığımızdan karalanmış, dışlanmış. Dolayısıyla burada üstünde durulması gereken şey "idealist" çeviridir, gerçek olmasını, var olmasını istediğimiz alanları tanımlarken kullanılacak bir terminolojinin oluşturulmasıdır. Böyle bir "idealist" terminoloji oluşturulurken başlangıç noktası olarak sokaklarda konuşulan, o sokakların tasvirinde kullanılan dil ele alınır ve siyasi potansiyelle, kapsamlı bir kuramsallıkla aşılır. ...

Bir şehirde sosyal adaletin var olması Chicago'da nasıl sonuçlara yol açıyorsa aynı sonuçlar Kahire'de görülecektir, fakat hiçbir iki şehir birbirine benzemez. Dolayısıyla da sosyal adaletin bulunduğu şehirleri inşa etmek için mevcut olan araç ve kaynaklar da birbirinden farklıdır. Şehrin "idealist" dili bu durumun ve yerel terimlerin tek başına yeterli olmadığını farkında olduğu kadar bu terimlerin konuşlandırılmasının hayal gücünü canlandırmada ve mevcut şehrin içinde olası alanlar yaratmayı desteklemede muhakkak bir koşul olduğunun da farkındadır. Gerek Mısır'ın gerek herhangi bir ülkenin şehirleri için yeni terimlerin ortaya atılması ve geliştirilmesi, bu anlamda şehri değiştirmek için bir dayanak oluşturabilecek mekanizmaların ve araçların oluşturulması sürecidir.

Uygulamada ve makalenin son iki paragrafına kadar uzayan bu tartışmada öngörüsül şekillendirmenin aksine "idealist" çeviri, yalnızca içinde bulunduğumuz şu anın üzerine kurulu olup bir nebze de olsa ilham kaynağı olarak geçmişe bakmakla birlikte, şimdiki zamanın *tamamen baskısı altındadır* (Gaber, 2016, s. 106, no. 8):

... son (en fazla) elli yılda doğasında kökten bir değişim görmüş ve hatta yerleşim alanları ve nüfusunda patlama yaşamış bir şehirde içinde bulunulan anın bunaltıcı atmosferinin şehir üzerinde ezici bir hakimiyeti olduğu açıktır.

Gerçekten de Gaber'ın benimsenmesi gerektiğine inandığı terminoloji için sunduğu örnekler, dikkatinin tamamen günümüz gerçekleri üzerinde ve bu gerçeklere gömülü kişilere ulaşarak onlara güç verebilmede olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bahsedilen güç deneysel yollarda değil, gerçekleri konuşurken bildikleri ve anlayabildikleri deyimlerin kullanıldığı ortak bir dil oluşturmak için bu kişiler ile birliktelik kurmakta yatmaktadır. Bu nedenle "idealist" çeviri, yoksulluğun, nüfus fazlalığının,



somut kentsel yapılaşmanın içinde hapsolmuş ve her gün hayatta kalma mücadelesi veren kişilerin deneyimledikleri durumlarla yeniden bağlantı kurma ihtiyacını ön plana çıkarmaktadır.

Geçmişle bağlantısı noktasında, hem bu terimlerin ortaya çıkması hakkında bir uzmanlığı olmadığı hem de şehrin bu denli kökten bir değişim geçirmesinin sonucu olarak çağdışı geçmişi ile bir bağlantısı kalmadığı için, Gaber uzak geçmişten kalan terimlerin kullanılmasını önermediğini dile getirir. Sıkça, belki de daha yakın tarihteki, geçmişe başvurmaktadır. Örneğin, makalenin özünde ana konuyu özetlerken (2016, s. 97), "Arapça terimlerin çoğu zaman hazırda İngilizce karşılıkları bulunmamaktadır. Bu terimler Mısır kültürüne ve daha eski geçmişe dayanmaktadır. Birçok kişi şimdilerde bu terimleri çağdaş sosyal adalete bağlı hak iddialarını ilerletmek için kullanma çabasıdadır" ifadelerini kullanır. Dolayısıyla, kullanılan terimleri bölgenin geçmişinden almak bir "idealist" çeviri stratejisidir. Geçmiş, geçerliliğini korumaktadır.

Gaber, Kuzey'den alınmış ve normalde *7adari* (aynı terim metropolitan kelimesinin çevirisinde de kullanılır) veya *madiini* (şehre ait) olarak çevrilen bir terim olan *urban* kelimesi için alternatif olarak klasik Arapçaya başvurulmasının somut bir örneğini sunmaktadır. Gaber'ın iddiasına göre *urban* kelimesi, Mısır gibi bir ülkenin gerçeklerinden ise Avrupa'da sıkça görülen kasaba/şehir ayrımını yansıtmaktadır. Dolayısıyla da *urban* kelimesinin *3/عمران umraan* olarak çevrilmesini önerir. Çünkü *3umraan* kelimesi yalnızca kentsel yapılaşma bulunan alanları değil, aynı zamanda kırsal alanları dahil eden insan yerleşim alanlarını da kapsayan yapı çevre kavramına daha yakındır. Bu terimin kaynağı, İbn-i Haldun'un yerleşim olmayan alanlar ve çöller ile yapı çevreleri karşılaştırdığı Mukaddime kitabıdır. Gaber, "bu klasik kelimeleri dile yeniden kazandırıp eleştirel ve profesyonel bağlamda kullanmak, şehri ve sosyal oluşumlarını tanımlamak için kullanılan analitik birimlerin yeniden yapılandırılmasına olanak tanır. Kuzey'in mülkiyet ve şehircilik tarihinden uzaklaşarak alternatif düzenler geliştirmemizi sağlar" (2016, ss. 103-104). Bu durumda, öngörüsül şekillendirmeden farklı olarak "idealist" çeviri geçmişi görmezden gelmemektedir. Geçmiş, günümüzle doğrudan bağlantısı olan önemli bir kaynaktır.

"İdealist" çeviri aynı zamanda, değişimin olumlu yönde olabileceği ihtimalini göz önünde bulunduruyor olsa da kendisini geleceğe göre konumlandırmamakta ve öngörüsül şekillendirmenin geleceğe duyduğu güveni aynı derece yansıtmamaktadır. Gaber, "yeni olguları belgelemek ve *değişimi savunmak*" (2016, s. 99, vurgu yazar tarafından eklenmiştir) için yeni bir dilin gerekliliğini dile getirir. Fakat aynı gerekliliği geleceğin öngörülmesinde veya gerçekleştirilmesinde bir dilin veya uygulamaların geliştirilmesi için görmemektedir. Bilakis bu yeni dilin işlevi olarak tasavvur edilenin, dili kullananların iktidardaki rejimin onlarca yıl süregelen baskı ve saldırılarının ardından ellerinde ne kaldıysa onu korumalarını sağlamak olduğu söylenebilir. Farklı bir geleceği öngörmek için değil, insanların yaşam alanlarını ifade ederken kendi kelime dağarcığını ve hukuk sistemini kullanma yoluyla kendileri ve yaşam alanları üzerindeki hakimiyetini gücü elinde tutanların işine gelecek şekilde ortaya koymaya devam eden devletin diline direnmek için gereklidir. Bu, "kamu hizmetleri ve altyapısını (sokak ve kaldırımlar dahil olmak üzere) askeri tesisler olarak tanımlayan ve bunlara karşı yapılan ihlallerin askeri muhakemeye sonuçlanma tehdidi oluşturduğunu belirten" (Gaber, 2016) *araadi al dawla* (devletin toprakları) teriminin yaygın ve resmi kullanımında açıkça görülmektedir. Bu terimin dayatılmasının etkisi, kamusal alanların "kamusal alan olarak değil, sosyalliğin, etkileşim ve topluluğun varlığını eksiltlen 'tesisler' ve 'teçizatlar' olarak ele alınmasıdır" (Gaber, 2016, s. 102). Terside durumda kamusal alan olarak anlaşılacak kelimelerin kullanımı, "güvenliğe/stratejiye ait bir dile dahil edilmektedir" (Gaber, 2016). Günümüz gerçeklerini dile getirmek için geçmişten gelen bir dili canlandırmak, resmi dille rekabet etmek ve (mütevazı) bir değişimi savunmak için bir strateji olarak işlev görebilir. Fakat bu, öngörüsül şekillendirmenin yapmaya kalkıştığı gibi sahada gerçekler yaratarak daha iyi bir geleceği öngörmekte işlevsel olacağı anlamına gelmemektedir.

Gaber'ın altından kalkmaya çalıştığı terminolojik ikilemler soyut değildir, dilbilimsel açıdan doğruluk veya incelikle ilgilenmez. "İdealist" çeviri fikri, kentte sosyal adalet için etkili savunma çalışmalarını destekleyebilecek eleştirel bir terminoloji geliştirmekle ilgilidir. Gaber ve bölgedeki diğer kent uzmanları, Arapçadaki 'kamusal alan' gibi kavramların yeniden oluşturulmasında kullanılacak terimler bulmaya çalışmaktadır. Kullandıkları terimler, sokaktaki bireyler için anlaşılabilir olmalı ve şehirde yaşadıkları deneyimlere hitap etmelidir. Bununla beraber, müdafaa çabalarına destek çıkabilmek için bölge genelinde kullanılacak ortak bir dil oluşturmaya da uygun olmalıdır.<sup>8</sup>Gaber'ın aklındaki "idealist" çeviri fikri bu nedenle yerel gerçekliklere ve halkın deneyimlerine dayanmaktadır. Bu durum, yalnızca bu kişiler ile sohbet edebilmek ve hassas kentsel projelerde beraber çalışabilmek amacına bağlı değildir. Gaber gibi aktivistlerin hedef aldığı mahallelerde yaşayan yerel halkın kullandığı terimlerin, batılı şehir biliminden alınmış kelimelerde eksik kalan toplulukçu ahlakı somutlaştırıyor olmasıyla alakalıdır. Gaber (2016, s. 104) konu hakkındaki görüşünü şu sözlerle belirtir:

Profesyoneller ve aktivistler, vatandaşların kullandığı dillerin oluşturduğu alana odaklanarak gösterdikleri çabayı kişilerin en çok önem verdiği sorunları aydınlatmaya ve yaşadıkları deneyimden bağlantısız soyut mekanlardan ziyade kişilerin şehre dair deneyimlerinde doğal olarak karşılaştıkları somut bölünmeler ve olaylar üzerinde değişiklikler yaratmaya yönlendirebilirler.

"İdealist" çeviri bu anlamda da geçmiş ve gelecekte ziyade şimdiki zamana özel önem atfeder. Ve yine bu anlamda daha parlak bir gelecek mitinin zayıfladığını ve yine aynı şekilde şimdiki zamanda birlik içinde yaşamının yeni ve ütöpik yollarını veya daha iyi bir geleceği öngörülsele bir şekilde bekleyen göstergebilimsel buluşları deneyerek o daha iyi geleceği hayata geçirme kabiliyetimize olan güvenin azaldığını yansıtmaktadır. "İdealist" çeviri kavramının içinde bulunarak tasarlandığı şimdiki zaman olgusu görmezden gelinemeyecek kadar önemli, bir o kadar da zorludur. Özellikle de Arap Dünyasında ve Afrika'nın birçok yerinde yaşayan, geleceği değiştirme kabiliyetlerine olan güvenleri gittikçe çökmekte olan, yakın ve uzak geçmişte yaşadıkları çok sayıda ve giderek şiddetlenen aksiliklerin ve travmaların ağırlığı altında ezilen geniş bir insan kitlesiyle doludur. Dolayısıyla da Berardi'nin dünya çapında içinde bulunduğumuz çağın bir özelliği olarak betimlediği yabancılaşma ve panik duygularına yeni bir umutsuzluk katmanı eklenmiş olur. Bu tür acı gerçekliklerin içinde yaşayan ve tepki göstermeye çalışan aktivistler için deney kavramı karşılamaya güçleri yetmeyecek bir lükstür. Gaber'ın "idealist" çeviri için savunduğu strateji türleri arasındaki farkta, özellikle de sıradan halkın dilini kullanmaya yaptığı vurguda ve *Words of Women from the Egyptian Revolution* (Mısır Devrimindeki Kadınların Düşünceleri) tarafından İspanyolca altyazı oluşturulurken eril-dişil ayrımı yapılan dile karşı benimsenen oldukça belirgin öngörülsele stratejilerde (yukarıdaki Görsel 1) açıkça görülmektedir.<sup>9</sup> Deney, yoğun bir travma ve acı yaşandığı ortamda edebe aykırı kalmaktadır. Hamilton, Baker (2018, s. 461) tarafından aktarılan bir röportajda konuya dair şu sözleri söylemiştir:

... öldürülen çocuklarının arkasından ağlayan bir anne veya baba görüyorsun. Haklarını nasıl arayacaklarından bahsediyorlar. Bu ortam senin gelip video sanatıyla uğraşacağın veya ortalığı karıştıracağın bir yer değil... işin oraya gelip keder hakkında bir Omar Hamilton filmi yapmak değil.

Son olarak, "idealist" çeviriye ait harekete geçirme stratejileri ve şimdiki zaman ile geleceğe dair yönelimleri, Cassegård ve Thörn'ün çevre hareketiyle alakalı son protesto dalgasına ilişkin analizini anımsatmaktadır. Bu dalgalar, "ne güçlü bir umut duygusuyla ne de gelecekte gerçekleşmesi beklenen bir felaket korkusundan ortaya çıkmış gibi görünüyor. Kaynağı, bir felaketin şu an zaten yaşandığı inancındır." (2018, s. 562; vurgu orijinalindeki gibidir). İlginç bir şekilde, Cassegård ve Thörn insanların bakış açısındaki bu değişimi, özellikle Küresel Güney ile, dünyadaki en yüksek düzey baskıya ve yıkıma maruz kalmış bölgeler ile ve "felaket hakkında artan bir meşguliyetin bulunduğu, felaketin gelmekte olan bir tehditte ziyade zaten var olan bir gerçeklik veya artık önüne geçilmesi mümkün olmayan bir gelecek olarak görüldüğü yerlerle" (Cassegård ve Thörn, 2018, s. 563) ilişkilendirmektedir.

## Son söz

Berardi'nin son kitabı olan *Futurability: The Age of Importance and the Horizon of Possibility*'nin başında şu sözler geçmektedir: "Gelecekte bahsetmeyeceğim tekrar. Geleceğin yokluğundan da bahsetmeyeceğim" (2017/2019, s. 1). Kitabın alt başlığında da anlaşılabilir üzere, Berardi iktidarsızlık fikrine ve gelecek için bir etki yaratabilme kabiliyetimizde yaşanan kayba hâlâ vurgu yaparken dünyanın içinde bulunduğu zor durum için olası çıkış yolu sunmaya çalışmaktadır. Berardi'nin hareket noktası, olası geleceklerin her zaman şimdiki zamanın içinde saklı olduğu ve dolayısıyla da değişim yaratılabileceği fikrinin tamamen göz ardı edilemeyecek olmasıdır. Geleceğin sonu henüz gelmiş değildir. Ancak bu olasılık, nihayetinde üç unsur arasında görülen gerilime tabidir: ihtimal, güç ve iktidar. Özgürleşme olgusunun yalnızca bir ihtimalden ibaret olduğunu, "gerçekleşmesi için güce ihtiyaç duyduğunu" (Berardi, 2017/2019, s. 9) ve güç sahiplerinin bizim için mevcut olan olanakları kısıtlama çabalarıyla bastırılan bir olasılık olduğunu öne sürer.

Zaman ve teknoloji, ana kavramlar olarak yerlerini korumaktadır. Yayınlarını internet üzerinden yapan *032c Magazine*'de yayınlanan bir röportajda, Berardi (2017) mevcut iktidarsızlığımızın sebebinin "siyasetin, eleştirelliğin, alınan kararların zamansallığının, bilgi küresinin zamansallığı tarafından geride bırakılmış" olmasına bağlamakta, "Bilgi küresinin siyasal uzlaşım, siyasal eleştiri, siyasal mantık için fazla hızlı, fazla yoğun" olduğunu söylemektedir. Bu çıkmazdan kurtulmanın tek yolu "teknolojik makinede köklü bir dönüşüm yaşanmasıdır". Fakat dünya çapında milyonlarca işçi bu makinenin varlığının sürdürülmesinde ve büyümesinde katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle Berardi, "tek çıkış yolunun bilişsel işçinin öz-örgütlenmesi" olduğunu beyan eder.

Berardi'nin geleceğe dair güncel tutumu, öncesinde ana hatlarıyla belirttiğim terimler bağlamında ne öngörüsöl ne de "idealist"tir. Her ikisinin bir birleşimidir belki de: Günümüzün zorluklarından bunalmıştır, buna rağmen en azından son kitabından anlaşılabilir üzere nispeten uzun soluklu bir gelecek hayaline dayalı bir çıkış yolu bulmaya, başkalarını da bu hayal için şimdiki zamanda çaba göstermeye teşvik etmeye çabalamaktadır. Sonuç olarak, ümit beslememektedir. Birçok kez "siyasi umudun dönüşü olmayan bir ölüm yaşadığını" beyan etmiştir (2017&2019, s. 39), çünkü "demokrasinin gerektirdiği sistematik koşullar, hüküm sürmekte olan ve geri dönüşü bulunmayan süreçler tarafından geçersiz kılınmıştır" (Berardi, 2017, s. 42). Değişime etki etmek için çabalayan diğerleri gibi, her ne kadar mütevazı olsa da aktivist çevirmenler de içinde faaliyet gösterdikleri özel, yakın çevreye tabi yollarla içinde bulunduğumuz bunalıcı zamanın değişken ve zorlu atmosferi ve geleceğin bilinmezliğini aşmak için çabalayacaktır. Nedeni tam olarak da şimdiki zamana gömülü gelecek olasılıklarının ve iktidar seviyesi ile gücün işleyiş şeklinin önemli ölçüde farklılık göstermesidir. Cassegård ve Thörn'ün öne sürdüğü gibi (2018, s. 575), yaşanacak çevresel bir çöküş bile "sosyal ve coğrafi açıdan dengesiz" olacaktır. Dolayısıyla bu, geleceğe yönelik farklı konumlandırmalar ve farklı seferberlik stratejilerinin oluşturulması demektir.

Appadurai (2013, s. 298), "'yaşamın varlığı' noktasında işlev gördüğü söylenebilecek dünya nüfusunun büyük bir kısmı için beklenti, hayal gücü ve idealizm olgularını geleceği şekillendirme yolunda bir araya getirecek bir yol henüz bulamadıklarının" farkındadır. Bir akademisyen ve daha da ötesinde bir antropolog olarak Appadurai, ilerlemek için adım atılması gereken yolun, en azından "arabulucular, kolaylaştırıcılar ve olabilirlik etiğine karşı olasılık etiğini destekleyenler" (Appadurai, 2013, s. 299) olarak ilerlerken "kendimizi partizan konumuna koymaktan" ve bunu "soyut olarak veya bize uzak kalan, kopuk olduğumuz alanlarda" (Appadurai, 2013, s. 300) değil, somut olarak ve ait olduğumuz alanlarda yapmaktan geçtiğini öne sürmektedir. Üst düzey arabulucular ve durum yöneticileri olarak çevirmenlerin ve hayatımızın her noktasında etkili olan söz ve metinleri üretirken gelecekle etkileşimlerinin doğuracağı sonuçlarla ilgilenenlerin, günümüzde hâlâ yeri olan olası durumların süregelen aşınımını tersine çeviremeye de durdurma yolunda önemli bir rol oynayabileceğini savunuyorum.

### Verilerin ulaşılabilirliği

Bu çalışma sırasında hiçbir veri seti oluşturulmadığı ve analiz edilmediği için verilerin paylaşımı bu makale dahilinde uygulanmamaktadır.

### Notlar

<sup>1</sup> Arapça lehçelerin resmi ve yazılı metinlerde kullanımı yaygın değildir, uygun bulunmamaktadır.

<sup>2</sup> <https://globalizingdissent.wordpress.com/>.

<sup>3</sup> Ne yazık ki hazırlanan altyazılar, videoların İngilizce altyazılı versiyonları aracılığıyla oluşturulmuştur. Bu bağlamda İngilizce aracılığıyla yapılan dolaylı çeviri uygulamasının eleştirisini ve gerçekleşmesinde rol oynayan kısıtlamalar ve gerilimlerin tasdiki için bkz. Baker (2016)

<sup>4</sup> Occupy bağlamında öngörülsele şekillendirmenin deneysel yönlerinin eleştirisi için bkz. Rohgalf (2013)

<sup>5</sup> Bu makale, araştırmacıların erişiminde olan ve beraberinde bulunan yazılım araçları paketi ile incelenilebilmesi mümkün olan İnternet materyalleri Genealogies of Knowledge elektronik külliyyatının bir bölümünü oluşturmaktadır. Bkz. <https://genealogiesofknowledge.net/genealogies-knowledge-corpus/>

<sup>6</sup> Bu tür gelecek odaklı aktivizmin ilgi çekici başka bir çeşidi de çevre hareketiyle ilişkilendirilir ve "genel anlamda en azami etkisini önüne geçmek için çabalamazsak gelecekte başımıza gelecek büyük kayıpları hatırlatarak elde etmiştir" (Cassegård ve Thörn, 2018, s. 562). Dolayısıyla da "daha iyi ve ütöpic bir gelecek" fikri, bu hareket için "harekete geçirici bir araç" olarak "yaklaşan felaket ve düşüşün" hatırlatılmasından "daha az önemli" görölmüştür (Cassegård ve Thörn, 2018).

<sup>7</sup> Burada, Arap bilim insanları tarafından değil, Arap blog yazarları tarafından geliştirilen bir Arapça transkripsiyon sistemini benimseme konusunda Gaber'in adımlarından yürüyorum. Örneğin bu durumda, 7 rakamı ح (Avrupa dillerinde eşdeğeri bulunmayan, baskılı ünsüz olmayan bir h) sembolünü temsil etmektedir.

<sup>8</sup> Bu, Alsharif ve Rizk'in (2019a, 2019b) daha önce üzerinde durulan yerel çevirileri seçme kararı ile aynı mantıktadır.

<sup>9</sup> Words of Women from the Egypt Revolution'ı kuran ve videoların İspanyolca altyazılarını teftiş eden Leil Zahra-Mortada, Mısır'daki protestolara aktif bir şekilde katılmış ve ayaklanmada şiddet olaylarının en sık göröldüğü aylarda OPTANISH'in (Cinsel Tacize Karşı Eylem) kurulmasında büyük rol oynamıştır (Zahra-Mortada, 2015). OPTANISH üyeleri, aralarında Zahra-Mortada da bulunmakla birlikte, ayaklanma sırasında özellikle de Tahrir'de toplu cinsel saldırıların hedefi olan kadın protestocuların imdadına yetişmek için hayatlarını defalarca riske atmışlardır. Ancak Words of Women from the Egypt Revolution tarafından üretilen videolar, ayaklanmanın şiddetinden uzakta, nispeten güvenli ve rahat ortamlarda çekilmiş ve altyazıları da bu ortamlarda hazırlanmıştır. Lübnan kökenli Zahra-Mortada, uzun yıllar Avrupa'nın şehirlerinde, özellikle de Barselona ve Berlin'de yaşamıştır.

### Kaynakça<sup>6</sup>

Abdalla K (2016) Changing frames and fault lines: notes towards a map of revolution's shifting narratives. In: Baker M (ed.) Translating dissent: voices from and with the Egyptian revolution. Routledge, London & New York, NY, pp. 33–44

Alsharif B, Rizk P (2019a) In order to move forward. Interviewed by Baker M. Camden Arts Centre, London

Alsharif B and Rizk P (2019b) This world is strange / العالم ده غريب. Unpublished manuscript

Anderson B (2010) Preemption, precaution, preparedness: anticipatory action and future geographies. Prog Hum Geogr 34(6):777–798

<sup>6</sup> Kaynakça gösteriminde özgün metnin kaynakça sistemi kullanılmıştır (E.N).

- Baker M (2016a) The prefigurative politics of translation in place-based movements of protest: subtitling in the Egyptian revolution. *Translator* 22(1):1–21
- Baker M (2016b) Beyond the spectacle: translation and solidarity in contemporary protest movements. In: Baker M (ed.) *Translating dissent: voices from and with the Egyptian revolution*. Routledge, London & New York, pp. 1–18
- Baker M (2018) Audiovisual translation and activism. In: Pérez-González L (ed.) *The Routledge handbook of audiovisual translation*. Routledge, London & New York, pp. 453–467
- Berardi F (Bifo) (2011) *After the future*, Edited by Gary Genosko and Nicholas Thoburn, translated by Arianna Bove, Melinda Cooper, Erik Empson, Enrico, Giuseppina Mecchia, and Tiziana Terranova. AK Press, Chico
- Berardi F (Bifo) (2012a) Semio-capital and the problem of solidarity. Panel contribution to 'We Have Our Own Concept of Time and Motion', organized by Auto Italia in collaboration with Federico Campagna, Huw Lemmey, MichaelOswell and Charlie Woolley, August 2011. Published online and available at <https://libcom.org/book/export/html/45057>
- Berardi F (2012b) The transversal function of disentanglement. In: Campagna F, Campiglio E (eds) *What we are fighting for: a radical collective manifesto*. Pluto Press, London, pp. 139–145. (Bifo)
- Berardi F (2017/2019) *Futurability: The Age of impotence and the horizon of possibility*. Verso, London & New York. (Bifo)
- Berardi F (Bifo) (2017) BIFO BERARDI on political impotence and the rise of Global Silicon Valley, interviewed by Sanja Grozdanic, 29 August. <https://032c.com/bifo-berardi>
- Buts J (2019a) Political concepts and prefiguration: a corpus-assisted enquiry into democracy, politics and community. University of Manchester, Manchester, UK, Unpublished PhD Thesis
- Buts J (2019b) Translation and prefiguration: consolidating a conceptual encounter, perspectives. *J Translatol*. <https://doi.org/10.1080/0907676X.2019.1682626>
- Cassegård C, Thörn H (2018) Toward a postapocalyptic environmentalism? Responses to loss and visions of the future in climate activism. *Environ Plan E* 1(4):561–578
- Engbresten E, Sandset TJ, Ødemark J (2017) Expanding the knowledge translation metaphor. *Health Res Policy Syst* 15:19
- Flesher Fominaya C (2014) Debunking spontaneity: Spain's 15-M/*Indignados* as autonomous movement. *Soc Mov Stud* 14(2):142–163
- Gaber S (2016) What word is this place? Translating urban social justice and governance. In: Baker M (ed.) *Translating dissent: voices from and with the Egyptian revolution*. Routledge, London & New York, pp. 97–106
- Haiven M, Khasnabish A (2013) Between success and failure: dwelling with social movements in the hiatus. *Interface* 5(2):472–498
- Hamilton OR (2016) Moments of clarity. In: Baker M (ed.) *Translating dissent: voices from and with the Egyptian revolution*. Routledge, London & New York, pp. 241–244
- Hautamäki L (2018) Uncertainty work and temporality in psychiatry: how clinicians and patients experience and manage risk in practice? *Health Risk Soc* 20(1–2):43–62
- Ishkanian A, Peña Saavedra A (2019) The politics and practices of intersectional prefiguration in social movements: the case of sisters uncut. *Sociol Rev* 67 (5):985–1001



- Kaun A (2020) Temporality. In: Baker M, Blaagaard B, Jones H, Pérez-González L (eds) Routledge encyclopedia of citizen media. Routledge, London & New York (in press)
- Kavada A, Treré E (2019) Live democracy and its tensions: making sense of livestreaming in the 15M and occupy. *Inf Commun Soc*. <https://doi.org/10.1080/1369118x.2019.1637448>
- Kristeva J, Moro MR, Ødemark J, Engebretsen E (2018) Cultural crossings of care: an appeal to the medical humanities. *Med Humanit* 44:55–58
- Kulick R (2014) Making media for themselves: strategic dilemmas of prefigurative work in independent media outlets. *Soc Mov Stud* 13(3):365–380
- Luchies T (2015) Towards an insurrectionary power/knowledge: movement-relevance, anti-oppression, prefiguration. *Soc Mov Stud* 15(5):523–538
- Maeckelbergh M (2009a) The will of the many: how the alterglobalisation movement is changing the face of democracy. Pluto Press, London & New York, NY
- Maeckelbergh M (2009b) Reinventing democracy. Red Pepper. <http://www.redpepper.org.uk/Reinventing-democracy/>
- Maeckelbergh M (2011) Doing is believing: prefiguration as strategic practice in the alterglobalization movement. *Soc Mov Stud* 10(1):1–20
- Maeckelbergh M (2020) Prefiguration. In: Baker M, Blaagaard B, Jones H, Pérez-González L (eds) Routledge encyclopedia of citizen media. Routledge, London & New York, NY (in press)
- Polletta F (2002) Freedom is an endless meeting. Democracy in American social movements. University of Chicago Press, Chicago & London
- Razsa M, Kurnik A (2012) The occupy movement in Žižek's hometown: direct democracy and a politics of becoming. *Am Ethnol* 39(2):238–258
- Reach G (2019) Temporality in chronic diseases and adherence to long-term therapies: from philosophy to science and back. *Diabetes Metab* 45: 419–428
- Reinecke J (2018) Social movements and prefigurative organizing: confronting entrenched inequalities in occupy London. *Organ Stud* 39(9):1299–1321
- Rohgalf J (2013) Democracy of the many? Occupy Wall Street and the dead end of prefiguration. *Distinktion: Scand J Soc Theory* 14(2):151–167
- Roos J (2015) Towards a new anti-capitalist politics. *ROAR Mag*, 9 December
- Sharma S (2014) Because the night belongs to lovers: occupying the time of precarity. *Commun Crit/Cult Stud* 11(1):5–14
- Taviano S (2016) Translating resistance in art Activism: Hip Hop and 100Thousand Poets for Change. *Transl Stud* 9:282–297
- Teleb A (2014) The Zeitgeist of Tahrir and Occupy, Truthout, 10 February. <https://truthout.org/articles/the-zeitgeist-of-tahrir-and-occupy/>
- Trott CD (2016) Constructing alternatives: envisioning a critical psychology of prefigurative politics. *J Soc Political Psychol* 4(1):266–285
- Yates L (2015) Rethinking prefiguration: alternatives, micropolitics and goals in social movements. *Soc Mov Stud* 14(1):1–21
- Zahra-Mortada L (2015) OPANTISH: the Hashtag that became a movement. <https://www.youtube.com/watch?v=B6LJhX-4LLg> and <https://monabaker.org/post/leil-zahra-mortada-opantish-the-hashtag-that-became-a-movement-mpa-034-2/>